

ІЕРОМОНАХ МАНУЇЛ
(Микола Пишкович)

ІСТОРІЯ СВЯТОУСПЕНСЬКОЇ УНІВСЬКОЇ ЛАВРИ ТА СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА

ІЕРОМОНАХ МАНУЇЛ
(Микола Пишкович)

ІСТОРІЯ
СВЯТОУСПЕНСЬКОЇ
УНІВСЬКОЇ ЛАВРИ
ТА СТУДІЙСЬКОГО
МОНАШЕСТВА

ІЄРОМОНАХ МАНУЇЛ
(Микола Пишкович)

ІСТОРІЯ
СВЯТОУСПЕНСЬКОЇ
УНІВСЬКОЇ ЛАВРИ
ТА СТУДІЙСЬКОГО
МОНАШЕСТВА

*Видання 2-ге,
виправлене і доповнене*

Львів
Святоуспенська Унівська лавра
2020

Мануїл, ієромонах (Микола Пишкович)
Історія Святоуспенської Унівської лаври та студійського монашества. – Львів: Святоуспенська Унівська лавра, 2020. – 160 с. + 16 с. іл.

Цікавий екскурс Унівською обителлю – від передання про заснування до сьогодення. Лавра, до якої з'їжджаються тисячі паломників, пережила чимало лихоліть і переслідувань, гонінь і плюндрвань, після яких неодмінно воскресала, мовби з небуття. Її історія тісно переплетена з історією студійського монашества на наших землях. У цих стінах здійснювали чернечий подвиг іноки, чий шлях до Господа був мученицький і тернистий.

Для широкого кола читачів.

Обкладинка
Ольги Шингур

У виданні вміщені світлини:
Галини Юшкевич, Ірини Середи, Ігоря Фецяка
та з Архіву Святоуспенської Унівської лаври.

ПЕРЕДМОВА

На Галицькій землі, серед лісистих пагорбів Гологорського масиву, саме на межі Перемишлянського і Золочівського районів Львівської області, ген за селом Унів, в улоговині, яка обабіч покрита лісом, розмістився стародавній монастир – Святоуспенська Унівська лавра. Саме тут, у центральній обителі студійського чернецтва, неподалік від Чернечої гори, де є поховання іноків, що відійшли до Господа, день у день моляться, працюють, здійснюють монаший подвиг та освячуються близько сорока ченців.

* * *

Один із братів вийшов на дзвіницю – і невдовзі звітлія залунав дзвін, який сповіщає братію про завершення праці на послушаннях. Через пів години, при тьмяніючому світінні призахідного сонця, у напівосвітленому храмі, церковнослов'янською мовою лунає виголос з уст дев'яностилітнього старця – ієромонаха Гедеона: “Благословен Бог наш, всегда, нині і присно, і во віки віков”. У відповідь монаший хор неголосно підтверджує: “Амінь”. Тут, при палахкотінні лампадок, в оточенні святих, що споглядають з ікон і фресок, розпочалося вечірне молитовне правило насельників обителі. Своім “амінь” (у перекладі українською: “нехай буде так”) монахи висловлюють подяку

Господеві за пережитий день, за ту працю, яку Він їм дозволив сьогодні здійснити, та погоджуються з тим, що Бог, який хоче, “щоб усі люди спаслися”, буде з ними у майбутньому. Та не тільки про це моляться іноки, а “о мирі всего міра”, “о плавающих, путешествующих, недугующих, труждающихся, пліненних і о спасенії їх...”, адже справжній християнин (а отже, і монах) не замикається на власній особі. Його болить доля всього світу й кожної людини зокрема. Саме тому братія (на перший погляд, відірвана від світу) має особливий зв'язок з ним...

* * *

Що ж це за Унівська лавра? Яка історія цієї монашої обителі і чернецтва загалом? Хто такі монахи? Що таке монастир? Чи має сенс монаше життя?

Безліч таких та подібних запитань може вирувати в голові сучасної людини, вихованої в умовах всезагальної інформатизації, коли калейдоскоп подій стрімко змінюється. Така особа не може збагнути, як можна “сидіти” на одному місці, в монастирі, коли на світі так багато цікавих речей? Та й узагалі, чи можна бути сьогодні ченцем?

* * *

Дуже часто можемо чути, що хто не знає свого минулого, той не вартий свого майбутнього. Ми знаємо і Христові слова: “Нехай світить перед людьми ваше світло, щоб вони, бачивши ваші добрі вчинки, прославляли вашого Отця, що на небі”. (Мт. 5,16).

Ця книга допоможе пізнати свою історію та прославити тих святих іноків, які здійснювали чернечий подвиг в Уневі.

Та виявилось, що не можна обмежитися суто написанням історії Лаври. Вважаємо за потрібне спочатку розповісти читачеві про чернецтво та про його значення для Церкви. А далі – коротко описати розвиток мо-

нашества. Тому ця праця поділена на три частини, хоча, звісно, найбільший розділ присвячено історії Унівської обителі. Вступні частини допоможуть читачеві зрозуміти контекст.

* * *

В історії самої Лаври, особливо її давнішого періоду, можемо знайти багато моментів, які, на перший погляд, не є такими суттєвими, і виглядає, краще було б їх узагалі не висвітлювати. Але саме такі події вказують, що у кожен період свого історичного розвитку монашество, як і християнство чи навіть людство загалом, має свої виклики, свої проблеми, на які треба шукати конкретні відповіді.

І ми можемо, скажімо, “згіршуватися” з того, що люди у XVI ст. були такими жорстокими. Проте ці люди розуміли, що чинять зло і каялися, може часто і “по-дитячому”. А найбільший гріх нашого часу, за словами папи Івана Павла II, – “це втрата відчуття гріха”. Ми можемо щиро обурюватися з того, що мисливці винищують маленьких тюленів у Антарктиді чи нещадно вирубуються ліси в джунглях Амазонії, але спокійно ставимося до того, як щодня внаслідок абортів знищують безліч невинних дітей, “скромно” позбавляючи їх ймення “людина”.

Тому, побачивши конкретні випадки, як люди зустрічали пристрасті та боролися з ними чи не витримували їх, спробуймо отримати з цього душевну користь і зробити висновки для себе. І нехай в цьому допоможе нам Господь!

ВИТОКИ МОНАШЕСТВА

Мабуть, кожна людина, навіть не так глибоко обізнана з християнством, чула щось про монашество і має найпростіше уявлення про нього. Але тепер не все так беззастережно, як у часи, коли чернецтво вважалося конче необхідним. Навіть ті сучасники, які погоджуються з фактом існування чернецтва, можуть по-різному думати про нього. З цієї причини дослідження монашества не претендує на всеосяжність.

Чернецтво, відповідно до часу та його потреб, видозмінювалося. Та для всіх істинних іноків завжди незмінною залишалася його сутність – прагнення людей особливіше йти за Богом, уподібнюватися до Нього. Уже в Новому Завіті бачимо різних учнів Христа: одні (Никодим, Йосиф Ариматейський, Лазар, Марта і Марія) продовжують жити у світі, не перестаючи бути Ісусовими послідовниками. Інші ж (апостоли), залишають всі свої світські заняття, сім'ю та мандрують з Господом. А в апостольську добу бачимо виникнення своєрідних об'єднань радикальних послідовників Христа. Згадаймо хоча б богопосвячених удів, які проживали у дівстві, служачи ближнім. Першим монахом і прикладом для інших ченців був наш Спаситель Ісус Христос. Про це важливо наголосити, адже часто можемо почути про чернецтво як про пізніше штучне утворення.

Але чому монашество, попри всі перипетії тогочасного життя, завжди притягує християн? Як наголошує світський богослов Павел Євдокімов, навіть найсуєтніша людина знає, що десь там є справжні люди, котрі у мовчанці серця розмовляють з ангелами і завойовують життя будучого віку. Тому, як це не дивно звучить, монашество заторкує найтрепетніші людські струни. Воно є виявом закономірного прагнення людини відповісти Богові вдячністю за ті всі добродійства, які Він їй учинив. Тому немає нічого дивного у самому феномені монастицизму.

Проте коли особа спробує осилити цей подвиг, то зауважить, що самого її бажання буває замало. Саме тоді потрібно зрозуміти, що монашество – це відповідь на Божий поклик, воно є явищем з неба. Доречно згадати приказку: світло мирянам – інокі, світло інокам – Ангели. Отож, чернецтво є межею двох світів: земного та небесного, водночас об'єднуючи їх.

Покликані до посвяченого життя

Одинокий, самотній, цілісний чоловік. Таке значення грецького слова “монос”, похідного “монахос”. Глибинну суть цього слова зможемо зрозуміти лише тоді, коли звернемося до біблійно-християнських джерел, звідки дізнаємося, що до гріхопадіння людина була цілісною істотою, яка не мала непорозумінь ні з Богом, ні зі собою. Це дозволяло їй чітко знати мету своєї земної мандрівки. Проте після непослуху прародичів ці обрії затьмарилися. Саме тому і прийшов на землю Христос, щоб зробити людину цілісною (своєрідним “монахом”), внаслідок чого вона може збагнути сенс свого життя. Таке знання і реальну Божу допомогу (через Святі Таїнства та інші середники) має кожний християнин. А монахи, як, за словами св. Василія Великого, “досконалі християни”, крокують в авангарді цього процесу. Вони радикально зрозуміли слова Христа: “Коли хтось хоче йти

за мною, нехай зречеться себе самого, візьме хрест свій і йде за мною”(Мт. 16, 24). Саме у тому ченці “інші”. Про це наголошує слов’янське слово “інок”, яким у нашій традиції називали монахів. Добровільно відрікаючись від таких природних і притаманних людині речей як можливість розпоряджатися своєю волею, володіти якимось багатством і продовжувати рід, ченці набагато легше можуть зберегти свій радикалізм, щоб стати досконалими, як досконалий наш Отець на небі (Мт. 5, 48).

Отже, за визначенням святителя Ігнатія Ставропольського, “монашество є установою Божественною, за посередництвом якої християнство досягає свого найвищого розквіту. Серед правил цієї Божественної установи є й те, щоб вступали до монашества люди з правдивим наміренням і піддавали це намірення перед прийняттям обітів суворому розгляду й випробуванню”*. Але варто зазначити, що метою монашества не є суворі пости, виснажливі поклони чи інші зовнішні подвиги, а плекання в собі тих почуттів, як казав апостол Павло, “що в Господі Ісусі”. Всі інші практики, безперечно, необхідні, проте вони органічно знаходять себе у монашестві (та й загалом, у християнстві), коли людина прямує до Бога. Вона тоді спокійно і навіть радісно приймає аскезу, пам’ятаючи настанову Христа, що дорога до Царства Небесного є тісною.

Коли людина усвідомить, що, як каже Псалмоспівець: “дні віку нашого сімдесят років, а як при силі – вісімдесят років; і більшість із них – то труд і марність...” (Пс. 90(89), 10) і почне шукати чогось для духу, тоді вона збагне, що найлегшим (хоча і не єдиним) шляхом до духовности Церкви є монашество, адже в ньому сконцентрована вся есенція духовного життя. Деякі Отці Східної Церкви, скажімо, Теодор Студит, Симеон Солунський зараховували чернецтво

* Архимандрит Лазар. Про монашество// *Лавра*. – 1999, № 8. – С. 11.

до Святих Таїнств. Церковна свідомість завжди розуміла, що в монашому постризі людина не лише отримує нове ім'я, але й прощення всіх своїх гріхів. Тоді вона стає на інший рівень життя.

У чернецтві надзвичайно важливе покликання. Це той Божий голос до людини, завдяки якому вона готова перенести всі скорботи і тягарі, що трапляються на її монашому шляху. Тому неприпустимо, коли люди, які не можуть віднайти себе у світі або є жертвами нещасливого кохання, думають, що покликані до іноцтва.

Ще однією типовою помилкою є протиставлення чернецтва і подружжя, адже між ними є щось істотно спільне, бо це два не протилежні, а досить подібні шляхи. Людина як особа реалізовується лише в сопричасті з “іншим”. У подружжі доповнення того, кого бракує, відбувається через віднайдення “половини”, другого “я”. У монашестві цим “іншим” є безпосередньо Бог. Недаремно багато Отців Церкви порівнювали чернецтво зі шлюбом і говорили про це, використовуючи однакову термінологію. І саме через те, що у монашестві цим Другим є Бог, Святіший Отець Іван Павло II сказав, що “необхідно визнати об'єктивну вищість богопосвяченого життя”*. Але основним прагненням як чернецтва, так і подружжя, є обожествлення.

Ще одна хиба – розуміння харитативності монастиря. Очевидно, монастир має провадити просвітницьку, місіонерську чи добротинну діяльність. Проте це все походить з “надміру” любові і повноти молитви, у яких кожен християнин є собою. Старець Паїсій Афонський порівнював монахів з радистами, які у військовому бою передають своїм воякам інформацію про перебування ворога. Окрім того, саме активна добротинна діяльність – це та сфера,

* Іван Павло II. *Богосвячене життя. Апостольське післясинодальне повчання*. – Львів: Місіонер, 1997. – С. 44.

де нагоду освятитися мають миряни, тому виникає запитання: наскільки варто монахам залишати свої прямі обов'язки та відбирати “хліб” від мирян? Але потрібно зауважити, що свого часу саме через таке хибне розуміння австрійський уряд закрити Унівську лавру.

Ще одна характерна помилка, коли вважається, що чернець – це завжди меланхолік, який перебуває у повній апатії до всіх земних радощів. Як відомо, всі людські почуття і жадання створені Богом і, на жаль, до непізнання спотворені гріхом. Саме на це вказує св. Григорій Палама, кажучи що: “У безпристрасній і богоподібній душі пристрасна частина живе і діє., безпристрасні не умертвлюють пристрасну силу душі, але вона в них жива і діє на добро”*. Отож, справжній монах – це не той, хто вбив у собі все людське, а хто переображує себе, спрямовуючи у правильне русло все те, чим обдарував його Господь.

Розвиток чернецтва від раннього етапу до новіших часів

Однією з класичних помилок дослідників історії монашества є думка, що воно виникло у IV ст. як знак протесту деяких радикальних християн проти секуляризації Церкви і пониження загального духовного рівня тогочасних християн.

Проте слід наголосити, що саме тоді монашество лише інституційно сформувалося, перейшовши на новий етап існування. А далекі від цього люди переплутали це канонічне установа з його виникненням. На формування чернецтва було декілька причин. По-перше, у ті часи почали збиратися помісні та вселенські собори, які випрацювали певні зразки ставлення Церкви до тих чи інших

* С. Хоружий. *К феноменологии аскезы*. – Москва: Издательство гуманитарной литературы, 1998. – С. 141.

подій. По-друге, тоді було припинено переслідування християн, і чернецтво змогло вийти зі “затінку” мучеництва, яке вважалося найрадикальнішим способом наслідування Христа. По-третє, саме тоді монахи почали поступово мігрувати з міст у села, а, радше, у пустині, щоб боротися з демонами, які, за тодішнім повір'ям, перебували там. Таке переселення допомогло сформуванню класичний погляд на монаха як на людину, що проживає самотньо. І нарешті, тоді жили і були монахами – св. Антоній Великий, який своїм подвигом підняв авторитет чернецтва в очах тогочасної церковної спільноти та св. Пахомій Великий – перший автор Уставу монашого співжиття.

Через декілька десятиліть настає “золотий час” для чернецтва, коли виникали монастирські устава, поширювався класичний спосіб монашого співжиття, освячувалися такі подвижники як Пахомій Великий, Макарій Єгипетський і Макарій Олександрійський, Василій Великий і Євагрій Понтієць, Сава Освячений і Венедикт Нурсійський. Вони та безліч інших іноків доклали зусиль до того, щоб надати монашеству цієї внутрішньої потужності, завдяки якій ченці ставали взірцем для всіх християн. Ці монахи не лише самі були великими аскетами, а й розуміли всю цінність монашого духу смирення і любови. Уже тоді сформувалися основні засади монашества: подвиг та аскеза, а фундаментом усього стала любов до Бога й до ближнього. Тоді ж чернече життя остаточно поділилося на три основні способи співжиття: анахоретський, коли монахи живуть самотньо; кеновійний, коли монахи живуть спільно та ідіоритмічний, коли ченці живуть разом, проте кожен має свій устав.

Поступово “класичне” чернецтво поширилося на весь Схід – спочатку з Єгипту в Палестину, а далі – в Сирію, у Месопотамію та Вірменію. Вже у V ст. монашество почало розвиватися на Заході. Як писав про це Святіший Отець Іван Павло II: “Монашество завжди було душею Східних

Церков: перші християнські монахи виникли на Сході, і монаше життя було невід'ємною часткою східного світла, переданого на Захід великими Отцями неподільної Церкви”*.

Таким чином, безліч ченців невдовзі з'явилися в Італії, Галії та Ірландії. Тут подвижники відходили у ліси та віддалені ущелини, які були для них своєрідними заміниками східних пустель. Та чернечі центри, поряд із пустельними та сільськими обителями, поступово переміщуються знов у міста. Зокрема, у 463 р. в Константинополі засновано студійський монастир, що став своєрідним осередком духовного життя, небом на землі. Монахи не обмежувалися молитовно-аскетичним життям. Вони також провадили господарство, культурно-просвітницьку діяльність, виховували дітей, активно захищали православну віру від ересі іконоборства. Та найпопулярнішим на початках стало найбезпечніше для духовного життя ченця кеновійне монашество.

Отож поступово у християнській спільноті вкоренилися деякі стереотипи щодо монашества. Щобільше, у різних традиціях – інші. Наприклад, для вірних Византійських Церков чернець ототожнюється з людиною-аскетом, якій притаманні надзвичайно суворі практики. Для вірних латинської традиції ченці – це, насамперед, діячі харитативно-місіонерського спрямування, адже ще в Середньовіччі ситуація склалася так, що іноки здебільшого були піонерами цивілізації. А у Вірменії поступово зникли всі види монашества, окрім одного – “ученого”, де ченці займалися виключно просвітницько-інтелектуальною працею. І як наслідок, на сьогодні монахом у Вірменській Церкві може бути лише священник-науковець, а жіночого чернецтва тут нема.

* Іван Павло II. *Світло Сходу: Апостольський лист*. – Львів: Місіонер, 1995. – С. 22.

Історично склалося так, що Передню Азію та Північну Африку, які були колискою не лише монашества, а й усього християнства, у VII ст. завоювали араби-мусульмани. Проте побільшало монахів у Византійській імперії. Особливою була роль монашества під час іконоборчих ересей. Ці події дали багато святих мучеників та ісповідників. Потім історично склалося так, що центром східного чернецтва стала Свята Гора Афон. Від IX ст. тут сформувалася своєрідна монаша республіка з численними обителями, переважно грецькими. Проте були і болгарський, сербський, руський, грузинський та латинський монастирі. Більшість цих обителей (окрім двох останніх) існує і до сьогодні.

На Заході спочатку був єдиний Устав преп. Венедикта Нурсійського, але поступово почали множитися різні ордени та конгрегації. Виникають рухи всередині самого Венедиктинського уставу – кляуїїці, цистерціянці, камальдули. Потім, у XI-XII ст., настає час орденів уставних каноників, започаткованих ще у VII ст. Водночас виникають ордени госпітальєрів, які поступово перетворилися на військові (мальтійці, тамплієри, тевтонці). З початком XIII ст. настає доба жєбручих чинів – домінікан, францисканців, братів менших.

У Контрреформацію (XVI ст.) відновлюються старі занепалі ордени, а також утворюються і нові, зокрема театинці, барнабіти, єзуїти. Таке творення нових згромаджень триває у Католицькій Церкві і дотепер. У XX ст. до них додалися нові утворення – світські інститути та товариства апостольського життя, які по-своєму намагаються реалізувати в життя ідеали “богопосвяченого життя”.

І що найцікавіше, чернецтво починає ширитися серед протестантів, які колись радикально виступили проти нього. Зокрема, найвідомішою є спільнота брата Роже Шютца у Тезе (Франція). Це ще раз доводить, що монашество є органічною частиною християнства.

Монашество на Київських землях

Практично відразу після хрещення Руси, у 988 р., монаше життя у молодій християнській державі зробило перші кроки. Збереглися розповіді про священника Іларіона, майбутнього Київського митрополита, який на березі Дніпра знайшов собі печеру, де провадив самотнє аскетичне життя.

Треба сказати, що у часи св. Володимира розвивалися не монастирі як особливі самостійні установи, які маємо тепер, а, як називає їх професор Голубінський, “невластиві монастирі”. У чому полягала їх діяльність? Декілька людей, які бажали бути монахами, об’єднувалися в одну спільноту, ставили одноосібні келії. І ось така чернеча слобода була монастирем. Іноки за покликанням – люди молитви, вони потребували храмів, отож, такі слободи найчастіше створювали при храмах чи в їхніх огорожах. Проте дуже швидко з’явилися і повноцінні монастирі. Вже в “Літописі” згадується, що преп. Антоній Печерський перш ніж поселитися в печері, “ходи (въ Кіевѣ) по монастыремъ”.

Також є припущення, що на Закарпатті та у Південній Галичині, які були складовими Великоморавської держави, практикували чернече життя ще в IX ст. Саме тоді свв. Кирило та Методій принесли християнство у це князівство, а невдовзі їхні учні, переслідувані германцями, що зайняли цю державу, розійшлися як за кордон, так і по околицях країни.

Проте найвідоміша спроба монашества на Русі, яка увінчалася повним успіхом, – заснування Києво-Печерської лаври преп. Антонієм Печерським, який повернувся з Афону та поселився в Іларіоновій печері, бо, як пише літописець, не знайшов “відповідного місця і духу в тодішніх київських монастирях грецького походження”. Невдовзі до нього почали приєднуватися молоді люди, які прагнули глибшого духовного життя. Одним із таких учнів був преп. Теодосій Печерський. Саме він, взявши за основу

правила св. Василя Великого, уклав перші правила для життя монашої спільноти. Монастир стає осередком духовного і культурного життя, а лаврські ченці, розходячись по Русі, засновують нові обителі. В 1171 р. Києво-Печерська обитель отримує статус лаври, тобто старшого монастиря, а її настоятель – титул архимандрита.

Та з остаточним падінням Київської держави, яку зруйнували монголи, Києво-Печерська лавра на століття втрачає свою провідну роль у нашому монашестві. Центри монастицизму зміщуються на північний схід держави, де засновані численні обителі, серед них: Троїцесергієва лавра, а також на захід, у Галичину, де процвіли такі відомі обителі як Угорницька, Почаївська і, звичайно, – Унівська...

УНІВСЬКА АРХИМАНДРІЯ – ВІД ЗАСНУВАННЯ ДО ЗАКРИТТЯ

Це був один з найдавніших монастирів на Русі, найславніша святиня у Галичині, така ж дорога для кожного русина, як Галич та Київ! Про це писав на початку ХХ ст. Іван Ганин-Буцманюк у книжці, присвяченій Унівському монастиреві. І це не перебільшення, адже поряд з Києво-Печерською та Почаївською обителями Унів має статус Лаври, тобто великого (“лаврос” у перекладі з грецької означає: широкий, багатолюдний), а радше – важливого монастиря. Проте тоді, коли про ці святині навіть у часи атеїстично-комуністичної негоди говорили як про видатні історико-культурні пам’ятки, то про цю Лавру, знищену і сплюндровану окупантами, знали лише деякі вірні катакомбної УГКЦ. Тепер обитель знову, вже вкотре, зводиться з руїн небуття, скроплена потом і кров’ю ченців-подвижників, які століттями здійснювали тут свій монаший подвиг.

Етимологія назви. Перші кроки обителі

Ніж перейти до розповіді про історію цієї Богоспасенної обителі, зупинімося на самій назві, яку має і монастир, і село, на околиці якого він розташований. Отож, про саме походження назви є різні гадки, зокрема, отець А. Петруше-

вич вважав, що вона походить від дієслова “унивати”, тобто падати на дусі. А переказ про заснування обителі воєводою Лагодовським каже, що це назва від “гуні” – верхньої одежі, яку він залишив на місці, де чудесно зцілювався. Також є припущення, що назва поселення походить від слова “унієв”, що означало місце, яке служить з’єднанням (як по-латинськи “unio”), сполучує щось в одно. Якщо зважати на географічне положення, то у давні часи через Унів проходив найкоротший шлях між Галичем та Володимиром.

Проте найвірогідніше, назва походить від старого слов’янського слова “ун” – добрий, гарний, краший. І хоча саме такого прикметника словник церковнослов’янської мови не подає, але він наводить слова, похідні від нього: “уне”, “уніє” та “унше”. Назва ця могла виникнути від назви доброго потоку, джерела, адже в околицях села є два потічки: Унівець і Добра. І, мабуть, цьому слову Унів завдячує своєю назвою.

Коли ж виникло саме монаше життя на цих теренах? Про це розповідає давній переказ, записаний уже згадуваним І. Ганиним-Буцманюком у 1904 році. Лицареві Лагодовському після довгих років нездужання на ноги явилася у сні Матір Божа і сказала: “Їдь звідси на схід сонця, там знайдеш у глибокому ярі криницю. А коли водою з тієї криниці обмиєш ноги, то одужаєш!”*. Лагодовського завезли туди, він умив хворі ноги і одужав. Після цього славний лицар дав обітницю спорудити на цьому місці храм у честь Богородиці. Щоб не загубити його, він повісив на куші, коло цілющого джерела, свою гуню.

Після того до чудесного джерела почали приходити хворі, сліпі. “І стали розносити славу того місця щораз далі, щораз ширше. Та переказувати одні другим, що те джерело цілюще є там, де гуня лицарська висить, де унивають болі,

* І. Буцманюк. *Уніїв і єго монастирі*. – Жовква: Печатня ОО. Василян, 1904. – С. 16.

терпіння... і так з часом постала назва того місця – «Унів»^{*}. При спорудженій церкві Лагодовський побудував монастир і спровадив до нього монахів.

Та цей переказ – із часів повторної відбудови Унівського монастиря, спаленого татарами. Протягом XV-XVI століть Лагодовські опікувалися обителлю, а надгробок одного з них – Олександра Ванька Лагодовського – зберігався у лаврському храмі аж до 1953 р., поки його не викинули радянські наїзники.

Щодо найперших витоків чернечого життя у цій місцевості, то вони приховані сивою завісою давнини. І про період до XII ст. щось певного не можна сказати. Однозначно лише те, що уже в X ст., на південному схилі сусідньої зі сучасною обителлю Чернечої гори було вже поселення племені білих хорватів. Щоправда, о. Юрій Процюк подає численні докази, що тут монастир заснували ще близько 973 р. західнослов'янські місіонери, учні свв. Кирила і Методія, коли вимушено втікали з Моравії. Якщо згодитися з такою думкою, тоді зрозуміло, чому св. Володимир Великий у 992 р. так легко прищепив тут християнство. Невдовзі після цього вся Галичина покритася густою мережею монастирів.

Дещо більше світла на минуле обителі пролили археологічні розкопки під керівництвом доцента Романа Береста, які від 1998 р. щоліта тут проводять фахівці. На підставі усіх зібраних матеріалів, зокрема керамічного посуду та людських поховань, можна стверджувати, що існування монастиря на Чернечій горі, в Уневі, припадає на XI-XII ст. Тоді в обителі вже панувало чернече життя.

Мабуть, відразу після заснування, монастир прийняв Студійський устав, укладений у другій чверті XI ст. Константинопольським патріархом Олексієм Студитом. Його

* І. Буцманюк. *Унів і его монастирі*. – Жовква: Печатня ОО. Василян, 1904. – С. 16.

вперше прийняли на Русі, в Києво-Печерський лаврі. І по всіх східнослов'янських обителях ченці до кінця XIV ст. користувалися виключно ним.

Та остаточно не можемо стверджувати, коли саме обитель прийняла Студійський устав. У будь-якому випадкові, якщо ця подія не відбулася до монгольського нашествя на нашої землі у 1237-1241 рр., то можемо припускати, що після того обитель вже жила за цим уставом.

Саме прийняття уставу сприяло розвиткові обители. Унівський монастир, заснований досвідченими ченцями-місіонерами, належав до монастирів, що прагнули правдивого чернечого життя. Його засновники шукали для себе місця не серед гамору княжої столиці чи поблизу неї, а в густому лісі, на самоті.

А тепер визначимо найсуттєвіші засади уставу, які спричинили таку його популярність серед іноків. Найпершою і найвагомішою причиною була його простота і чіткість. За цим уставом, усі ченці поділяються на чотири категорії: послушники (ще не пострижені у ченці, ходять у світській одежі); рясофори (пострижені у перший ступінь чернецтва, вже ходять у чернечій одежі); малосхимники (пострижені у чернецтво і носять мантию); великосхимники (пострижені у великий ангельський образ). Устав стверджує, що все має починатися з благословення ігумена і молитви. Кожен чернець займається якоюсь працею чи ремеслом. При спільній трапезі усі мовчать, духовне читання слухають по-божно та уважно. Не можна ходити по келіях, розмовляти, без благословення виходити за браму. Ченці – скромні і покірні. При зустрічі це вони демонструють поклоном зі складеними на грудях руками.

Особливістю перших років існування Унівського монастиря було те, що він не підпорядковувався ктиторові, тобто був вільний від влади світських людей (князів і бояр). І хоч у цьому були свої небезпеки, бо, наприклад, знаємо як великий князь Ізяслав відібрав від Києво-Печерського

монастиря першого його ігумена Варлаама і поставив його настоятелем свого Свято-Димитріївського монастиря. Проте насельники нектиторських обителей могли самі обирати предстоятелів.

У духовному житті ченці корилися ігуменові. І лише у зовнішніх справах обитель спочатку підпорядковувалася галицьким єпископам, а з 1292 р. – митрополитам. Проте невдовзі, після скасування Галицької митрополії, монастир став цілком незалежним та спромігся до ідеалу чернечої незалежності, про яку мріяв засновник чернечого життя на Русі – преп. Теодосій Печерський. Відтоді укріпилося прагнення унівських ченців до повної невідданості будь-якому зовнішньому урядові.

Але наприкінці XIII ст. Унівський монастир не оминула доля інших обителей. Про це свідчать записи у монастирському синодику (пом'янику) всіх покійних родичів галицького князя Лева Даниловича († 1301), який, очевидно, став ктитором монастиря. А після припинення правлячої династії Рюриковичів опікунами монастиря стали литовські князі з роду Гедиміновичів.

Щоб зрозуміти, чому так трапилося, звернімося до тогочасної історії Галицько-Волинського князівства. Отож, після трагічної смерті останнього князя Юрія II Болеслава, отруєного боярами, повністю зник галицький рід Рюриковичів. Сама держава опинилася під загрозою існування, адже на неї ласим оком споглядали сусіди – поляки та угорці. Саме тому на посаду князя запрошено релігійно і культурно руського чоловіка – Любарта-Дмитра Гедиміновича – литовця, проте посвояченого з попередньою династією. Та йому не вдалося прижитися в Галичині, де неохоче приймали західних сусідів. Зрештою, невдовзі більшість литовців піддалися польським впливам та прийняли їхню культуру.

З огляду на те можна зрозуміти, чому син Любарта, князь Федір Любартович († 1431), змагаючись із польським

королем за Галичину, зацікавився Унівським монастирем. Князь вважав, що коли стане благодійником цього впливового монастиря, галицький народ його полюбить і піде за ним. До того ж, його розлогі маєтки оточували обитель. Тому Федір обдарував Унівську обитель трьома найближчими селами з їхніми угіддями: Уневом, Млинівцями та Якторовом. Завдяки цим даруванням обитель стала відомішою. Мабуть, тому Федора Любартовича та його родину вписано на початку Унівського пом'яника. Потрібно сказати, що поминання ченців та благодійників обители було важливою частиною щоденного монастирського богослуження.

При допомозі князя Федора було зведено новий храм Успення Пресвятої Богородиці та корпуси для проживання ченців. Деякий час вважалося, що ця подія трапилася близько 1400 р., хоч, як довели новіші дослідження, надати землі князь Федір міг тільки до 1386 р., бо потім йому було вже не до того, адже польський король Ягайло конфіскував його землі, а натомість запропонував далеке Сіверське князівство, розташоване на території сучасних Чернігівської (Україна) та Брянської (Росія) областей. І вже на кінець XIV ст. князь не мав ніякого впливу на Галичину, а деякий час навіть жив у вигнанні.

Але на тоді монастир уже відбудували. Зауважмо, що з часів древніх палестинських лавр свв. Євтимія Великого († 473) і Теодосія Великого († 529) кеновійні монастирі, яким і була Унівська обитель, будувалися за планом чотирикутника. Цю традицію не порушували і в руських обителях. Таке планування мало не лише практичний вигляд оборонної споруди проти ворожих нападів, адже ми знаємо, що обитель належить до монастирів-фортець і не раз виконувала цю свою функцію. Проте така будова має й символічне пояснення. Небесне місто Єрусалим, у якому житимуть спасенні народи, описане в Одкровенні святого Йоана Богослова, “чотирикутно лежить, і довжина його

така ж сама, як і ширина” (Од. 21,16). Саме тому монастир, як земний образ Небесного Царства, збудовано за планом Небесного Єрусалиму. Його чотирикутник обносили стінами, а в центрі обителі завжди ставили храм, як “Господнє око”, що завжди споглядає на монастир. А чернечі келії будували навколо храму, щоб монах у її віконце міг завжди бачити храм і пам’ятати, чого він тут перебуває. Унівська обитель була оточена валом та густими мочарами, які при зовнішній небезпеці, наприклад, нападі татар, можна було затоплювати, щоб ускладнити доступ до монастиря.

Згідно з древнім Студійським уставом, така конструкція дозволяла розподіляти господарські роботи на “домашні” (тобто внутрішні, коли їх виконували самі монахи, адже доступ світських людей у “священний” чотирикутник був обмежений) та зовнішні, які іноки виконувати не могли (наприклад, праця коло худоби). Саме зовнішні служби розташували за монастирем, а монахи тільки стежили за роботами мирян та слуг, які вже з’явилися в обителі, адже князь подарував монастиреві три села.

Тоді ж в обителі монаший постриг прийняли деякі представники княжих і шляхетських родів. У пом’янику князя Любартовича згадується унівський насельник з цього княжого роду – ієромонах Дометіян. З іншої гілки цього роду – Ольгердовичів – було аж п’ять іноків, які прийняли постриг у цій обителі: Єлисей, Євстатій, Теодосій, Герасим і Харлампій, о. Михаїл, з роду князів Ольшанських. Що характерно, майже всі вони були можновладцями у світі, а тут залишалися простими іноками і навіть не ставали священниками.

З часом Унів став відомим ярмарковим центром. Проте вже тоді тут був якийсь інтенсивний грошовий обмін. Це побічно може підкреслювати і той факт, коли під час розкопок дослідники знайшли срібну монету – гріш короля Яна Люксембурга з Чехії. А як відомо, ці гроші з’явилися в торговельному обміні ще в 1310 р.

Найцікавіше те, що саме з XIV ст., у королівській грамоті, виданій 18 жовтня 1395 р., збереглася найдавніша документальна згадка про монастир. Нею король Ягайло надає маєтності двом шляхтичам, а для уточнення, щоб вказати, де він видав цю грамоту, пише: “в Глиняніх, за Львовом чтири мили, против манастиря Унейова”*. Таке уточнення доводить, що тоді Унівська обитель уже була широко знаною, принаймні, в цих краях, і сама могла служити своєрідним путівником для інших.

Монастир під опікою ктиторів

До кінця XIV ст., після того, як князь Федір Любартович обдарував Унівський монастир своїми маєтками і зробив однією з найбагатших обителей Західної України, він частково втратив свою автономію і став ктиторським.

Ктитор був зобов'язаний опікуватися монастирем, боронити його перед напасниками, прикрашати, брати участь в обранні чи зміні монастирської влади і судити в справах, які не стосувалися духовного життя.

Ктитор мав спадкові права, отож, міг, за згодою ченців, передавати їх іншим побожним людям, так званим опікунам, що походили з княжого або дворянського роду. Він міг опікуватися Унівським монастирем до смерти, або ж зректися цього обов'язку будь-коли, з власної волі. Його могли усунути за якісь надужиття чи за нехтування обов'язками.

Крім типових обов'язків опікун піклувався про монастирських підданих. Без відома опікуна і без його дозволу селяни не могли будуватися, одружуватися і приймати до своїх домів прибульців.

Слід наголосити, що у майбутньому ктитори і опікуни виконували важливу місію в історії обители, на жаль,

* І. Мицько. Свято-Успенська Лавра в Уневі (кінець XIII ст. – кінець XX ст.). – Львів: Свічадо, 1998. – С. 12.

часто негативну, коли бажання опікуватися таким потужним монастирем мотивувалося не тим, що ченці молитимуться за здоров'я, добробут і щасливий спочинок їхнього благодійника, а прагненням мати суто матеріальний зиск із тих посілостей, якими володіла обитель. Як правило, середньовічні монастирі у порівнянні з типовим населенням відзначалися багатством і часто були потужними економічними центрами.

Може виникнути запитання: як так траплялося, адже одним із трьох чернечих обітів завжди було убожество? Відповідь тут дуже проста: монастирська економіка на загал є парадоксальною. Вона базується на прагненні до бідності, у ній простежується безліч витрат: щоденне утримання монахів, милостиня бідним, неприбутковість будівництва. Але за таких умов монастирі багатіли. Монахи не прагнули ощадити засоби, але попри те їхня економіка стала найпотужнішим фактором накопичення, бо, як писав Іполит Тен: “Завдяки своїй розумній і добровільній праці, що виконується свідомо і заради майбутнього, монах напрацьовував більше, ніж мирянин. Монаший спосіб життя – поміркований і наперед розписаний – призводить до того, що монах споживає менше, ніж мирянин. Ось чому там, де мирянин зазнає невдачі, монах процвітає”*. Проте саме через цю економічну стабільність на обитель могли поглядати ласим оком різні можновладці.

Однак це трапляється у недалекому майбутньому, а в той час, який ми зараз описуємо, в історії Унева лише змінився ктитор. Можемо уявити, яку тривогу переживали в обителі через те, що їхній ктитор, князь Федір Любартович, мусив емігрувати з королівства як ворог держави, а всі те-

* Лео Мулен. *Повседневная жизнь средневековых монахов Западной Европы. X-XV вв.* – Москва: Молодая гвардия – Классик, 2002. – С. 277.

риторії перейшли до безпосередньої влади короля Ягайла. Отож, обителі загрозувала конфіскація посілостей. Але польський король не відважився порушити княжих наділень монастиреві і сам став ктитором обителі. Таким чином, монастир став обителлю королівського надання, і без офіційної королівської грамоти ігумен та опікун не могли виконувати свої обов'язки, а монастир – користуватися своїми маєтками. Невдовзі опікунські права отримав рідний брат короля – теж Федір, але Ольгердович.

Він зробив для монастиря велику послугу – в критичний момент його існування дістав від короля грамоту, якою за монастирем затверджувалося право на користування монастирськими маєтками. Це сталося 1401 р.

Дивно, коли відомі імена опікунів Унівського монастиря та всі перипетії їхнього опікунства, а про його настоятелів нічого не відомо. Це був один із негативів ктиторського монастиря, адже в такій обителі останнім “авторитетом” був опікун – людина, можливо, недалеко від віри, однак така, що не розуміє потреб ченця, особливо духовних, адже до нього могли звертатися монахи при яких-небудь потребах. Саме ігумен відповідає перед Богом за спасіння душі кожного монаха, а як це зробити, коли він не має достатнього духовного і навіть адміністративного авторитету? Нелегко утримати порядок в обителі, в якій зібралось багато людей різних характерів, виховання і соціального стану. І, як виявляється, цього недостатньо, бо неможливо примусити бути “духовним” виключно дисциплінарними правилами. Ідеально настоятель повинен володіти такою силою духовного впливу, щоби братія намагалася досягнути його міри духовної досконалости. І всією своєю поведінкою ігумен повинен нагадувати не більше й не менше, як Самого Спасителя.

На жаль, ктиторський монастир не давав такої можливості. Саме цим пояснюється, чому перша відомість про унівського настоятеля – це опис непорозуміння між

ігуменом Симеоном та монахом Касіяном у січні-лютому 1445 р. Також можна зрозуміти, чому історія обителі довгий час є суто описом суперечок між братією, але найбільше – з різними опікунами.

Надання статусу архимандрії

Становище Унівського монастиря було нелегким. Щоб пояснити це, потрібно хоча б оглядово проаналізувати становище усієї Київської митрополії та Православної Церкви на наших землях. Отож, уже зі середини XIV ст. на руських землях не існувало будь-якої самостійної держави: все було окуповане Литвою і Польщею. Поляки – римо-католики і національно, і культурно, і релігійно відрізнялися від місцевого населення, вивищували себе. Вони навіть не вважали місцевих людей за християн, тому тих, хто переходив на католицизм, перехрещували, незважаючи на заборону пап. Це припинилося лише після рішучих заходів Рима в 1564 р. Більшість литовців теж стали римо-католиками, цілком прийнявши польську культуру.

Ще одним наслідком того, що церковні гідності надавалися “на кормлення” тим чи іншим кандидатам, були безнастанні судові процеси, коли численні особи правувалися за обитель чи єпархію як поміж собою, так і, скажімо, з монастирем. Як взірець цього, можемо говорити про Києво-Печерську лавру, яка на кінець XVI ст. вела одночасно понад 30 судових процесів.

Внаслідок усіх цих перипетій у Галицькій єпархії уже з кінця XIV ст. зовсім не було єпископів, а лише адміністратори. Спочатку їх призначав Київський митрополит, але невдовзі це право передали польському львівському старості, а згодом Львівському архієпископові Римо-Католицької Церкви. Якщо ще й врахувати, що у польському королівстві панувала анархія, то про яку стабільність і сприяння для монашества можна говорити?

Отож, бачимо, що однією з причин занепаду монашества, і, мабуть, найголовнішою, було безвихідне становище самої Східної Церкви на наших теренах. А друга причина – ктитори-опікуни. Хоча багато з них були людьми побожними, проте дуже часто лукавили. Тоді, коли Церква, принаймні, теоретично, пронизувала всі ланки суспільного життя, побожність була однією з необхідних рис для досягнення успіху у світі. Отож, дуже часто ці особи виступали захисниками і добродіями Церкви та монастирів, проте у колі своїх друзів вони були зовсім іншими. Тому, коли була нагода без яких-небудь особливих неприємностей використати монастир для особистого збагачення, вони довго не вагалися...

Одначе найголовнішою причиною такої ситуації, про яку в наш час не дуже популярно говорити, було те, що чернецтво своїм радикальним життям є прямим викликом “батькові брехні” – дияволіві. Саме тому, передбачаючи безнастанні підступи щодо монашества цього неприємця, отці-аскети V ст. говорили про монашество останніх часів словами, які передає “Древній патерик”: ми (ченці) виконали заповіді Божі, наступні після нас зроблять половину того, що зробили ми, а після них “не будуть мати зовсім діл люди роду цього, прийде ж на них спокуса, і які виявляться достойними у цій спокусі, будуть вищими за нас і наших отців”. Тобто бачимо, як щораз більше зовнішніх негараздів намагаються відтягнути іноків від їхньої справи.

А про наступного опікуна Унівської обителі, після двох князів Федорів, відомо, що ним став, згідно з указом короля Владислава Варненчека від 31 жовтня 1431 р., князь Михайло Пінський-Ольшанський. Та оскільки основні маєтки князя були на Волині, він не вельми переймався монастирем, тому віддав свої права іншому шляхтичеві. Такою “опікою” Унівський монастир не міг бути задоволений. Він волів мати опікуна не такого знатного, зате ревнішого. Ним міг бути тільки хтось із місцевих людей.

Тому близько 1443 р. опікуном “до кінця життя”, як пише королівська грамота, став галицький суддя Гнат із Кутищ. Але князь Михайло не погодився з такою ситуацією і, звернувшись до короля, отримав підтвердження своєї попередньої грамоти. Та навіть після того він не дбав про обитель. Тоді ченці знайшли собі ще одного опікуна – Олександра Лопатку-Осталовського. Але князь виступив і проти цього претендента. Врешті-решт, опікуном на деякий час став сам ігумен обителі – Теодор. Завершення цієї суперечки було таким, що кінцевим опікуном таки став князь Михайло, який закінчив своє життя, як це не дивно, ченцем Унівського монастиря.

Проте не всі непорозуміння закінчувалися так. Саме відтоді розпочався недобрий “звичай” безнастанних судових тяганин та суперечок за право бути “добродієм” обителі. Зрештою, опікунство над монастирем перебрав заможний шляхетський рід Лагодовських, що володів сусідніми посілками. Загалом, він спричинився до зростання обителі та був її опікуном, з деякими перервами, аж до 1574 р.

Тепер завдяки стабільності монастир ще більше зміцнів, незважаючи на численні напади татар, які дуже часто плюндрували наші краї. Зросли землі, які посідала обитель. З цих великих земельних багатств Унівський монастир мав великі прибутки, їх він одержував від так званого двірського ґрунту, який був у його власному користуванні, а також від ґрунту, яким користувалися піддані обителі – селяни Унева, Млиновець і Якторова. Цими ґрунтами вони користувалися до смерті. За це селяни мали обробляти двірську землю і виконувати інші повинності на користь монастиря: платити чинш (тобто податок) за землю, поправляти дороги, мости, тощо. Допомогали їм у цьому мешканці сусідніх сіл. Унівський монастир мав ще річкові прибутки. До монастиря належало кілька ставів на р. Липі та кілька рибних ставів у Млинівцях, де працювали два монастирські млини. У двох дворах, розташованих в Уневі і Якторові,

було багато рогатої худоби (волів і корів), а особливо свиней, які великими стадами випасалися в монастирських лісах. У Якторові була і монастирська пасіка. Крім того, монастир мав право вільного вирубу в королівських лісах, на просторі одної милі від унівських граничних знаків.

Не менше поважним джерелом прибутку для монастиря були багатолюдні відпусти, коли побожні прочани, особливо князі і шляхта, жертвували великі грошові суми на молитву за себе і за свої сім'ї, за умови, що по смерті їхні імена будуть вписані в пом'яник. Поховання в монастирі було великою честю, отож, знатні люди записували монастиреві свої землі або оформлювали право на щорічне одержання з їхнього маєтку частки прибутків грішми чи натурою. Великі прибутки мав монастир від традиційних унівських ярмарків, які відбувалися щороку, у час відпусту, протягом 2-3 тижнів. Тоді з купців стягали так зване мостове і податок.

Окрім того, монастир мав гуту. Тут виготовляли вироби зі скла різного асортименту. І що цікаво, не тільки прості предмети широкого вжитку, але і дуже складні, багато прикрашені і естетично виконані, застосовуючи достатньо складну техніку. Отож, і в гутництві ченці здобули достатньо високий мистецький рівень.

Поступово Унівська обитель стала центром монастирів. Зокрема, їй адміністративно підпорядковувалися всі обителі на величезній території від північних околиць Львова до Кам'янця-Подільського. Лише у Свято-Юрському монастирі, у Львові, до 1542 р. перебував єдиний на цих землях архимандрит. Натомість інша львівська обитель – Свято-Онуфріївська – в 1469 р. була передана під юрисдикцію Унева.

З тих часів відомі такі ігумени монастиря як Симеон, Йосиф, Теодор, який деякий час навіть сам опікувався монастирем, і Сильвестр. Щось більше про них нам, на жаль, не відомо.

Хоч Унівський монастир мав великі прибутки, проте і видатки були чималі. Передусім монастир платив так звану десятину, тобто десяту частину прибутків на утримання єпархіяльної влади. Не менша частина прибутків витрачалася на утримання ченців і опікунів монастиря, на безкоштовні судові процеси, що виникали з приводу граничних спорів зі сусідами, а також на затвердження королями новообраних ігуменів і опікунів. Зрештою, Унівський монастир дбав про добробут своїх підданих. Монахи поспішали до них з матеріальною допомогою під час неврожаю та у випадку інших стихійних нещасть, особливо після татарських нападів, коли вони часто втрачали усе своє надбання.

Крім того, потрібні були великі кошти на укріплення монастирських оборонних мурів і часте відбудовування монастиря після татарських нападів, особливо у XV ст. Варто лише згадати ці роки, в які ординці здійснювали набіги: 1438-й, 1442-й, 1444-й, 1447-й, 1453-й, 1469-й, 1474-й, 1498-й. У цих умовах навіть з такими маєтностями важко було монастиреві зводити кінці з кінцями. Але найбільшої руйни монастир зазнав, мабуть, під час останнього набігу, бо відтоді протягом 50 років не було ніяких згадок про Унів. Ситуація дещо покращилася після 1524 р., коли внутрішнє становище королівства більш-менш стабілізувалося. Обитель знову відновилася. Наступними його ігуменами були Авраам, Теодосій та Генадій.

Та за Унівську обитель знову розгорілися суперечки. Тепер приводом стало відновлення Львівсько-Галицької єпархії, на яку після довгої, майже 150-річної перерви, 22 лютого 1540 р. в Новгородку (сучасна Білорусь) рукоположено на єпископа Макарія Тучапського. Але становище єпархії було невідрадним, оскільки її маєтки присвоїли різні “добродії”, зокрема львівське римо-католицьке архієпископство, яке у 1412 р. було перенесено з Галича до Львова. Окрім того, потрібно було сплатити різні борги, адже король не погодився ні з того, ні з сього відновити

єпископську кафедру. Також половину прибутків єпископства треба було віддати Київському митрополитові Макарієві II, який погодився з кандидатурою Макарія Тучапського на архиєрея.

Отож, передбачаючи цю ситуацію, ще за рік перед своїм рукоположенням Тучапський звернувся до короля Сигізмунда I, щоб цей окреслив його права і юрисдикцію та вказав, які джерела доходів Львівський єпископ може використовувати. I, звичайно, погляд короля привернув Унівський монастир та його розлогі маєтності. 29 жовтня 1539 р. він призначив опікуном владика Макарія. Це здивувало і обурило монахів, а ще більше – їхнього тогочасного опікуна – Олександра Ванька Лагодовського. До того ж, Унів теж мав свого кандидата на митрополичого намісника у Львові, проте переважив кандидат від Львівського братства, колишній його член, Макарій Тучапський. Окрім того, владика відразу почав вимагати від обителі грошей.

Поступово між єпископом і Лагодовським розпалилися справжні бої і тільки коли суд постановив, що хто перший розпочне заворушення, той платитиме величезний штраф, конфлікт дещо затих. Тоді єпископ Макарій змінив тактику, намагаючись домогтися заміни тогочасного ігумена Генадія (за іншими джерелами, ім'я цього ігумена – Ігнатій) на прихильнішого до себе настоятеля, тим паче, що все-таки його затверджено опікуном обителі. Монахи знову почали скаржитися королеві. Врешті, опікуном став поляк, великий коронний гетьман, граф Ян Тарновський. Він, відвідавши Унів, зваживши всі “за і проти”, вирішив порадити королеві вилучити Унівську обитель з-під юрисдикції єпископа. Такий вихід був найвигіднішим польській короні, адже тоді жодна зі сторін не могла би стати надто потужною: ні монастир, ні єпископ.

Отож своїм універсалом від 30 липня 1542 р. король надав Унівському монастиреві статус архимандрії. У перекладі з грецької це слово означає “перша вівчарня” (архи –

перший; мандра – вівчарня, тобто монастир асоціюється з Христовою отарою). У цьому універсалі було вирішено три справи: щодо обирання архимандрита, підпорядкування монастиря та прибутків обителі.

В обранні архимандрита Унівський монастир, на підставі цього універсалу, ставав цілком незалежним від єпископа. Хоч там і говориться, що ченці Унівського монастиря в справах духовних коряться владиці Львівському і Галицькому, як своєму старшому, однак це не могло надто втішити владику, бо відразу після цього зазначено, що коли б у цій архимандрії не стало колись архимандрита, ченці виберуть собі відповідного, здібного і гідного, який управляв би монастирем і представлять його на затвердження Львівському владиці. Отож, унаслідок королівського універсалу єпископська юрисдикція обмежувалася тільки затвердженням обраного ченцями архимандрита. Владика зазнав цілковитої поразки відносно доходів монастирськими маєтками і доходами не користувався ніхто, крім унівських ченців. Таке рішення короля щодо обителі підтвердив і Київський митрополит. Унів став, по суті, єдиною архимандрією на Галичині.

Здавалося, всі проблеми було вирішено, монастир став цілком незалежним і міг зайнятися духовним розвитком, до того ж, опікун граф Тарновський виїхав до Кракова і не вникав у справи обителі. Також тоді було обрано першого архимандрита. Ним став ігумен Генадій (1542-1549 рр.).

Але все залишилося лише на папері. І не одна причина була до цього. Скажімо, слабка королівська влада не могла і не мала бажання до кінця зробити все залежне від неї, щоб в архимандрії запанував лад. Це підтверджує і подальший розвиток подій, коли в залежності від тих чи інших політичних або особистих міркувань король віддавав обитель єпископові (згідно з грамотою 1539 р.) чи підтверджував її незалежність (згідно з рішенням 1542 р.). Другою причи-

ною було подальше опікунство монастирем. Теоретично воно належало Тарновському, проте насправді його мав знову Лагодовський, що своєю чергою викликало обурення єпископа Макарія. Лагодовський знову мусив виправдовуватися перед королівським судом. Врешті, 13 грудня 1548 р. опікуном став шляхтич із недалекого с. Стрятина – Марко Балабан.

Як довершення всіх нещасть, після чвертьстолітньої перерви, у 1549 р., монастир спалили татари. Тоді згоріло дуже багато документів, якими володіла архимандрія і які підтверджували її правове володіння тими чи іншими угіддями. Цим не забарилися скористатися і навколишні сусіди – польські шляхтичі, що почали загарбувати монастирські землі.

Унівська архимандрія і рід Балабанів

Досить велику роль у житті монастиря відіграло три покоління українського шляхетського роду Балабанів. Виснажений монастир, доведений численними “опікунами” ледь не до руїни, потребував справжнього опікуна. Тому кандидатуру Марка Балабана, впливового шляхтича зі сусіднього Стрятина, який до того ж самовисунувся на цю посаду, ченці сприйняли позитивно. Він пообіцяв визволити архимандрію з-під опіки графа Тарновського і уряд монастиря з радістю на це погодився, до того ж, Марко був грецької віри. Також Балабан контактував із вищими колами королівства, оскільки породичався з деякими магнатами. Проте ченці не знали, що Марко, який тоді вже овдовів, також хотів стати Львівським єпископом, замість престарілого Макарія Тучапського, а тому хотів використати архимандрію, щоб фінансуватися нею.

Таким чином, він отримав опікунство над Уневом, але щойно приїхавши сюди, почав господарювати в монастирі, як у своєму власному маєтку і показувати ченцям свою

владу над ними. Він оселив тут усю свою родину та численних свояків і приятелів. Привласнюючи собі монастирське добро і прибутки, Марко Балабан поведився в монастирі самовладно, неначе архимандрит. Він навіть почав втручатися до духовних справ монастиря, порушуючи цим єпископську юрисдикцію. По смерті архимандрита Генадія (у 1549 р.) ченці обрали на цю посаду шляхтича Анастасія Радилівського. Він відзначався гарними прикметами: мав сильну волю, непохитний характер і невсипущу енергію. Усі дивувалися його чесності, чеснотам і знанням. Оскільки вибір нового архимандрита для Марка був прикрою несподіванкою і перешкодив йому самому стати архимандритом, він рішуче виступив проти Радилівського, намагаючись будь-що скасувати його обрання і не допустити до затвердження, аж поки сам не стане владикою і архимандритом.

У відповідь на це новообраний архимандрит вручив королеві скаргу, в якій благав приборкати захланність і сваволю Марка Балабана. Водночас надіслав до короля скаргу і владика Макарій, заявляючи, що Балабан, не маючи навіть священничого сану, втручається до монастирських духовних справ, які належать до єпископської юрисдикції. Тому в 1549 р. Балабана, тоді вже владика Арсенія, король Сигізмунд I звільнив від опікунства. На його місце призначено того ж таки Олександра Ванька Лагодовського.

Також архимандрит затвердив родича єпископа Перемиського Антонія Радилівського – Анастасія Радилівського – найграмотнішого тогочасного ієрарха нашої Церкви. Новий архимандрит, не перестаючи вести судові справи, при щонайменшій нагоді використовував обитель для культурно-освітньої діяльності (очевидно, тут не обійшлося без сприяння його родича-єпископа). Він не тільки відбудував монастир, а й заснував при ньому школу, у якій навчалися навіть шляхетські діти.

Проте єпископ Арсеній Балабан і далі не давав спокою обителі. Він у 1551 р. зайняв Львівський монастир св. Онуфрія, який належав до архимандрії та був її своєрідним представництвом у Львові. Також часто здійснював військові наїзди на Унів, під час яких ув'язнював ченців. Загалом, немає особливо здивування, що владика поводився радше як вояка, аніж як архиєрей, адже він зі шляхтича став єпископом, оминувши щонайменший духовний вишкіл.

Врешті-решт, король передав цю справу на суд митрополитові Макарієві II. І хоч єпископ Арсеній на суд не з'явився, але послав свого представника. Митрополит нагадав, що Унівський монастир як архимандрія має послух перед Київською митрополією, тобто цілком незалежний від Львівського владика. Це трапилося в 1555 р. Тоді Арсеній подав знову скаргу до короля, вже на Макарія II. Конфлікт завершився, не встигнувши розгорітися, адже на початку 1556 р. митрополит помер.

Однак подальші події розвивалися дещо несподівано. Владика Арсеній, справа якого опинилася на розгляді у нового митрополита Сильвестра Бельковича, порозумівся з архимандритом Анастасієм Радилівським і протягом 1556-1557 рр. відкликав усі свої скарги на обитель. Також єпископ відмовився від претензій щодо монастиря св. Онуфрія. Можна лише здогадуватися, які мотиви спричинили таку поступливість владика, але деякий час Унів мав спокій. Тоді відбудували обитель та заснували школу.

Тепер Унівський монастир відбудували в стилі оборонної твердині, наїженої чотирма грубими шестигранними баштами з отворами для гармат. Обабіч спорудили будинки (зовнішні укріплення), а зісередини – чернечі келії. Все це побудували дуже тісно, довкола церкви, що височіла не тільки над укріпленим чотирикутником монастиря, але і над його вежами. З монастиря виводили дві брами: одна на захід, де була капличка з цілющим джерелом, а друга – на південь. Південна брама виводила на підзамчя, тобто

на великий майдан, оточений оборонним валом і глибоким ровом, через який збудували підйомний міст. Під час ворожого нападу у підзамчі ховалися місцеві мешканці, а під час відпустів тут відбувалися відомі унівські ярмарки. Здавалося, всі непорозуміння канули в лету, обитель почала оговтуватися від усіх лихоліть.

Отож у 1569 р. помер єпископ Арсеній Балабан. Ще за його життя наступним єпископом король призначив сина Арсенія – Гедеона. Сам Гедеон Балабан опинився у скруті, адже він ворогував (як і його батько) із Львівським братством, яке потужно розвивалося. Як тоді це часто траплялося, на цю посаду водночас призначили ще одного кандидата – Йону Лопатку-Осталовського. Між двома суперниками точилася боротьба. Король, тоді вже Сигізмунд II Август, підтримував то одного, то другого кандидата. Внаслідок страждали парохії та монастирі. Обидвох єпископів особливо приваблювала потужна Унівська архимандрія. Внаслідок всіх перетурбацій архимандрит Анастасій, який дуже багато зробив для добра обителі, вимушено відійшов від правління нею.

У цей конфлікт втрутився митрополит Київський Михаїл Рагоза, нагадуючи, що Унів має митрополиче право і не підпорядковується львівським владикам, проте єпископ Гедеон цим знехтував (єпископ Йона тоді вже помер) і захопив монастир. Внаслідок цих подій в обителі з калейдоскопічною швидкістю змінювалися настоятелі, що, звичайно, не могло сприяти розвою духовного життя. Аналізуючи це, ми тільки можемо робити висновки: як важливо, коли Церква не стає одним з важелів державної політики, бо тоді дуже легко розчинитися у подіях світу цього та забути про власне покликання. Звісно, завжди з усіх негараздів користає не людина, а диявол. Тому тут особливо актуальні слова апостола Петра: “Будьте тверезі і чувайте! Противник ваш, диявол, ходить навколо вас, як лев ревучий, шукаючи, кого б пожерти” (Пт. 5,8).

Як далі розвивалися події? У 1591 р., за сприянням митрополита, архимандритом став Йона Осташевич-Гуляницький. Проте поруч з ним ігуменом став Теодосій Терлецький, ставленик єпископа Гедеона. А 1595 р. у боротьбу вирішив втрутитися і князь Константин-Василь Острозький, який таємно підтримував свого “архимандрита” – Олександра Путятицького, який тоді ще навіть не мав монашого постригу.

А тепер необхідно знову продемонструвати спроби тогочасних провідників церковної спільноти якось поправити таке невідрадне становище Церкви. Вони розуміли, що надалі неприпустимо, коли король так легко дає церковні посади “на відкуп”, а в народі поширюється релігійне невігластво, шляхта цікавиться переважно лише своїми кар’єрами, а “сіль землі” – монашество – перебуває в жалюгідному становищі.

Таким чином, на кінець 1580-х рр. три чинники збудили єпископів зі сонної пасивності. Це усвідомлення крайньої внутрішньої богословської, інтелектуальної, культурно-ідеологічної, а також адміністративної та політичної слабкості Київської Церкви; розуміння, що Константинопольський патріарх, від якого залежала митрополія, не може чи не бажає йти назустріч потребам цієї Церкви, а також надзвичайне поширення протестантизму та римо-католицизму на наших теренах.

Внаслідок цього владики щороку, починаючи з 1590-го, почали збиратися на наради у пошуках виходу зі складної ситуації. У результаті цього 1596 р. ієрархи підписали Берестейську унію – єдність із Римським Престолом, а також обмеження втручання світської влади у церковні справи. Окрім того, королівський уряд гарантував Східній Унійній Церкві, що вона у правах зрівняється зі Західною (щоправда, останнього влада до кінця так і не виконала). Проте двоє владик, які активно підтримували зусилля унії, в останній момент відмовилися від неї. Одним із них був Львівський

єпископ Гедеон Балабан. Також в антиунійному таборі опинився князь Острозький, один із колишніх ініціаторів унії.

Повертаючись до історії нашої обителі, скажемо що тут після декількох років боїв, коли військові загони то однієї, то іншої сторони займали монастир, нарешті утвердився небіж владики Гедеона – архимандрит Ісає Балабан. Востаннє взявши приступом обитель 26 січня 1599 р., він ув'язнив усіх ченців, які не бажали йому коритися, а до спустошеної обителі запровадив монахів з інших монастирів. Також він повиганяв з архимандрії всіх, хто був вірний своєму безпосередньому владиці – митрополитові Михаїлу Рагозі, тобто і Берестейській унії. Таким чином скасовано і незалежність Унева від Львівського єпископа.

Невдалі спроби відродження Унева

На зламі XVI-XVII ст. в Унівській обителі частково запанувала стабільність. Тут повільно почало плекатися типове монаше життя, якому так перешкождали як зовнішні, так і внутрішні негаразди. Паралельно з тим архимандрія перетворювалася на один із культурно-просвітницьких центрів. Зокрема, уже в 1606 р. архимандрит Ісає спробував організувати тут друкарню. Мабуть, для праці в ній запросили з Афону відомого монаха Йоана Вишенського. Було поповнено і розширено монастирську бібліотеку, адже у XVII ст. серед західних ченців побутував вислів, з яким погоджувалися і східні: “Монастир без книг подібний до фортеці без боєприпасів”*.

Окрім того, монастир став неофіційною резиденцією дядька архимандрита Ісаї – єпископа Гедеона, який згодом, як і його батько – владики Арсеній – був похований тут у 1607 р. Тоді в Уневі проживали такі грецькі ієрархи як Йо-

* Жоель Летельє. Монаше місто// *Лавра*. – 1999, № 1. – С. 20

асаф, митрополит Монемвасійський, що був тоді на спочинку, та Авраам, єпископ Стагонський, який згодом став титулярним владикою в Пінську (сучасна Білорусь).

Також о. Ісає Балабан зосередився на обителі, адже йому не вдалося стати Львівським єпископом після смерти свого дядька Гедеона. Отож, він поставив перед собою завдання: відновити в Уневі правдиве чернече життя, адже внаслідок суперечок різних архимандритів за обитель тут цілковито занепав іночеський дух. Аби дещо змінити, у 1601 р. запросили до Унева монаха Єзекиїла Княгиницького, який щойно повернувся з Афону. Він ще дитиною навчався в унівській школі, яку організував свого часу архимандрит Анастасій Радиловський. Тоді таку чернечу реформу розпочали і в інших обителях, зокрема, в Києві та Дермані. Також подібна реформа розпочалася і в тій частині Київської митрополії, яка відновила єдність із Римом. До цього спричинилися молоді монахи – Йосиф Велямин-Рутський та Йосафат Кунцевич. Як бачимо, саме явище Унії спонукало до віднови духовного та монашого життя в обидвох гілках Київської Церкви.

Єзекиїл, прийнявши в Уневі постриг у схиму з іменем Йов, відразу інтенсивно розпочав реформи. Насамперед він знову впровадив строгий кеновійний устав, без приватної власности, адже за уставом, власністю монаха були лише ікони і книги як зброя проти диявола. Все інше у монастирської братії було спільним. Схимонах Йов також зосередився на серці монашества – спільному молитовному правилі братії. Така віднова не була легкою. В Уневі, як у всіх східних монастирях, не вживали м'яса, проте життя лише на хлібі-воді, як це вимагав Йов, ченцям видавалося заважким. Зрештою, схимонах покинув Унів та заснував у Карпатських горах, поблизу села Манява, Скит Манявський. Проте він не поривав зв'язків із матірною обителлю, часто навідувався сюди до чудотворної ікони Пресвятої Богородиці, особливо на празники Її Успення. Крім того,

в Уневі був його духівник – ієромонах Пахомій, який був соборним унівським духівником. І хоч реформа в архимандрії повністю не вдалася, та загалом, монаша дисципліна покращилася.

Архимандрит Ісая спробував ще за життя вибрати свого наступника. Він призначив Гедеона Заплатинського, проте братія спротивилася і вибрала Захарію Копистинського. Крім того, Гедеон прийняв, щоправда, таємно, Берестейську унію. А коли в 1620 р. помер архимандрит Ісая, він став повноправним його наступником. Та о. Захарія не прижився в Уневі і невдовзі став архимандритом Києво-Печерської лаври, де багато зробив для віднови її духовного і культурно-просвітницького піднесення.

Король Сигізмунд III вимагав, щоб обитель офіційно приєдналася до Київської митрополії, проте архимандрит Гедеон тепер відмовився, тому архимандритом було призначено молодого Павла Овлочинського. Але Гедеон і надалі реально керував обителлю.

Чергові нещастя для обителі розпочалися у 1627 р., коли між полковником Олександром Балабаном та Андрієм Лагодовським укотре розгорілися суперечки за право опікуватися Уневом. Лагодовський напав на обитель напередодні монастирського свята Успення Пресвятої Богородиці, проте взяти монастир приступом не вдалося. Наступну спробу через три роки (знову напередодні Успення) очолив польський шляхтич Станіслав Кіліян-Боратинський, нібито обстоюючи права Лагодовського на опікунство. Та за рік, напередодні п'ятниці Квітного тижня, вночі, він таки захопив монастир і цілковито пограбував його. Заодно нападники проголосили архимандритом Павла Овлочинського. Але Олександр Балабан зібрав свій загін і на саму Велику п'ятницю відвоював обитель і дограбував те, що не встигли його попередники.

У 1633 р. Гедеон Заплатинський відмовився від архимандритства Уневом, адже йому було важко керувати у такі

“воєнні” часи обителю та вести ті численні судові процеси, які сипалися на монастир. Його заступив колишній офіцер Ісає Сулятицький. На цій посаді він пробув десять років.

Щоб зрозуміти ці події, слід поглянути на тогочасну церковно-політичну ситуацію в Україні. Отож, з 1596 р. вся Київська Церква була у канонічній єдності з Римом, окрім Львівської та Перемиської єпархій, які далі залишалися під Константинополем. Ситуація змінилася у 1620 р., коли Єрусалимський патріарх Теофан III таємно рукоположив для Києва православного митрополита та кількох єпископів. Це сильно образило короля Сигізмунда III, адже офіційне призначення та цивільне визнання єпископів – як католицьких, так і православних – було прерогативою короля. Саме тоді Польща вела війну з Туреччиною і потребувала допомоги козаків. Щоб не налаштовувати проти себе Запорозьке військо, Польща не вжила ніяких заходів до нової ієрархії. Нововисвячені православні єпископи не могли витіснити унійних з їхніх єпархій, але здебільшого працювали в єпархіях, для яких висвятилися. Отож, ці єпископи опинилися у нелегальному становищі. Ситуація змінилася у 1632 р, коли на трон вступив новий король Владислав IV, який намагався налагодити стосунки з православними та визнав їхню ієрархію.

Саме у цьому контексті ми можемо зрозуміти, чому король наказав з'ясувати справу нападу на Унівську обитель у 1631 р. Для цього було сформовано відповідну комісію під головуванням тодішнього римо-католицького митрополита Львова Яна-Анджея Прухніцького. Після розслідування комісія, як це не дивно, винесла вердикт, що винуватцем у всьому є греко-католицький архимандрит Павло Овлочинський. Пізніше, після чергового позову архимандрита та довгої тяганини, Кіліяна-Боратинського зобов'язали сплатити штраф. Це він подав на апеляцію Люблінського трибуналу, але врешті зі смертю Ісаї Сулятицького все припинилося.

Незважаючи на віднову унівського храму в 1638 р. та повторне заснування друкарні, обитель поступово втрачає своє значення. Адже як духовний центр вона здала свої позиції після невдалої спроби проведення тут реформ схимонахом Йовом Княгиницьким, а дещо пізніше втратила і юрисдикційний вплив над іншими монастирями, наприклад, у 1631 р., від імени архимандрита Гедеона і всієї спільноти три ченці добровільно відмовилися від будь-якої влади та опіки над двома жіночими монастирями в Рогатині, на Івано-Франківщині. Це лідерство переходить до Скита Манявського, що набув права патріяршої ставропігії, тобто залежав тільки від Константинополя, тоді як Унів став обителлю підпорядкованою єпархіяльному владиці. Тому не треба сприймати за “чисту монету” те, що ще у вимогах до польського короля, у 1632 р., православна шляхта вимагала визнання архимандрії Унева як найважливішої обителі України, нарівні з Києво-Печерською лаврою. Симптоматично, що Київський митрополит Петро Могила навіть не згадує Унів у своєму заповіті 1647 р, хоча перелічує менші обителі – Угорники чи Крехів. Мабуть, це спричинило, що унівські монахи їздили за жертвами по різних теренах, заходячи аж до Москви, як це було у 1624 р. Але чернече життя в обителі, незважаючи на всі лихоліття, тривало. Тепер безпосередніх нападів на монастир вже не було, проте сусіди-шляхтичі намагалися заподіяти йому щонайбільшу шкоду. Серед таких обставин обитель очолив новий архимандрит Теодосій Сосновський (1643-1656 рр.).

Закономірно, що внаслідок таких дощукулянь сусідньої шляхти ченці радісно вітали початок повстання 1648 р. під проводом гетьмана Богдана Хмельницького. Монахи покладали на нього певні надії. Проте разом із військами козаків ішли їхні союзники – татари, які забирали людей у ясир. Тому до монастиря як до добре укріпленої фортеці з'їхалося багато втікачів з близьких та далеких околиць. Але і монастирські мури не вберегли їх від жорстокостей

війни. Під приводом участі в Службі Божій загін козаків увійшов до монастиря. Нібито за розпорядженням гетьмана вони наказали видати татарам всіх поляків та євреїв, а відтак повідбирали все з людських скринь та комор, мирян, які ховалися у монастирі, залишили лише у нижній білизні. Козаки залякували жінок, вимагали викуп за життя. Архимандрит та ченці врятували людей викупом. Тоді ж, восени 1648 р., татари знищили монастирські села Млинівці та Якторів. Отож, прихід війська Хмельницького не полегшив життя ні мирян, ні ченців, а після його відступу сюди повернулися поляки. Вони заарештували унівського друкаря Андрія Скульського, у якого начебто знайшли лист до Хмельницького. Після важких тортур він зізнався, що лист написали – намісник архимандрита, його найближчий помічник, ієромонах Герасим Пачевський та ієродиякон Самуїл. Можливо, саме це спричинило, що о. Теодосія було відправлено на спочинок, залишивши йому управління тільки невеликим Четвертинським монастирем, а на його місце архимандритом Унева 7 березня 1656 р. призначено Львівського єпископа Арсенія Желіборського.

Сам владика Арсеній мав заслуги перед королем під час облоги Львова у 1655 р. козацько-московським військом і був для корони певною людиною. Отож, Ян II Казимир своїм універсалом оголосив, щоб єпископ узяв монастир з маєтками під свою високу духовну владу. І молодий владика, у неповних сорок років, за своє недовге архимандритство зробив багато добра для Унева. Зокрема, він поновив і успішно завершив численні судові справи. Завдяки йому король видав грамоту, якою забороняв сусіднім поміщикам кривдити насельників. Не обмежуючись дбанням про матеріальні блага, перевіз сюди і власну друкарню та цього разу вдало відновив спробу архимандрита Ісаї Балабана. Саме ця друкарня повторно принесла монастиреві широке визнання. Але незабаром, 18 вересня 1662 р., у віці 44 роки, єпископ Арсеній несподівано переставився до Господа.

Відразу після смерти владики, щоб запобігти сторонньому втручанню, братія вибрала з-поміж себе архимандритом Тарасія Прокоповича (1662-1665 рр.). Але під тиском суду він зрікся настоятельства. На цю посаду король призначив наступного Львівського єпископа, брата покійного Арсенія – Атанасія Желіборського. Проте через рік, не встигнувши нічого зробити, помер і він. Тоді ченці негайно спробували обрати нового архимандрита. Однак король призначив адміністратором Антонія Винницького, так званого Київського митрополита.

Слід зауважити, що король визнав нову православну ієрархію. Церква почала розвиватися. Особливо відомим з цього періоду є митрополит Петро Могила, який хоча сам був молдовського походження, проте багато зробив для розвитку української культури. Однак проблемою залишалось те, що ієрархів і надалі призначала влада, зважаючи не так на духовні риси кандидата, як на його фінансові можливості чи впливовість. Саме тому до цієї частини Київської митрополії, яка була під юрисдикцією Константинополя, і далі мали відкриту дорогу кар'єристи. Також після того, як частина України внаслідок сумнозвісних березневих статей 1654 р. перейшла до Московського царства, Православну митрополію розділено на “московську” та “польську” частини. І обидва володарі, призначали для “своїх” частин різних митрополитів чи “місцєблюстителів”. Ситуація у Речі Посполитій ускладнювалася тим, що король цілком не контролював становища, тому, для “добра корони” він міг на єпархію чи митрополію призначати і по два кандидати. Отож, у 1663 р. митрополитом став Йосиф Нелюбович-Тукальський, а через місяць-другий таку ж номінацію отримав Перемиський єпископ Антоній Винницький, якого ніхто поза його єпархією не визнавав. Його становище утруднював і сам характер владики, який був людиною запальною і невгамовною, таким собі справжнім шляхтичем. Проте Антонієві треба було якось повер-

нути ситуацію на свою користь і поширити юрисдикцію поза своєю територією. Саме тому він зауважив Унівську архимандрію, яка була на теренах сусідньої єпархії, і тоді не мала свого владики.

Ченці, дізнавшись хто тепер ними керуватиме, відмовилися приймати владу Антонія. Він недовго розважав. У листопаді 1666 р. його загони взяли обитель приступом. Всіх монахів, що противилися єпископові, жорстоко побили, деяких прогнали, а монастирські маєтки нещадно пограбували. З бібліотеки вивезли практично всі книги та найнеобхідніші харчові припаси, заготовлені на зиму. Мабуть, вперше після татарських набігів ченці, рятуючись від голоду, звернулися по допомогу до добрих людей. У цьому багато їм допоміг шляхтич Олександр Шептицький. Саме відтоді давній рід Шептицьких почав відігравати значну роль у житті обителі. Завдяки ньому монастир отримав найсприятливіші умови для чернечого життя.

Віднова обителі. Прийняття Берестейської унії

Саме ґрунтовна допомога Олександра Шептицького посприяла тому, що 26 лютого 1668 р. братія спустошеної обителі обрала архимандритом його сина, 21-річного Варлаама. За неповний місяць король затвердив цей вибір, а невдовзі о. Варлаам почав керувати Уневом. Потрібно сказати, що попри юний вік, архимандрит уже відбув чотирирічний монаший послух у Скиті Манявському, де і отримав постриг. Саме він розпочав “сімейну традицію”, коли з роду Шептицьких на службу Церкві у єпископському сані (як византійського, так і латинського обрядів) присвятилося аж шестеро осіб. Та спочатку все виглядало типово; його настоятельство розпочалося ніби традиційно. Шість років процесувався за владу в монастирі з Київським митрополитом Антонієм Винницьким, ще п'ять – із Львівським єпископом Йосифом Шумлянським. І тоді не оминали

монастир війни та неврожаї. Зокрема, багато біди обителі приніс останній наступ турків, коли вони разом зі своїми васалами-татарами на 27 років захопили Кам'янець-Подільський, спустошуючи все навколо. Внаслідок цього на Галичині запанував голод. Тому настала така нужда, що все монастирське срібло, включно з богослужбовим посудом, довелося продати, адже ченці дбали не тільки про їжу для себе, але і для навколишніх селян. На довершення до всіх нещасть у 1676 р. на архимандрію напали татари. Вони спалили не тільки село, але і монастир, а тому що цього-річна зима була теплою, то вони залишилися на зимівлю в околицях Львова, далі спустошуючи округи.

Проте дуже швидко ситуація почала змінюватися. Архимандрит Варлаам розпочав відбудовувати монастир, перетворивши його знову на оборонну твердиню. Окрім того, поступово якимось стабілізувалася ситуація з іншими претендентами на обитель: митрополитом Антонієм та єпископом Йосифом. Бо хоча владика Антоній і далі титулував себе архієпископом-митрополитом Києва, Галича і всієї Русі, екзархом Константинополя, єпископом Перемишля і адміністратором Унева, та реальної влади він тут уже ніколи не мав. І що цікаво, відразу після смерті цього митрополита у 1679 р. послушником до Унева вступив його небіж, колишній офіцер Іван Винницький, якого призначили на Перемиську кафедру. Невдовзі Іван із рук самого о. Варлаама прийняв в архимандрії постриг у ченці з іменем Інокентій. А вже восени 1680 р., у присутності того ж архимандрита, два владика у Крилосі, біля Галича, рукоположили його на єпископа. Щодо владика Йосифа Шумлянського, то архимандрит Варлаам теж невдовзі налагодив із ним більш-менш добрі стосунки і навіть став Львівським єпископом після його смерті.

Тоді ж відновлено роботу унівської друкарні, на яку архимандрит у 1669 р. отримав королівський привілей та запросив до праці колишнього друкаря Львівського ставро-

пігійного братства Дмитра Кульчицького, а вже через рік побачила світ перша книга “Выкладъ о Церквѣ святой”. Загалом за тридцять років існування друкарня випустила 28 найменувань книг духовного змісту. У 1700 р., через протести Львівського братства, яке не дуже радісно сприймало конкуренцію своєму видавництву, друкарня тимчасово призупинила свою діяльність.

Достеменно не знаємо, скільки іноків населяло монастир, проте побічно можемо вважати, що їх надзвичайно побільшало. Адже за час архимандритства Варлаама було рукоположено в ієромонахи та в ієродиякони щонайменше 29 насельників обителі. Отож можемо припускати, що на початок XVIII ст. кількість іноків Унівської архимандрії становила не менше 30 осіб. З цього бачимо, що кількість ченців в Уневі досить зросла у порівнянні з нещасливим для обителі періодом II-ї чверті XVII ст., адже тогочасний митрополит Петро Могила, перелічуючи у своєму творі “Літос” великі обителі, в яких є хоча б десяток насельників, навіть не згадав про Унівську архимандрію.

Окрім того, архимандрит, бачачи часті непорозуміння і зловживання через те, що у Східній Церкві на духовні посади призначення відбуваються виключно світськими можновладцями, а також враховуючи загальну тенденцію у єпархіях Галичини, які ще до того залежали від Константинополя, вирішив з'єднатися з Римом. Отож, у 1677 р. о. Варлаам приватно пообіцяв приступити до унії. Через чотири роки він разом із Львівським і Перемиським єпископами та ще з одним архимандритом склав у Варшавському королівському палаці ісповідання віри перед папським нунцієм. Такому наміру посприяло і те, що у 1686 р. Константинополь, на домагання Московського патріарха та за певну винагороду від російського царя, передав усю Православну київську митрополію (і Львівську єпархію теж) під московську юрисдикцію. Як припускалося, це було тимчасово, а як виявилось – на довгі століття.

Тому 1 липня 1700 р. як представник Унівського монастиря разом з іншими церковними діячами львівського повіту він відкрито оголошує про встановлення сопричастя з Римом. Тоді унію також прийняли – єпископ Йосиф, деякі інші монастирі і 1286 парохій Львівської єпархії. Згодом до них приєдналися Ставропігійне братство, Крехівський монастир та Скит Манявський (щоправда, останній невдовзі знову відійшов від унії).

Відразу після прийняття Берестейської унії монастир почав налагоджувати стосунки з найближчими можновладцями. Деякі з них, що судилися з обителлю, відмовилися від своїх позовів. Суд позитивно для монастиря вирішив судові справи з іншими обителями. Архимандрія певним способом почала отримувати матеріальну допомогу від деяких сусідніх панів.

Життя обителі тривало звично. У 1710 р. Київський митрополит рукоположив на Львівського єпископа архимандрита Варлаама Шептицького. Це ще більше сприяло зміцненню статусу архимандрії. Та перед усіма монастирями єпархій, що приєдналися до Унії, особливо перед Унівською обителлю, виникла ще одна проблема. Відомо, що до Берестейської Унії всі українські ченці жили за Уставом св. Василя Великого, який потім у Візантії доповнили Теодор та Олексій Студити, особливо у напрямкові монашої дисципліни та богослужень. І кожен з монастирів підпорядковувався єпархіяльному архиєреєві. Незалежними від владик були тільки деякі обителі, скажімо, Унівська. Проте після реформи Йосифа Веяміна-Рутського та св. Йосафата Кунцевича, яка завершилася в 1617 р. об'єднанням перших п'яти обителей, унійні монастирі стали дещо іншими. Зокрема їх перетворили на своєрідний чернечий орден або чин на кшталт латинських. Цей орден отримав остаточну назву “Чин святого Василя Великого” і став централізованим. З осідком у сучасній Білорусі його очолив протоархимандрит.

На жаль, окрім самої структури, зі Заходу перейнялося і багато латинських практик, які домішувалися до нашого обряду. Таким різним обрядовим мутаціям сприяло і те, що до Чину вступало багато етнічних поляків, які з різних причин переходили з рідного їм латинського обряду на византійський, проте для них надалі залишалися ріднішими римо-католицькі богослужбові практики. Ще одним наслідком такого становища стало те, що пореформні ченці вже не знали церковнослов'янської мови, а у проповідях надавали перевагу польській, яка вважалася благороднішою. Також ці монахи почали всупереч чернечій традиції вживати м'ясо, стригти довге волосся, голити бороди і змінювати одяг, наближуючи його до латинського, хоча ще "Конституції" митрополита Йосифа Велямина-Рутського цього не дозволяли.

Загалом ці ченці-василіяни радше вже не так жили по обителях, як ставали парохами більших парохій, капеланами магнатів, нерідко римо-католицького віровизнання, обслуговували їхні приватні каплиці; вони були духівниками жіночих монастирів, проповідували і утримували школи, щоправда, більшість учнів теж були римо-католиками.

Отож, за традицією, запровадженою в Унійній Церкві, монастирі новоприєднаних епархій теж мали б підпорядкуватися протоархимандритові. Саме тому василіяни на своїй капітулі у 1707 р. вирішили в душі постанов римських пап приєднати ці монастирі до своєї провінції.

Проте такий підхід викликав нерозуміння і протести ченців цих епархій. Також вони відстоювали гарантію збереження попереднього статусу, яку отримали ще до прийняття Унії. Внаслідок цього 19 серпня 1711 р. в Уневі владика Варлаам скликав Соборну раду всіх ігуменів монастирів Львівської епархії. На ній прийняли рішення щодо збереження у монастирях древніх іночеських традицій. Ченцям заборонялося покидати монастир, в якому вони отримали монаший постриг, і самовільно переходити до іншого,

вигіднішого і заможнішого. Наголошувалося на тому, що одяг має бути традиційний: простий, з недорогої тканини, чорний, а не “на німецький лад”. Трапеза за давнім звичаєм має бути без м’яса, тільки з маслом чи олією. У келіях не можна нічого їстівного тримати; усі мають сходитися до спільної трапези. Інше рішення наголошувалося на тому, що ченці не можуть мати жодної приватної власності.

Учасники собору також висловили стурбованість про духовний стан братії і вирішили, що для цього кожен монастир мусить мати хоча б двох сповідників. За східною традицією, сповідь і духовний провід (старчество) були найпершими обов’язками духівника. А духівник найбільше повинен допомагати настоятелеві, турбуючись про братію. Поняття духівництва є одним із наріжних каменів чернецого життя.

На соборі також обговорено проблему управління обителями. Було вирішено обирати на три роки чотирьох радників з-поміж найавторитетніших ігуменів. Вони очолюватимуть своєрідне монаше самоуправління, координуватимуть спільні дії усіх монастирів, водночас перебуваючи під юрисдикцією єпархіяльного архиєрея. Для ефективнішого впровадження рішень цього собору вирішено скликати що три роки своєрідні соборчики.

Унівська обитель відразу вирішила повернутися до первісного чернецтва. Водночас монастир поступово оговтався від усіх лихоліть II-ї пол. XVII ст. і знову зміцнів матеріально. На час смерти владыки Варлаама, 24 березня 1715 р., це знову була потужна обитель. Дотично про це свідчить заповіт архимандрита, де він записує багатом чималенькі суми, а Унівській – 12 тисяч золотих. Однак, незважаючи на численні прохання ченців, постанови монашого собору 1711 р. так і не затвердив Рим, що пізніше дало свої наслідки.

Ще у 1713 р. братія вибрала архимандритом небожа попереднього настоятеля, молодого Атанасія Шептицького, який уже витримав послух та отримав чернечий постриг

тут, в Унівському монастирі. А ще через два роки він, як і його дядько, став Львівським єпископом. З одного боку, можна вважати, що таке кар'єрне зростання пов'язане з родичанням впливових людей. Проте виявилось, що це була людина побожна і дуже ревна, яка дбала про добро і Церкви, і обителі зокрема.

За час його архимандритства в Уневі відновлено діяльність друкарні та монастирського храму Успення Богородиці. Пам'яткою про цю подію дотепер є герб владики Атанасія на храмовому контрфорсі. Церква змінилася із середини. Її знову розписали, а в 1730 р. встановили новий іконостас.

Зросла слава про монастир як про один з прочанських центрів, куди, особливо на храмовий празник, з'їжджалися тисячі паломників. Цьому сприяла і коронація чудотворної Унівської ікони Богородиці, яку здійснив кир Атанасій, уже як митрополит Київський і всієї Руси (з 1729 р.). Доречно зауважити, що владики сприяв почитанню Пресвятої Богородиці у наших краях. Це підтверджує те, що він коронував декілька чудотворних ікон, не обмежившись тільки Унівською.

Отож, на той час Унів став також осідком Глави всієї нашої Церкви, яка простягнулася від сучасних Латвії, на півночі, до румунського кордону, на півдні. Також тут здійснювалися архиерейські хіротонії. Зокрема, у 1738 р. було висвячено владику Гавриїла Блажовського, який керував Мукачівською єпархією. Його рукоположив наш митрополит, хоча його єпархія не належала до Київської митрополії.

У самому Уневі 1722 р. засновано незалежну від обителі парохію. Для її потреб з монастиря розібрали і перенесли дерев'яний храм Воснесення Господнього. Владика забезпечив парохію майном, віддавши численні наділи на території самого села. Окрім того, біля перенесеної церкви спорудили будинки для настоятеля та його помічника, а також усі господарські будівлі.

Проте не обходилося без проблем. У 1720 р. у м. Замостя (тепер – у Польщі) відбувся синод, де головував, на жаль, не Глава Київської Церкви – митрополит Лев Кишка, а папський нунцій. На ньому прийнято, чи радше канонічно затверджено багато тих практик, які проникли в нашу Церкву з латинської традиції. Ще одне завдання Замойського синоду – узгодити церковне життя між тими єпархіями, які прийняли Унію ще в 1596 р. та тими, які приступили до неї на зламі XVII-XVIII ст. Багато рішень стосувалися монашества. Поряд із такими традиційними постановами, як нагадуванням про збереження монашої дисципліни та заборону мати будь-яке приватне майно, що суперечить обітові убожества, знаходимо і ухвалу про те, що всі монастирі мають бути з'єднані в одну конгрегацію (чин) та віддані під провід єдиного протоархимандрита. Практично це означало, що всі обителі мають переходити під провід уже златинізованої Литовської василіянської провінції. Галицькі обителі не дуже палали бажанням іти під цей провід, тому для них було вирішено утворити Руську василіянську провінцію. Оскільки при створенні такої конгрегації обителі вийшли б із підпорядкування єпархіальному архиєреєві, владика Атанасій не поспішав виконувати постанови цього синоду, адже знаємо, що сам Унів був центром архимандрії та об'єднував під своїм проводом ще близько десяти обителей. Проте так тривало недовго, і вже у 1739 р. було створено Руську провінцію Покрову Пресвятої Богородиці, а через чотири роки, на Дубенській капітулі, ці дві провінції об'єдналися в єдину конгрегацію – Чин св. Василя Великого.

Одним із наслідків такого утворення стало нововведення, досі чуже для східного чернецтва: монаха після вступу до обителі та випробування переводили в іншу обитель, де він отримував постриг, а потім міг бути скерований, скажімо, на навчання, до третього монастиря. І так за своє чернече життя монах бував у кільканадця-

тьох обителіях. А у давньому монашестві кандидат, як правило, залишався назавжди у тому монастирі, де отримав постриг. Адже ще у 451 р. IV Вселенський Собор постановив, щоб іноки безвідлучно перебували у тих місцях, у яких відреклися від світу. Перехід до іншого монастиря допускається лише тоді, коли це дозволить єпископ. Та навіть незважаючи на це нововведення, сам Унів до смерти митрополита Атанасія в 1746 р. залишався осідком Київського митрополита.

Унівський Спасо-Преображенський жіночий монастир

Неповною була б історія чернецтва на унівських землях, якби не згадати про тутешній жіночий монастир. Хоча ця обитель значно менше відома, ніж чоловіча, проте сестри своєю молитвою та подвижницьким життям теж здійснили значний подвиг для зростання Божої слави.

Унівський жіночий монастир досить давній. На жаль, до нас дійшло лише кілька принагідних вісток, які свідчать про безперервність його існування протягом довгих століть. Про внутрішнє життя монастиря, про переміни, які відбувалися в ньому, не знаємо майже нічого, бо не збереглося про це грамот-документів. І в цьому немає нічого дивного, бо Унівський жіночий монастир, як майже всі жіночі монастирі, не існував самостійно. Він мав своє представництво при чоловічому монастирі.

Жіночий, або як називали його в літописах “панянський” монастир в Уневі побудований недалеко від чоловічого монастиря на так званій Чернечій горі. А храм цієї обителі посвячено в пам’ять Преображення Господнього. З півночі монастир оточував густий непрохідний ліс, а зі сходу насипано високий оборонний вал з глибоким ровом. Ще до сьогодні залишилися контури і сліди тих оборонних споруд. З’явилися вони, безумовно, за небезпечних

часів татарських нападів. Невисихаюче озеро, так звана “безодня”, на тій горі забезпечувало черниць водою на випадок довшої облоги.

Перша історична згадка про обитель майже збігається зі згадкою про чоловічу, а саме – 1416 р. В “Унівському пом’янику” згадується, що дружина київського намісника князя Андрія Ольшанського після смерти свого чоловіка вступила до Унівського жіночого монастиря. Тут княгиня Олександра і спочила вічним сном. Її дочка Софія була дружиною польського короля та відвідувала обитель. Іншими свідченнями, які частково стверджують, що тут була жіноча обитель, є напис на “Євангельських бесідах” св. Йоана Златоуста. Тут засвідчено, що цю книгу для Унева в 1617 р. подарувала інокія Євгенія Васильківська. Також є згадки про “чесну дівицю”, ігуменю обителі – Параскевію, яка померла в 1661 р.

Жіночий монастир жив за правилами св. Василя Великого. Він поділяв долю й недолю архимандрії. Зі зростанням її духовного життя і добробуту зростали духовне життя й добробут унівських черниць. А недоля чоловічого монастиря гнітюче впливала на їх життя.

Сестри присвячувалися молитві і жіночим роботам. На працю вони отримували дозвіл від духовної та королівської влади. Скажімо, грамота від польського короля дозволяла їм прясти, білити і продавати нитки у Львові, адже сестри не мали засобів до життя. Тому Львівський єпископ дозволив їм робити свічки і пекти просфори.

Проте монастир і надалі був бідним. На жаль, з прийняттям Берестейської унії обитель не відновилася. Сюди, як і до інших жіночих монастирів, не зголошувалися кандидатки. Обителі ставали порожніми і так зубожіли, що черниці жили з милостині. Внаслідок того підупала іночеська дисципліна.

Поступово руйнувалася дерев’яна Спасо-Преображенська церква. У 1763 р. монастир мав три невеликі солом’я-

ні хатинки та город з кількома грядками, обгороджені дерев'яним парканом. Тут проживали лише декілька старших черниць. Ними керувала 70-річна ігуменя Касіяна. У цьому ж році священник, який візитував обитель, запропонував єпископові закрити її, а інокінь перевести до іншого жіночого монастиря. Щоб якось врятувати ситуацію, архимандрит Амвросій спробував побудувати замість старого храму новий, мурований. З цим навіть згодився владика. Проте всі ці заходи виявилися даремними. На підставі указу австрійського імператора Йосифа II від 1783 р., всі жіночі монастирі Львівської єпархії, окрім Словітського та Яворівського, підлягали закриттю. Тоді ж скасовано і Унівський жіночий монастир, а черниці переселилися до Словіти, взявши зі собою весь церковний реманент та монастирські речі. Проте і до сьогодні на Чернечій горі залишилися надгробні пам'ятники та фундаменти Преображенського храму, які доводять, що скромні черниці в Уневі були, хоч їх історія і не така вже відома.

Останні роки обителі

Після переставлення владики Атанасія Шептицького архимандритом став Амвросій Турянський (1746-1773 рр.). Цей 28-річний постриженник Почаївського монастиря уже був на тоді доктором церковного і світського прав. Але саме за його керівництва обителью вкотре виникло непорозуміння між Львівським єпископом Левом Шептицьким (небожем митрополита Атанасія) та ченцями, адже у Церкві почалося тертя між так званим “білим духовенством” (здебільшого одруженими) та “чорним” (монашеством). Тоді найграмотнішими та найосвіченішими були ченці, які керували всією церковною спільнотою, бо згідно з рішеннями Замоїського синоду 1720 р., єпископом міг бути лише василіянин. Натомість інше парохіяльне духовенство не мало жодних навчальних закладів. Дуже часто панував

принцип щодо переходу парохії від батька до сина, так би мовити, у “спадщину”. Біле духовенство мусило вміти так-сяк читати та знати основні “треби” – шлюб, хрестини, похорон. Отож, ченці, які пізніше сформувалися у потужний чин, стали своерідною “елітою” і цим втратили монаший дух смирення, який і без того нелегко зберегти. До слова, з такими “вибраними” вже майже не могли зустрічатися пересічні люди, які не мали знатности, освіти або посагу. Також, як не дивно, виходець зі священничої сім’ї практично не міг стати монахом. А парохіяльні священники, які ледь животіли, почали заздрити василіянам, бажаючи внаслідок такої несправедливості доступитися до першости у проводі спільнотою Церкви. Світському духовенству не додавала любови до ченців і така недобра традиція, що в монастирях були в’язниці, до яких єпископи відсилали тих священників на покуту, які чим-небудь провинилися в душпастирстві. Коли ж врахувати, що і одні, і другі дуже часто забували, що сутність християнства, сутність Євангелія – в тайні Самої Особи Ісуса Христа, в Його наслідуванні, то неважко собі уявити, яким великим було напруження між двома типами духовенства. І за таких обставин, звичайно, нелегко згадати, що всі тертя зникають настільки, наскільки людина наближається до Бога.

Отож, владика Лев, який був прихильником білого духовенства, намагався усунути василіян від першости у Церкві, а також повернути собі підпорядкування Унівської архимандрії. Ченці теж не залишалися “в боргу”, виступаючи при нагоді проти владики та скаржачись на нього до Рима.

До цього всього долучилася і загальнополітична ситуація у тогочасній Речі Посполитій. Країна розвалювалася на очах. Між різними групами магнатів відбувалися безнастанні сутички та з’ясування стосунків. Це доповнювало і те, що хоча держава ще офіційно була незалежною, проте насправді її долею розпоряджалися сусіди: Росія, Прусія та Австрія.

Внаслідок усіх цих перипетій припинила своє існування унівська друкарня, яка вже до того підупала і останніми часами друкувала лише дрібні видання, адже на домагання Львівського братства і відповідної королівської заборони в Уневі можна було друкувати лише те, чого ще не видавала братська друкарня. Також архимандритові Амвросію, попри благословення владики Лева Шептицького, не вдалося побудувати на Чернечій горі, поруч з жіночим монастирем, замість старої дерев'яної церкви Преображення Господнього нову, муровану.

Попри те духовенство не занедбало душпастирську працю. Зокрема, у 1761 р. воно заснувало церковне братство. До нього ввійшли мешканці з навколишніх сіл, підпорядкованих обителі. Також у багатьох монастирях зорганізували спеціалізовані богословські школи. У них зокрема викладали риторику та початки грецької мови.

Врешті, у 1772 р. Галичина перейшла під владу Австрійської імперії, а наступного року останнім архимандритом Унівської обителі став Онуфрій Братковський (1773-1790 рр.), якого ще польський король затвердив на цій посаді.

Отець Онуфрій народився на Перемищині, у шляхетській сім'ї. Навчався в єзуїтській школі. Вступивши у 20-річному віці до Добромильського монастиря, отримав чернечий постриг, а згодом став ієромонахом. Провінційний настоятель Василіянського чину, він у 50 років став архимандритом. Як виявилось, все його керівництво Унівською архимандрією – це боротьба за те, щоб не допустити до закриття обителі. За його керівництва і далі тривало протистояння між Уневом та Львівським єпископом. Але, врешті-решт, новий уряд, який мав ліберальніші погляди, схилився на бік світського духовенства. Отож, обителі підпорядкували єпархіяльні архиереї, а Унівську – владика Лев Шептицький, Київський митрополит. Навіть створення нової Василіянської провінції Святого Спасителя

в 1780 р. не допомогло, аби обителю надалі керувало чернече духовенство.

Невдовзі австрійська влада спрямувала свою діяльність на ліквідацію більшості монастирів, а не на підпорядкування обителів єпископам. Спочатку було вирішено скасувати менші та убогіші обителі і внаслідок цього закрити 15 монастирів. Наступним кроком було відкриття Генеральної семінарії у Львові та заборона філософсько-богословських студій при монастирях. Ніхто не мав права вступати до чернечого стану, не закінчивши Генеральної семінарії і не набувши душпастирської практики. Це обмежило покликання до іночеського стану. Нависла цілковита загроза над монашеством, адже кандидати, які вступали до монастиря, для задоволення парохіяльних потреб ставали просто неодруженими священниками.

Спочатку видавалося, що Унівській архимандрії нічого особливого не загрожує, адже вона могла прожити на “самофінансуванні” і не потребувала державних дотацій. Окрім того, тут було достатньо насельників. Проте швидко над Уневом почали згущуватися хмари. Спочатку вимагали своєрідної “перереєстрації” обителі, тобто підтвердження привілеїв, наданих їй польськими королями. Невдовзі, коли на трон засів Йосиф II, прийнято розпорядження про аналогічну перереєстрацію та сплату податків – 650 флоринів, що на тоді було достатньо великою сумою. Обитель не мала таких коштів, тому архимандрит Онуфрій попросив, щоб уряд дозволив сплатити гроші поетапно, а також дозволив призначити свого наступника. Перше прохання імператор задовольнив. До другого поставився категорично.

Але 8 вересня 1787 р. імператор видав указ про закриття ще 42 монастирів, серед них і Унівського, незважаючи на те, що монастир виконав свої зобов'язання перед державою та сплатив усі податки. Таким чином, у всій Галичині було дозволено залишити лише шість невеликих

обителів, до яких через матеріальну бідність держава не мала ані найменшого зацікавлення. Саме ж закриття обителів відклали через типові фінансові розрахунки, щоб не сплачувати чималу пенсію архимандритові. Натомість влада змусила обитель сплатити ще інші податки та відремонтувати господарські будівлі, що мали перейти до держави.

Щоправда, архимандрит, бачачи таку ситуацію, передав частину маєтку, а саме деякі ґрунти, парохії Унева, щоб це майно послужило для добра Церкви. Та це була “крапля в морі”. Щось більше віддати було неможливо, адже все обрахувала державна комісія. І коли 15 лютого 1790 р. представився до Господа архимандрит Онуфрій Братковський, губернатор вирішив скористатися цим для закриття обителів. У своєму звіті до Відня він написав, що це чудова нагода, бо одинадцять унівських ченців, які ще тут залишилися, можна буде переселити в інші діючі обителі, щоб не платити їм пенсії. Губернатор посилався і на те, що монастир не займається ні парохіяльною працею (хоча з 1784 р. саме ченці знову керували сільською парохією Вознесення Господнього, але через три роки від монахів її відібрали), ні школами. Він наголошував і на тому, що монастирські ліси згодяться для адміністрації державних маєтків і принесуть велику користь як паливо.

Таким чином, у квітні 1790 р. старовинну Унівську архимандрію, яка пережила татарські набіги, польсько-козацьку війну, ктиторські “благодіяння” та внутрішні негоди, внаслідок послідовної політики імператорського уряду було закрито. Монастирську бібліотеку перевезли до Буцацького монастиря, а збірку стародруків та рукописів – до новоствореного на базі колишньої Єзуїтської колегії Львівського університету.

Монастир у час закриття

Та Церква не змирилася зі закриттям обителі, а Львівський єпископ Петро Білянський навіть користаючи з того, що на троні засів новий імператор Леопольд II, спробував домогтися відновлення архимандрії. Цього домагався через дев'ять років, у 1799 р., новий Львівський владика Миколай Скородинський, наголошуючи на тому, що сусідня Перемиська єпархія хоча менша, та має архимандрію. Але все виявилось марним, адже проти цього рішуче виступив губернаторський уряд Галичини. Тому у самому архимандритському домі, збудованому ще митрополитом Атанасієм Шептицьким, облаштували адміністративне управління з приміщеннями для різних писарів і службовців. А в будинках монастиря організували склад господарських продуктів. Також облаштували окремих склад, де зберігали горілку, пиво та інше спиртне. В обителі запанувала “мерзота запустіння”.

Щодо унівської парохії, яку останнім часом обслуговували ченці обителі, то зі закриттям архимандрії її приєднали до парохії сусіднього Якторова, де священником був Роман Шашкевич, дядько славнозвісного о. Маркіяна Шашкевича.

Ситуація дещо покращилася, коли Австрійській імперії почала загрозувати війна з французьким імператором Наполеоном I. Внаслідок цього австрійський імператор Франц I, шукаючи підтримки у національних меншин, серед інших своїх кроків (наприклад, віднова Галицько-Львівської митрополії) у 1806 р. наказав передати колишню архимандрію Греко-Католицькій Церкві. Та це рішення до кінця не вдалося реалізувати. У 1818 р. колишню обитель, разом зі селами Унів та Якторів, остаточно передано в розпорядження тодішнього митрополита Михаїла Левицького, який спершу облаштував тут свою літню резиденцію, а потім поселився назавжди. При ньому сталися деякі змі-

ни. Зокрема, розсунено вали та позасипувано рови, які вже втратили своє оборонне призначення. З південної частини обителі побудовано приміщення, так звані митрополичі палати, де проживав владика. Саме тут старенький митрополит Михаїл приймав папського посланця, який привіз йому відзнаки кардинальської гідності в 1856 р. Також із рук імператора він одержав титул “примаса”, тобто Глави усіх католиків Галичини (греко-, римо- і вірмено-католиків). Сюди ж з усієї Галичини звозили рідкісні рукописи та друковані книги.

У 1858 р. кардинал Левицький помер, його поховали у храмі Успення Пресвятої Богородиці. Часто перебували в Уневі наступні митрополити – Йосиф Сембратович, який інколи служив тут Літургії, та Сильвестр Сембратович, що 1897 р. відкрив в Уневі невеликий жіночий монастир сестер-служебниць, щоб вони працювали з місцевим населенням, проте цей його почин не отримав подальшого продовження.

Внаслідок усіх цих подій в Уневі зникло чоловіче і жіноче чернецтво. Загалом більшість обителів Греко-Католицької Церкви було закрито. Скажімо, на початку XIX ст. в Галичині було тільки 14 чоловічих та 2 жіночих василіянських монастирів, які цілковито набрали рис латинських орденів. До василіян приймали лише тих, хто мав освіту чи певну професію, адже це був “елітний” орден. Та тут уже не було покликань: реформи імператора Йосифа II зламали хребет і такому монашеству, яке ще залишалося у нашій Церкві, адже більшість нашої аристократії златинізувалася, а ті, які залишилися, не відчували покликання до чернечого життя. Прості побожні селяни, які бажали вступити на шлях іночеського подвигу, не могли цього зробити, бо у Церкві зовсім не було монастирів, доступних для них. Таким чином, до середини XIX ст. галицька церковна спільнота опинилася у дивній ситуації, коли навіть таке зредуковане чернецтво зникало. Майже всі василіянські

обителі опустіли. В них залишалися лише старші отці, що доживали віку.

У ще гіршій ситуації опинилося жіноче монашество. По-перше, після австрійських реформ їхніх обителей залишилося навіть менше, ніж чоловічих, хоч, як підтверджує історичний досвід, майже в усі часи черниць було приблизно в півтора-два рази більше, ніж ченців. По-друге, навіть у ці дві обителі, які ще залишалися, можна було потрапити лише з приданим. Іншого способу, щоб підтримати своє існування, жіночі монастирі не мали. Звичайно, така умова для простих сільських дівчат була цілком нездоланною. Видавалося, що чернецтво УГКЦ може зовсім зникнути.

ДРУГЕ НАРОДЖЕННЯ УНІВСЬКОЇ ОБИТЕЛІ ТА МОНАСТИРІВ СТУДІЙСЬКОГО УСТАВУ

Монашество може переживати нелегкі часи, різні випробування, проте воно не зникне ніколи, адже, за словами Івана Павла II, “богопосвячене життя перебуває у самому серці Церкви” і “є невід’ємною частиною життя Церкви”, тому завжди будуть люди, які не забудуть “про найвище покликання – бути завжди з Господом”*.

Так і сталося у II пол. XIX ст., коли між духовенством та мирянами почався рух за відновлення монашества. Спочатку це торкнулося Василіянського чину як єдиного тоді згромадження у нашій Церкві. За благословенням папи Лева XIII, для реформування запросили представників латинського Товариства єзуїтів. Вони щиро допомогли, передавши василіянам свої найкращі надбання. Проте в чин отців-василіян і надалі приймали лише “еліту” нації. Та водночас почався монастирний рух і серед пересічних сільських юнаків та дівчат, які хотіли жити досконалішим християнським життям. Такий рух розпочався у декількох місцях. Тоді виникли Згромадження – сестер Непорочної Діви Марії (1892 р.) та сестер святого Йосифа (1898 р.).

* Іван Павло II. *Богопосвячене життя. Апостольське післясинодальне повчання*. – Львів: Місіонер, 1997. – С. 5, 10.

Їх було сформовано на взірць римо-католицьких згромаджень, достосовуючи до потреб місцевої Церкви.

Тоді ж закладено спроби відновити давнє чернецтво у душі традицій святих Отців християнського Сходу та Київської Русі. Пізніше ця спроба отримала назву Студійського монашества.

Віднова студитських монастирів

Першою ластівкою віднови чернецтва в Греко-Католицькій Церкві стала подія 22 вересня 1898 р., коли о. Андрей Шептицький, ЧСВВ, на фільварку Василіянського чину, у Новому Дворі, поблизу Кристинополя (теперішнього Червонограда), відкрив новіціят монахів.

Невдовзі до перших двох братів приєдналися інші кандидати 20-23-річного віку. До кінця року їх було вже шістьнадцятеро. Більшість з них походили зі Сокальського району. Отець Андрей, який палко бажав відновити східне монашество, був їхнім провідником і уклав для них перші правила, у яких наголошував на доконечній потребі молитви і читанні Нового Завіту.

Попри труднощі, молоді кандидати відзначалися особливою ревністю. Вже 23 липня 1899 р., у храмі Воздвиження Чесного Хреста, у селі Волсвин, відбулися обличини перших трьох братів: Доротей Царика, Йосифа Ковальчука та Йосафата Гоя. Відтоді брати, згідно зі східною чернечою традицією, почали запускати бороди.

Проте о. Андрей був призначений єпископом Станіславівським, тому на деякий час перестав сприяти молодій чернечій спільноті. Та після інтронізації митрополитом Галицьким, 17 січня 1901 р., він перевів братію до передмістя Львова, де мав свою власність на Вульці. Невдовзі до ченців приєдналися кандидати з Олеська (Буський район, на Львівщині), які вже близько двох років самостійно провадили монаше життя.

Таким чином, у Вульці створилася невелика чернеча спільнота. Іноків об'єднувало прагнення до досконалого духовного життя через виконання євангельських рад. Саме тоді до обителі вступили майбутні ієромонахи: Іларіон (Денищук), Никон (Цюсьняк), Йосафат (Ковальчук) та архидиякон Никифор (Дубина). Трьом першим Господь зволив прожити протягом всієї історії студійського чернецтва, аж доки лавру не закрили комуністи.

1904 р. митрополит Андрей передав братам будинок у Скнилові, коло Львова. Протягом року він не допомагав братії ні матеріально, ні адміністративно, випробовуючи їхнє покликання, щоб переконатися у тому, чи це справжня спільнота, а чи тільки зібрання “випадкових” людей. Так владика Андрей переконався, що цей задум – Боже діло, адже брати не порозходилися попри те, що життя протягом цього року було вкрай важким. Як потім згадував ієрм. Никон (Цюсьняк), брати вимушено ходили на заробітки до світських людей та самі споруджували обитель, попри те, що ніхто з них не володів відповідною професією.

Та після випробування владика зі своєю батьківською любов'ю допомагав їм. 30 жовтня 1906 р. ієрархи нашої Церкви затвердили у Скнилові “Типікон лаври св. Антонія Печерського”. 24 листопада того ж року, в день пам'яті преподобного Теодора Студита, митрополит Андрей грамотою канонічно затвердив саму лавру. Цікаво, що ця грамота не є суто документом у буквальному розумінні цього слова. Вона водночас є молитвою-прошенням до Бога про витривалість братії у чернечому подвизі.

Того ж дня відбулися перші постриги у малий ангельський образ (вічні обіти) трьох братів: Іларіона, Никона і Йосафата. Митрополит Андрей допоміг братам побудувати обитель, придбати деякий інвентар та засіяти поле. До лаври почали вступати нові кандидати. Ще трохи раніше, у 1904 р., до Скнилова прийшли три брати з Абрагамовичів, караїми за національністю. А в 1907 р. в обителі було 23 монахи.

Через рік, у 1908 р., рукоположено першого ієромонаха Йосафата (Ковальчука). Першим архимандритом став митрополит Андрей, а настоятелем – бр. Іларіон (Денищук). Також організовано новіціят, де під керівником наставника формувалося молоде покоління ченців. Наставником новіціяту був брат Даміян (Підручний). Монахи провадили правдиве строге та аскетичне життя. Кількість покликань невпинно зростала і вже перед I Світовою війною у чернечій скнилівській громаді було близько пів сотні братів.

Дуже швидко Скнилівська обитель стала відомою своїм аскетичним життям. Цю аскетичність підтверджували і строгі правила щоденного побуту. Зокрема, згідно з давнім чернечим правилом, як на це вказував “Типікон”: “Монахи сплять в рясах, на твердих тапчанах, за можливістю – в осібних келіях”. А також: “М’яса ніколи не їмо, а рибу лише в дні, в які правило дозволяє”*. Такі та подібні правила, які вже на початок ХХ ст. вважалися надзвичайними, мабуть, і сприяли тому, що у Римі цей перший Устав так і не затвердили, вважаючи чимось неможливим до виконання. Окрім того, незважаючи на те, що обитель існувала не дуже довго, тут уже почали викристалізовуватися духоносні ченці, які не були якимись величними чудотворцями, проте своїм скромним і сумлінним життям подавали приклад іншим. Таким був монах Йоан (Абрагамович), один із трьох братів-караїмів, який помер у 1910 р. У листі до митрополита Андрея блаженний Леонтій (Фьодоров), тоді ще пересічний послушник називав Абрагамовича своїм ідеалом.

Саме з цієї причини митрополит Андрей вирішив залучити лаврську братію до місійної праці на Балканах, куди дуже багато наших людей емігрували у пошуках кращої долі. Тому у 1908 р., у Камениці засновано монастир – Лавру св. Йосифа Обручника, – щоб духовно допомогти

* Преосв. Архиеп. Кир Мирослав Марусин. Монаший Устав святого Теодора Студита на Україні//*Богословія*. – 1995. – Том 59. – С. 131.

українцям, більшість яких були селянами-землеробами. Ще у 1898-1899 рр. вони переселилися у Боснію, і відтоді не мали свого священника. Сюди виїхав новопризначений настоятель, брат Іларіон (Денишук), а також ієромонах Йосафат (Ковальчук). Хоч обитель була надзвичайно убогою, та невдовзі сюди почали приходити люди за духовною підтримкою, а також, щоб почути рідне слово. Серед них був один священник та декілька братів. У 1913 р. монастир добудували та розширили, організували новіціят, яким з 1910 р. керував брат Ісидор (Деберський). Тут сформувався ієромонах Леонтій (Фьодоров), майбутній екзарх Росії, а також архимандрит Климентій (Шептицький), рідний брат митрополита Андрея. Саме у Каменицькому монастирі познайомилися ці два майбутні ісповідники.

Щоб уявити життя в тамтешній обителі, треба ознайомитися з розпорядком дня братії в Камениці: 3.45 – вставання, 4.00 – приватна молитва, 4.30 – Утреня та Літургія, 7.45 – сніданок, після якого з 8.00 до 11.45 – праця. Після неї – 15-хвилинний іспит сумління. 12.00 – молитва Шостого Часу, а з 12.15 до 13.15 – обід та відпочинок. Наступних чотири години, до 17.00, – праця на послушаннях. Опісля – духовні читання і Вечірня, 18.45 – вечеря. Після неї – 20 хвилин вільного часу. 19.35 – Повечір'я та ще один іспит сумління. 20.30 – сон. 24.00 – вставання на Північну. 00.35 – знову відхід до сну, щоб через три години розпочати новий день. Як бачимо, розпорядок був напруженим і суворим, проте братія, незважаючи ні на що, ревно намагалася крокувати по вузькій і тернистій дорозі чернецтва.

Невдовзі почали утворюватися інші дочірні обителі. Зокрема, 13 січня 1909 р., на загальній раді Скнилівської лаври владика Андрей оголосив про створення у Львові ще одного монастиря – свщмч. Йосафата – Студіон. Його завданням стало поступове і ґрунтовне дослідження східного богослов'я та духовности, які протягом століть

нівельювалися під впливом сильнішої натовді західної традиції. При монастирі створено Богословський інститут, у якому формувалися та готувалися до священства молоді юнаки, здебільшого з Росії. Префектом Інституту призначено о. Леоніда Фьодорова, а ректором був сам владика Андрей. Також, з 1914 р., після першої пожежі в Скнилівській лаврі, до Студіону перенесено новіціят.

Але всім починанням перешкодила I Світова війна, яка спалахнула у 1914 р. Спочатку монахи вимушено покинули монастир у Камениці та повернулися на Велику Україну. А в цей час у Скнилові зруйнували лавру і з 19 іноків, які населяли її, 14 мобілізували до війська. Іншу частину ченців як неблагонадійних ще до того забрали до австрійських концтаборів Талергофа та Естергома. Цей арешт спричинило непорозуміння, коли однієї ночі ченці задзвонили у дзвін на Північну, а угорський військовий підрозділ помилково сприйняв це як сигнал зради. Неподалік стояли війська армії генерала Брусилова. Угорці подумали, що студити подали знак для наступу московського війська. Забраних до війська монахів відправили “на передову”. Декого з монахів спочатку поселили в єзуїтському монастирі, в Санкт-Андреасі, під італійським кордоном, а потім перевели до венедектинського абатства у Мартінсбутелі. Тут вони проживали під наглядом латинських ченців і лише після війни змогли повернутися в Галичину.

Протягом 1917-1918 рр. знову лавру відновили брати, які у війну залишилися у Студіоні. Як виявилось, ненадовго. Під час Польсько-української війни монастир повністю спалили. Так закінчилася історія Скнилівської лаври, а наступного року, стараннями митрополита Андрея, братія перебралася до Унева, якому судилося стати колицкою і центром студійського чернецтва в УГКЦ.

Тепер вважаємо за потрібне розповісти про поняття “Студійський устав”, який часто у нашій Церкві сприймають ще одним орденем чи конгрегацією, зі симпатіями

до Сходу. Отож, коли Київська Церква знову наголосила на єдності з Римським Престолом, то з часом, всупереч 19-му Артикулові цього собору, який стверджував, що у нас і надалі буде тільки один чернечий устав, почали творитися різні чини, на зразок західних. Також почалася поступова латинізація нашої Церкви, узаконена на Замойському синоді 1720 р.

Саме щоб відновити східне розуміння монашества, митрополит Андрей Шептицький допоміг рухові юнаків, які зібралися разом, щоб жити за євангельськими радами. Цих монахів назвали студитами, бо саме за його Уставом, який запозичили з Византії, жили всі наші монахи від прийняття християнства. Але ще раз наголошуємо, що цих “студитів” не можна вважати ще одним чином нашої Церкви.

Також, щоб полегшити монахам повернення до своїх витоків, митрополит Андрей домігся, що Конгрегація Східних Церков, яка є в Римі, у травні 1923 р. видала Декрет, з вихідним номером 9921/23, яким заохочувала студійських іноків заховувати византійський обряд, усуваючи всі зміни і запозичені нововведення. Ці всі рішення узаконив митрополит наступного року.

Таким чином, монахи Студійського уставу мали всі умови для того, щоб стати тією закваскою, яка мала повертати монашество, а в міру своїх можливостей – і Церкву, до властивих джерел християнського Сходу. Також вони прагнули стати “моделлю єдності” між християнськими Сходом та Заходом.

Вихід з небуття Унівської обителі

Коли історіографи Унева на початку ХХ ст. описували бурхливу історію обителі та кінцеве її закриття австрійським урядом, то мабуть, навіть не припускали, що невдовзі лавра знову постане з попелу забуття та, отримавши нове життя, ще послужить на славу Церкви та народу.

Та перш ніж за давніми правилами Східної Церкви в Уневі відновилося чернече життя, ця обитель стала колиською для місіонерської конгрегації редемптористів. Попри італійське походження, ця конгрегація знайшла добрий ґрунт і на нашій землі, давши таких ієрархів, як блаженні священномученики: Миколай Чарнецький та Василій Величковський, а також митрополит Володимир Стернюк, якому від Господа випав послух провадити нашу Церкву в часі катакомб та вивести її з підпілля до нового життя, уже в інших умовах...

Отці-редемптористи в Уневі

У 1913 р. митрополит Андрей для проведення місій запросив на Україну бельгійських отців Чину Найсвятішого Ізбавителя (редемптористів). Для місійної праці о. Ахіл Делярій ще в 1906 р., у Канаді, заснував східну гілку редемптористів. Прибувши до України, вони розташувалися у колишній Унівській обителі, яка останніх 95 років була літньою резиденцією галицьких митрополитів. Це було шестеро місіонерів – чотири священники – Гектор Кінзінгер, Франц-Ксаверій Бонн, Ван Дер Стратен, Жак Янсенс, два брати-помічники та настоятель – о. Йозеф Схрейверс.

В Уневі вони утворили новіціят. Розпочалося монаше життя. За давньою традицією отці проводили тут відпусту, про що досі пам'ятають старожили села. Коли у I Світову війну московські війська окупували Галичину та зайняли село, то вирішили вигнати “уніятів з Унева”. Тому на отців чинився великий тиск, щоб вони депортувалися з цих теренів (хоча безпосереднього насилля не застосовували, бо всі насельники обителі були бельгійцями, а Бельгія – союзником Росії у війні). Тоді до обителі особисто приїжджали – львівський губернатор граф Бобрінський та єпископ Синодальної Московської Церкви Євлогій Георгієвський, якому було доручено керувати цими “новоприєднаними” теренами.

Але редемптористи вирішили, що поступляться лише перед фізичним насиллям. Саме тут, у складні для нашої держави часи, о. Схрейверс мав видіння Ангела України, який запевнив отця в безнастанній Божій опіці нашої Батьківщини.

Проте вже у 1919 р. редемптористів-місіонерів перевели до Львова, на Голоско. Там митрополит Андрей, який щойно повернувся з московського полону, надав їм приміщення, а Унів передав ченцям Студійського уставу, які на той час опинилися без своєї обителі.

Лавра – матірня обитель студійських ченців

Не так легко було відновити чернече життя за східною традицією, адже протягом століть у нашій Церкві часто найважливішою проблемою було виживання. Тому митрополит Андрей вирішив звернутися за допомогою до римо-католицького ордену. Його увага зупинилася на бенедиктинцях. Владика сподівався, що між ними знайдуться досвідчені талановиті монахи, які працюють над відродженням орієнтального (тобто східного) монашества, адже вони зберегли дуже багато традицій з чернецтва ще єдиної Церкви. Попри згоду Римського Престолу, цей проєкт не вдалося реалізувати.

Цікаво, що саме західне середовище допомогло деяким ченцям пізнати і зрозуміти християнський Схід та проникнутися любов'ю до свого. Зберігся лист 23-річного монаха Гедеона (Сироїда), який у 1937 р. поїхав на навчання до Рима. Після постригу у малий ангельський образ свого співбрата, ієромонаха Рафаїла, який теж тоді навчався у Римі, він написав до митрополита Андрея: “І тоді до моєї душі почали тиснутись думки і чувства, бути і любити Схід і всьо, що східне. Аж тут я перший раз вповні побачив красу східнього обряду”*.

* ЦДІАУ у Львові. – Ф.201. – Оп.46. – Спр.2464. – Арк.37. Лист схимонаха Гедеона (Сироїда) до митрополита Андрея (Шептицького) з Риму від 30.10.1937 р.

Відразу після повернення до Унева брати розпочали наладжувати зосереджене монаше життя. Найперше вони уклали новий, хоч і тимчасовий, Устав. На Сході традиційно кожен монастир мав свій устав, який попри спільні основні засади для обителей мав свої специфічні відмінності. У порівнянні з попереднім Уставом унівських студіїв, у новому значно доповнено розділ про молитву. Також подано відповіді на актуальні питання, які виникли перед спільнотою, наприклад, про студії ченців, ставлення до парохіяльної праці, до якої залучилися монахи. Цей Устав було затверджено у 1920 р. Незмінним залишався принцип вибору ігумена лаври на ціле життя.

Брати Шептицькі розпочали працювати над повним уставом для монахів – “Типіконом”, який би нормував правила життя братії. Остаточно вони написали його французькою мовою та передали до Рима на затвердження у 1936 р. Попри деякі огріхи, «Типікон» базувався на наших традиціях православного Сходу. Це підтверджують і численні посилання у ньому. А нова книга “Наші звичаї” стала своєрідним правильником щоденної поведінки монахів. Вона формувалася протягом декількох років, поступово доповнювалася та вбирала у себе досвід життя в обителях лаври. Наприклад, у 1924 р. написано розділ “Монаші обіти”, що тлумачить постанову Загальної ради перед прийняттям тимчасових обітів чи постригом у малу схиму складати своєрідні іспити з власного розуміння обітів. Через три роки книгу доповнено розділом “Про послушників”. Тоді щораз частіше виникала проблема людей, які хотіли жити в монастирі, та з різних причин не могли прийняти постриг. Тому згрупувалися так звані “довічні послушники”, які жили в обителі чернечим життям, але формально не мали обітів.

З львівського Студіону новіціят перенесено до Унева. Саме поняття новіціяту притаманне західній традиції, коли всіх новиків відділяли від решти братії та переда-

вали під опіку одного зрілого монаха-наставника. Для Сходу був звичний інший спосіб виховання послушників, коли кожного з них віддавали під опіку досвідченого монаха-старця. Та в молодому Унівському монастирі ще не було старців для всіх молодих кандидатів. Тому довелося запозичити досвід західного монашества. До 1939-го р. молодих послушників виховував ієромонах Йосиф (Шестюк).

У лавру приходило щораз більше молодих кандидатів. Наставник новіціяту в одному зі своїх листів навіть “скаржився”, що щораз більше приходять новиків, їх ніде розмістити, зате деяких доводиться відправляти назад, бо не надаються до монашого життя. Проблема була і в тому, що дехто з юнаків навіть не мав початкової освіти, а більшість – середньої, тому практично не було кого скеровувати на вищі студії. Щоб якось зарадити цьому, у лаврі зорганізували своєрідну школу. Більшість предметів викладали самі ченці, а частину – світські священники зі Львова.

Поступово лавра починає духовно допомагати іншим обителям. Зокрема, коли у 1924 р. в сусідньому Якторові було відкрито жіночий Свято-Покровський монастир, то ним заопікувався ігумен Климентій. Пізніше духівником монастиря був ієромонах Йосиф (Шестюк), старець святого життя, надзвичайно чуйний та второпний.

З історії знаємо, що монастирі завжди були розсадниками не лише духовности, а також культури і просвітництва. Тому в Унівській лаврі налагоджується видання духовної літератури. У 1935 р. починає виходити у світ часопис для внутрішнього вжитку “Ясна путь”, а потім, через рік, уже для світських людей випускається “Промінчик сонця любови”. Окрім періодики, планувалося видати інші книги аналогічного змісту, але перешкодила війна. Серед Божого люду також були популярні маленькі образки Унівської чудотворної ікони Пресвятої Богородиці, які випускала

монастирська друкарня. Усією видавничою діяльністю і друкарнею керував монах Марко (Стек), звісно не без допомоги інших ченців.

“Ясна путь” висвітлювала діяльність гуртка імени Екзарха Леонтія. Навіть були намагання ще тоді прославити його славою святих, що передбачив у 1935 р., через два місяці по смерті о. Леонтія, митрополит Андрей.

У цьому місійно-аскетичному гуртку обговорювали і опрацьовували різні питання духовности та аскетики в душі Святих Отців. Також ті старші монахи, що особисто знали о. Леонтія, ділилися спогадами про нього.

Вагома заслуга студійського монашества у намаганні відновити традиції українсько-византійського сакрального мистецтва. Ці спроби відбувалися під безпосереднім натхненням митрополита Андрея. Зокрема, коли владика 1927 р. засновував дочірню обитель – Лавру св. Йоана Хрестителя, то зобов’язав іноків заснувати іконописну майстерню. Її було відкрито того ж року, в обителі св. Йосафата – Студіоні, під керівництвом маляра Михайла Осінчука, якого через два роки замінив Василь Дядинюк. Першими учнями-іконописцями стали брати – Вісаріон (Лепкий) (пізніше замучений більшовиками), Філотей (Коць), а також послушник Анатолій Яблонський. Ще раніше брат Геласій (Семенюк) навчався іконопису у відомого маляра Петра Холодного. А коли іконописну школу у 1933 р. перенесли до Унева, то вже самі брати могли навчати цьому мистецтву інших іноків. У 1937 р. знову почала діяти іконописна школа Студіону. Тоді іконописцями в студійських обителях були – ієромонах Рафаїл (Хомин) та монахи: Ювеналій (Мокрицький), Маріян (Пігель) і Христофор (Куць). Найважливішою роботою, яку здійснили унівські іконописці, був розпис храму Успення Пресвятої Богородиці у Лаврі протягом 1935-1936 рр. Також монахи розписували й багато інших церков по парафіях Галичини, плекаючи тут традиції східного іконопису.

Поступово в обителі впорядковується потужна бібліотека. Її формували молоді ченці – Йозеф Петерс та Йоан Макар (у майбутньому – архимандрит Юрій). Бібліотека так розширилася, що для її потреб у 1937 р. виділено ще одне приміщення. У книгозбірні були зібрані різні святоотцівські, богословські та наукові книги. Перелік найменувань поповнювався щораз новими іншомовними виданнями.

Окрім того, налагоджується господарство обителі, під керівництвом ігумена – ієрм. Климентія (Шептицького), який, ще живучи у світі, набув господарницького досвіду, керуючи родинними маєтками графів Шептицьких. Було відкрито приватні млини, кузню, фарбарню, гарбарню, столярську, кравецьку, шевську, слюсарську і бляхарську майстерні. На всіх роботах трудилися самі брати, лише зі села були фірми, якими керував монах. У пральні, яка була поза обителлю, працювали жінки. Також люди могли приходити на “сезонні” роботи (наприклад, у жнива), за які, як згадують ще унівські старожили, їм добре платили. Усіма роботами керував брат-господар Пахомій (Гнатів), який у молодості овдовів і залишився з чотирма дітьми. Тоді, з благословення митрополита, він вступив до обителі. Сини жили при львівському монастирі, а дочок забрали сестри Студійського уставу, що мали монастир у Якторові. Одна з них, монахиня Хризантія, стала черницею Свято-Покровського жіночого монастиря. Як бачимо, різні шляхи Божого покликання до чернечого життя.

До лаври перенесено і притулок сиріт, організований при Студіоні у 1917 р. Тут діти здобували освіту і навчалися різних ремесел. Потім найздібніших посилали до гімназії. Дуже багато спричинився до фінансування сиротинця владика Андрей. На літніх вакаціях дітей завжди возили на відпочинок, найчастіше – у Зарваницю. З ними проживав монах-виховник. Монастир утримував світського вчителя. Довший час ним був Микола Дюк, випускник

Празького університету. Також у сиротинці діяв драматичний гурток та своерідний театр, у якому ставилися п'єси в національно-патріотичному та релігійному дусі.

Лавра, поступово відновлюючи прадавні традиції, стає знову паломницьким центром для численних богомольців. Скажімо, у 1937 р. тут на відпусті було близько 20 тис. прощан. Окрім того, монастир не нехтував потребами села. Тут діяла читальня “Просвіти”, збудована стараннями лаврського ієромонаха Кирила (Ганущака), що організував збір коштів на неї. Саме її 25 червня 1933 р. відвідав єпископ Іван Бучко, помічник Львівського митрополита. Була тут і молодіжна організація “Сокил”, яка ґрунтувалася на націоналістичних та християнських засадах. Завдяки цьому організація взяла активну участь у місцевому святкуванні 14 травня 1933 р. свята “Українська молодь – Христові”, а у “всегалицькому” з'їзді, який відбувся у Львові за тиждень до того, з Унева було близько ста осіб.

Також ченці провадили харитативну діяльність, і, як згадують сучасники цих подій, монахи до всіх ставилися однаково, всім допомагали, чим могли. У селі були бідні люди, якими обитель постійно опікувалася та допомагала всім необхідним. А на Святий вечір у лаврі була вечеря для дітей з усього села (приблизно на 60-70 осіб).

На жаль, прихованим від нас залишається внутрішнє життя монахів, їх чернечий подвиг та наближення до Бога. Без сумніву, таке внутрішнє духовне життя було. І це засвідчить ісповідництво багатьох іноків у найближчі часи лихоліть та переслідувань. Загалом, уся історія лаври до 1939 р. – це, попри численні труднощі, безнастанне зростання обителі як матеріально, так і духовно.

Дочірні обителі

Коли Унівська лавра стала осідком Студійського уставу, під її опікою залишилися дочірні обителі Скнилівської лав-

ри. Тоді ж на потребу Церкви почали створюватися нові обителі.

Першим новозаснованим дочірнім монастирем була лавра св. Йосифа у Камениці (Боснія), проте, ще у лютому 1914 р. вона згоріла, а під час I Світової війни була закрита. Після її закінчення сербський уряд, який намагався асимілювати тутешніх українців, не дозволив монахам повернутися. Проте митрополит Андрей не втрачав на це надії. 6 серпня 1923 р. уповноваженим у справі Свято-Йосифівського Каменицького монастиря було призначено ієромонаха Йосафата (у світі – Франсуа-Жозеф-Вікторіян Жан), франко-канадця за походженням, що перед тим був василіянином. Після переговорів з урядом сербського королівства, на день пам'яті священномученика Йосафата, 25 листопада 1924 р., обитель знову відкрили. Але як виявилось, ненадовго. Вже в січні наступного року сербська влада розігнала братів, а настоятеля, отця Йосафата, ув'язнила. І лише ієромонах Никон (Цюсьняк) ще деякий час у 1925 р. залишався парохом боснійського села Сібінь. Хоча монастирські землі й надалі належали митрополиту Андрееві, монахів тут більше не було.

Другим дочірнім монастирем був Студіон св. Йосафата – до 1927 р. єдина обитель у Львові Студійського уставу. Тут були бібліотека та сиротинець. Ченці провадили богословську науково-дослідницьку працю. А протягом 1927-1933 рр. діяла іконописна школа. Після цього її перенесли до Унева. Цікавий факт, що у 20-х рр. намісником цього монастиря був ієромонах Лев (у світі – Людовік Жілле), особистий секретар митрополита Андрея. У майбутньому цей французький чернець через певні обставини опинився у юрисдикції Константинопольського Патріархату, де став відомим духовним письменником під псевдонімом “Монах Східної Церкви”.

А невдовзі, після переселення братії до Унева, насельники розпочали створювати нові обителі. Зокрема у 1921 р.

брати започаткували трирічне будівництво монастиря у славному відпустовому місці Зарваниця, на Тернопільщині. Першим настоятелем обителі став ієромонах Никон (Цюсньяк), один із найстарших ченців лаври. Іноки тут в основному займалися сільським господарством, до того ж, митрополит Андрей передав їм значну кількість угідь своєї власности. А ієромонахи провадили сповідництво та духовно опікувалися прочанами, які постійно приходили до чудотворної ікони Богородиці та її цілющого джерела. При монастирі виховували сиріт. Також тут була бібліотека, де селяни брали книги як світського, так і релігійного змісту, а при монастирській церкві діяв хор, організований зарваницькою молоддю, яким керував один із братів.

Ще з кінця XIX ст. багато українців почали емігрувати на американський континент. І для того, щоб новоприбулі могли користати з опіки та духовної допомоги, владика Андрей вирішив заснувати там студійський монастир. Цю працю він доручив ієромонахові Йосафатові (Жану), настоятелеві монастиря в Камениці. Отож, у липні 1925 р. він організував обитель у канадській провінції Квебек, у м. Ляндриєн. Дуже швидко до нього приєднався послушник, франко-канадець – бр. Раймонд Лямбер, а наступного року з України прибули три брати. Насельники почали будувати монастир та зорганізували господарство. Та на жаль, через непристосування галицьких братів до місцевих умов проживання такий успішний зачин довелося припинити. Вже у 1927 р. обитель розформували, а ієромонах Йосафат повернувся до отців-василіян, де до самої смерті у 1972 р. трудився на благо Греко-Католицької Церкви в Канаді.

Ще одна обитель – лавра св. Йоана Хрестителя, у Личаківському передмісті Львова. Через три роки після її заснування, у 1930 р., митрополит Андрей переніс сюди дерев'яну церкву св. Миколая зі с. Кривки, Турківського району, яка вже не діяла, бо у селі збудували нову. Кривків-

ську церкву ще раз посвятили як храм Божої Премудрости. А брати назвали цю місцевість Чернечою Горою. Монастир став досить популярним серед прочан. Пізніше тут навіть почали служити дві Літургії. Особливо зміцніла обитель у II Світову війну, за настоятеля ієромонаха Іполита (Бенькаловича). Студійська братія почала нести чернече життя у Карпати. У 1926 р. у с. Коростів, на Сколівщині, засновано монастир. Проте вже наступного року його перетворили на парохіяльну станицю, де ієромонах обслуговував парохію і мав для допомоги 1-2 братів.

У серпні 1935 р. було відкрито ще одну обитель – монастир св. Іллі в Дорі, поблизу Яремче. Одні добродії пожертвували для цього два будинки та поле. До Дори прибули три монахи. Вже через рік їх стало семеро, а навесні 1936 р. студити організували ремісничу школу з кравецьким, шевським та столярським відділеннями. Монахи безплатно навчали гуцульських хлопців різноманітного ремесла. Та звісно, найголовнішою була духовно-просвітницька праця, ініційовано спорудження храму. Загалом можна стверджувати, що монахи тут добре прижилися. У майбутньому це довело і підпілля, коли, незважаючи на гоніння, обитель безперервно діяла та користувалася беззастережною довірою людей.

Останньою обителлю, відкритою перед війною, був Скит св. Андрія в урочищі Лужки, поблизу с. Осмолода. Брати поселилися тут у 1937 р., навколо церкви, перенесеної сюди стараннями того ж таки митрополита Андрея, і побудували дерев'яні келії. Наступного року на освячення Скита приїхав, попри недугу, сам митрополит, а також наш владика з Кріжевців, у Югославії, єпископ Діонісій Няраді. Однією з функцій тутешніх монахів мала бути духовна опіка над робітниками, що працювали в навколишніх лісах.

З осені 1931 р. студійські брати заснували місійні станиці у Заболітті, біля Кодня, над Бугом, у римо-католицькій

епархії Седльців (Підляшшя) та в Хуторах Мерлінських, біля Давидгородка, у римо-католицькій епархії Пінська (Білорусь). На кожну з цих станиць виїхали по три ченці: ієромонах, ієродиякон та брат-помічник. Пізніше відкрито ще по одній станиці на Підляшші (в Шістці) та Поліссі (в Ольпені). Але ці осередки остаточно так і не стали монастирями.

А 1 березня 1936 р. при храмі св. Михаїла засновано монастир у с. Фльоринка, на прохання Апостольського адміністратора Лемківщини о. Василя Масцюха. Разом з поважним старцем – ієромонахом Іларіоном (Денищуком) – сюди прибули чотири монахи. Досить швидко іноки завоювали собі прихильність простих людей, як православних (адже саме село здебільшого було православним), так і греко-католиків. Ченці навчали місцевих мешканців нових способів ведення господарства, духовно опікувалися ними, вчили дяківського співу, а при потребі лікували. До монастиря зголосилися ще два кандидати до монашества, проте всьому зашкодила війна...

Незважаючи на всі труднощі й випробування студійського чернецтва та всіх його обителей, з Божою допомогою та під керівництвом свого архимандрита – митрополита Андрея – братія долала їх та трудилася над тим, щоб відновити правдиву сутність східного монашества, яка, на жаль, з плином часу нівелювалася.

Блаженні преподобномученики

Наш огляд довоєнної історії був би неповним, коли ми не звернули б увагу на дві надзвичайні постаті у студійському чернецтві, що яскраво спалахнули тоді. Це блаженні ієромонахи – Леонтій (Фьодоров) і Климентій (Шептицький), яких Святіший Отець Іван Павло II беатифікував під час свого візиту в Україну. У цьому нарисі хочемо розповісти про цих світочів мученицької Церкви. Адже, як каже

Святе Писання: “А світла засвіченого ніхто не покриває посудиною, і не ставить під ліжку, але ставить його на свічник, щоб бачили світло, хто входить” (Лк. 8, 16).

Екзарх Леонтій

Монашество – це не лише одяг і зовнішнє чернече життя, а насамперед внутрішній стан душі, налаштування до безнастанного шукання Бога. Таким монахом був блаженний Леонтій (у світі – Леонід Фьодоров). Усього півтора року (у 1912-1913 рр.) він пробув у монастирі, проте всім своїм еством протягом усього нелегкого життя о. Леонтій завжди був монахом. Саме тому він, фізично не живучи з братами, зумів так сильно вплинути на них. Внутрішня духовна зрілість дозволила о. Леонтієві керувати Греко-Католицькою Церквою в Росії у такий нелегкий час комуністичного режиму, стати мучеником та святим. Для студійської братії о. Леонтій став першим мучеником з усіх ченців Студійського уставу.

Майбутній екзарх народився у Росії, в Санкт-Петербурзі, 4 листопада 1879 р. Його батько був власником ресторану, але швидко збанкрутував та помер. Леонід ріс з матір'ю, художницею за професією і грекинею за походженням. Вони жили дуже скромно, проте Леонід отримав добру домашню освіту. Гімназистом відчув перші порухи у монашому покликанні. Вступив до Санкт-Петербурзької духовної академії. Вивчаючи історію Церкви та праці Святих Отців, він щораз більше переконувався, що повнота істини – у єдності зі Вселенською Церквою. Після прилучення до Католицької Церкви студіював у Папській семінарії Леоніанум, в Ананьї (Італія). Тут він ще більше полюбив свою Батьківщину – Росію, і забажав послужити їй. Багато дало йому знайомство з митрополитом Андреем, який став його духовним провідником. Владика довірив цьому росіянинові місію – бути своєрідним свідком єдності Церкви на російській землі.

Всі ці обставини, а найбільше – особисте прагнення. спонукали священника Леоніда Фьодорова, рукоположеного болгарським католицьким єпископом, у травні 1912 р. вступити у новіціят Каменицького монастиря. Тут, у бідній обителі св. Йосифа, де щодня виникало запитання: “виживемо чи не виживемо?”, він зносив увесь тягар життя. 30 січня 1913 р. о. Леонід постригся у монахи і прибрав ім'я “Леонтій”, а вкінці того ж року виїхав до Росії. Там отця спочатку очікував подарунок від царського режиму – заслання на Сибір. Його діяльність (як греко-католика) визнали шкідливою для державної безпеки. Після звільнення зі заслання, у 1917 р., він стає екзархом Греко-Католицької Церкви в Росії. Хоча спочатку ця Церква мала чудові шанси для свого поширення, проте радянська влада у зародку задушила цей рух, заарештувавши поголовно не лише духовенство та монашество, а й пересічних вірних. Далі о. Леонтія очікувало ув'язнення в Сокольниківській, Лефортовській та Бутирській в'язницях, і вкінці – на Соловках – заслання і самотня смерть 7 березня 1935 р., у м. Кірові.

Попри всі перипетії життя, о. Леонтій завжди був з Богом та студійською братією. У 1923 р. він писав із в'язниці до ігумена Климентія: “О, якщо би Господь удостоїв мене знову пожити серед Вас, припасти до ніг Ваших старців. Мої найкращі спогади, найсвітліший період мого життя, повне єднання з Богом, завжди пов'язані для мене зі спогадами про Каменицький монастир”*.

Своєю особистістю він справляв незабутнє враження на інших: старообрядців, римо-католиків, православних. Ось який напівкомічний випадок трапився, коли екзарха на короткий час звільнили з в'язниці. У Калузі місцевий парох, римо-католик, попросив його доступно викласти деякі основні питання церковного віровчення і виголосити

* Диакон Василий [фон Бурманн] СВ.В. *Леонид Федоров. Жизнь и деятельность.* – Рим, 1966. – С. 246.

проповіді про віру та невір'я, про людину, душу, безсмертя. Серед слухачів о. Леонтія були лікарі, юристи, вчителі, православні священники, які завжди просили тексти проповідей (згодом вони використовували їх на своїх Літургіях). Після однієї з таких відправ церковний староста подякував о. Леонтієві за прекрасне слово і сказав: “Якщо би ви, отче, говорили якнайбільше таких проповідей, то народ не ходив би в костел слухати о. Леонтія. Чує моє серце недобре: цей єзуїт переманює слухачів до себе”*.

Але екзарх ніколи не ображав почуттів інших і нікого не “переманював”. Він лише виконував Христові слова: “Будьте досконалі, як Отець Ваш небесний досконалий” (Мт. 5. 48). Саме тому один з православних священників сказав, що о. Леонтій володів дарами Св. Духа, що Бог дав йому. Він змінював інших. Саме такою була його роль для студійських монахів. Після його смерті вони були переконані, що мають на небі ісповідника-мученика, адже о. Леонтій жив так свято, що нікому ніколи не сказав образливого слова. Засадами його життя були смирення і підкорення.

Студійське чернецтво заснувало гурток під його патронатом для віднови істинного східного монашества в наших обителях.

Архимандрит Климентій

Архимандрит Климентій (Казимир-Марія граф Шептицький), молодший брат митрополита Андрея. Майже сорок років він був монахом Студійського уставу, а понад тридцять – настоятелем та ігуменом, тому безпосередній його вплив на насельників лаври важко переоцінити.

Майбутній архимандрит народився 17 листопада 1869 р., у с. Прилбичі, на Яворівщині (Львівщина), у родовому помісті графів Шептицьких. Після закінчення гімназії та захисту докторату на юридичному факультеті

* Там само.

Краківського університету Казимир розпочав політичну кар'єру. Проте в 1911 р. він покидає успішне світське життя та вступає до новіціату Каменицького монастиря. Там він познайомився з о. Леонтієм, який допомагав брату Климентієві вивчати східний обряд. Майбутній архимандрит студіював богослов'я в Інсбруцькому університеті (Австрія). Після рукоположення у священники, 28 серпня 1915 р., і прийняття схими, він стає настоятелем усіх студійських іноків, а невдовзі – ігуменом.

Усе життя ієрм. Климентія – це безнастанне служіння братії. Він бере участь у всіх сферах монастирського життя. Його праця була всюди – від заснування нових монастирів і до безпосередньої участі у господарюванні. Це була високоосвічена, з великою ерудицією, культурна і доброзичлива людина. Але найголовніше, що отець проникав до духовних потреб кожного брата, брав на себе тягарі ближніх і цим виконав завіт Христа. Коли захворів митрополит Андрей, ігумен Климентій допомагав йому у керівництві УГКЦ. А з приходом комуністичної влади став ще й екзахром Росії та Сибіру.

Загалом о. Климентій своїм монашим духом залишав світлі спогади не лише студійській братії, а й іншим людям. У 1921 р. о. Епіфаній Теодорович, ЧСВВ записав про нього у “Літописі Крехівського василіянського монастиря”: “О. Климентій дав краще нам всім збудованя своїм аскетичним і надзвичай примірним монашим захованем. Передовсім вдаряла на всіх його велика покора, мила простота, скрайне вбожество і потягаючий дух молитви і скуплення”*. Бог призначив йому нести тягар керування студійськими монастирями протягом нелегкого часу як міжвоєнних, так і воєнних лихоліть. Він гідно здійснював це аж до свого арешту.

* П. Шкраб'юк. *Крехів: дороги земні і небесні*. – Львів: Місіонер, 2002. – С. 250.

У 1944 р., після смерти владики Андрея, ієрм. Климентій став архимандритом. У 1947 р. його заарештували. Приводом до арешту стали листи до Рима, у яких архимандрит інформував про переслідування Греко-Католицької Церкви в Україні.

Серед усіх в'язнів найбільше знущалися над старцем Климентієм. Про це засвідчують виклики на нічні допити, документи про які зберігаються в особистій справі ієрм. Климентія. Вороги намагалися зламати його непохитну віру, пропонували перейти на православ'я (тоді б його відпустили у монастир). Усі труднощі – нічні допити, шантаж, залякування, переведення з одного місця на інше – архимандрит переносив як справжній Христовий воїн. Після оголошення вироку його відправили до Москви, опісля – у Владімірську в'язницю, де він закінчив своє життя як мученик та ісповідник 1 травня 1951 р. Ієромонах Климентій зреалізував свої слова, які колись казав до братії: інок може мати лише одну життєву мету – нести за Ісусом хрест і здобувати святість.

Сестри Покровського монастиря і новітнє монашество

У час відродження Унівської обителі та віднови студійського чернецтва у Якторові, коло Унева, світський священник Зеновій Калинюк ініціював віднову жіночого східного чернецтва. Його ідею підтримав митрополит Андрей. Для цього він передав митрополіччї маєтності в Якторові. До кінця життя митрополит залишався духовним батьком монахинь.

При відкритті монастиря, у 1924 р., шість перших сестер прийняли облечини. Першою настоятелькою стала сестра Анисія, а наставницею новіціяту – молода 20-річна с. Йосифа (Вітер), яка отримала облечини в монастирі сестер-василіянок, у Львові. Через два роки сестра Йосифа

стала настоятелькою, а у 1932 р. – ігуменею обителі. Сестру Анизію призначено намісницею. Сестри відразу активно почали опікуватися дитсадками, організовувати сиротинці, провадити іншу харитативну працю. У сиротинці було 30 дітей, яких виховували у духовному і національному дусі. Дівчата виховувалися до повноліття, а хлопці – до шестирічного віку. Найздібніших дітей скеровували до вищих шкіл.

Мати Йосифа дбала про освіту сестер. Для цього вона запросила вчительку, яка два роки жила в монастирі і вчила сестер грамоти. Опісля ігуменя скеровувала монахинь до вчительської семінарії, на медичні курси, а також на курси ведення захоронок, як тоді називалися дитсадки. Двох сестер вона скерувала до польського монастиря в м. Познань, де ті готувалися до праці у сиротинці.

Не забувала ігуменя Йосифа і про молодь. Раз на тиждень вони збиралися у читальні, де ігуменя навчала їх історії України, української літератури. Для молодих господинь організувала гурток куховарства і рукоділля. Навчала молодь співу, організовувала постановки вистав, з якими аматори їздили по навколишніх селах.

Покликання, незважаючи на нелегке матеріальне становище обителі, стрімко зростали – і вже через 12 років у монастирі було 70 монахинь. Також відкрили сім дочірніх обителей.

Отець Зеновій Калинюк увесь час намагався допомагати сестрам. Коли його перевели на іншу парафію, монастир у Якторові почали обслуговувати ієромонахи Святоуспенської Унівської лаври, що також жили за правилом св. Теодора Студита. Часто приїжджав відправляти Службу Божу ієрм. Климентій (Шептицький), ігумен монастиря. Після від'їзду о. Зеновія саме він заопікувався новою монашою спільнотою. У 1931 р. черниці добудували другий поверх монастиря та капличку. Анатолій Яблонський розписав іконостас.

Сестри, як зрештою, і брати, досконало не знали засад духовного життя східної традиції, адже виховувалися у тогочасному світі. Отож, часто неохоче вони приймали будь-що східне, навіть монаший “православний” одяг вважали чужим. Попри це, насправду важко перецінити те позитивне, що робили якторівські монахині для розвитку духовного життя.

Сестри пережили лихоліття війни та радянського режиму. 14 з них перенесли арешти та ув'язнення. Однак і в підпіллі жіночий монастир розвивався, до нього приходили нові покликання.

СТУДІЙСЬКА ЛАВРА І ПЕРША РАДЯНСЬКА ОКУПАЦІЯ

Митрополит Андрей заздалегідь, уже від 1930 р., передбачив переслідування своєї Церкви. Він застерігав про це вірних та заохочував, щоб вони до того підготовлялися.

Вже через два місяці після вступу радянських військ до Львова, митрополит Андрей передбачив можливі проблеми подальшого свого керівництва Церквою і попросив у Рима дозволу на призначення для себе коад'ютора зі всіма правами наступництва. Отож, 25 листопада 1939 р. папа Пій XII призначив архієпископом-наслідником о. Йосифа Сліпого, ректора Богословської академії. Ще до того, у день окупації Галичини Червоною армією, 17 вересня 1939 р., митрополит таємно призначив екзархів усієї території Радянського Союзу. Таким чином, Церква, наскільки це було можливим, приготувалася до того хресного шляху, який очікував її.

Напередодні приходу радянської влади у Церкві було 4,37 млн вірних у п'яти єпархіях та двох апостольських адміністратурах. Сюди входили 3040 парохій з 4440 церквами. У складі ієрархії був митрополит, 10 єпископів, 2950 священників, 520 монахів, 1090 монахинь. Окрім Богословської академії, було ще п'ять духовних семінарій з 540 семінаристами. Церква видавала багато релігійних часо-

писів. Одно слово, вона розвивалася, зокрема, провадила місіонерську працю на Поліссі та Лемківщині.

Взаємини монастиря і радянської влади

Та повернімося до історії Унівської обители. Перші совети, як називали цю дворічну радянську окупацію, ще не проводили багато політично-репресивних та інших, традиційно радянських акцій. Монастир, наскільки це було можливо, теж був лояльним до нової влади, пам'ятаючи, що мета нашого життя – спасіння душі. Все решта важливе настільки, наскільки служить цьому прагненню.

Та як згадує очевидець цих подій, ієромонах Гедеон (Сироїд), уряд відразу розпорядився про те, щоб лавру покинули всі молоді інокі, більшість яких була серед монахів. Це мотивувалося тим, що настала свобода, тому “релігійний опіум” треба вивітрувати з молодих голів. Навіть братія з вічними обітами теж вимушено залишали обитель.

Потім влада взялася за економічну базу обители. За лічені місяці вона розвалила таке потужне лаврське господарство. Зокрема, “націоналізувала” монастирські угіддя, пасовища та ліси. У грабарні й пилорамі влаштувала так званий промкомбінат, а частину монастиря віддала під поселення для втікачів із тієї частини Польщі, яку окупували німці.

Але зовсім обійтися без репресій радянська влада не могла, тому за звинуваченнями у націоналізмі у застінках НКВС протягом 1940-1941 рр. загинули монахи: Партеній (Грицик), Діонісій (Борисяк) та Власій (Дербанович). А влітку 1941 р. відступаючі більшовики розстріляли 46-річного ієромонаха Януарія (Федюка), пароха села Кропивна, Золочівського деканату. Про його смерть як убитого під час війни навіть написали в офіційному Списку греко-католицьких священників Львівської архієпархії,

арештованих і вивезених в 1939-1941 рр., вбитих і замордованих під час війни, складений митрополичим ординарієм 1 січня 1944 р.

Зважаючи на це, ігумен Климентій на випадок свого вивезення з Галичини навіть залишив заповіт – “Послідне слово”, датований 13 червня 1940 р. Але цього разу радянський терор оминув блаженного. Господь залишав його ще прислужитися у своєму винограднику.

Проте характеризуючи ситуацію загалом, можна сказати, що у цей короткий час першої радянської окупації відбувалося своєрідне “вичікування”, хоча радянська влада робила все можливе, аби монастир сам розпався або, принаймні, зробився домом престарілих.

Монаше життя у лаврі

Монастир повноцінно діяв до 1939 р. Тоді радянські чиновники розігнали більшість монахів та цілковито заборонили приймати молодих кандидатів. Отож, до листопада в монастирі залишилося лише декілька ієромонахів та старших схимонахів. Більш-менш монаше співжиття залишилося, крім лаври, лише у дочірних обителях. Брати, яких радянська влада вигнала з обителі, як правило, розійшлися по своїх домівках. Між ними практично не було ніякого зв'язку. Вони практично не контактували, отож, не змогли зорганізуватися у своєрідні таємні монастирі, що було згодом. Ті ж монахи, які контактували зі студійськими обителями, згодом, уже за німців, повернулися до лаври або провадили монаше життя біля ієромонахів, які були парохіяльними священниками. У своєрідній обителі села Любешка, на Перемишлянщині, проживали ієромонах та двоє схимонахів. Решта ж прийняли світський спосіб життя.

Щоправда, тут був один позитивний аспект, адже у випробуваннях можна краще пізнати, хто є хто або, як казав

ієрм. Климентій (Шептицький): “як яблуна є – є яблука, котре зігниле – все паде, а здорове лишається, так буде з нашим монастирем. Котрі зогнили, то відійдуть”*. Як потім виявилось, деякі монахи дуже швидко відмовилися від чернецтва та прийняли світський спосіб життя.

Забравши землю від Святоуспенської Унівської лаври, радянська влада влаштувала своєрідний процес розкуркулення. Монастир опинився на межі виживання. Його землі та господарство роздавали місцевим селянам. Щоправда, були люди, які самі приходили до монастиря і пропонували монахам таємно обміняти частку господарства на продукти. Були й такі селяни, які радісно приходили і забирали все можливе, радіючи приходів радянської влади, яка принесла їм, як вони думали, свободу.

Всіх ченців поселили в один корпус за церквою. Ліворуч від самого монастиря радянська влада створила промкомбінат, у якому були – грабарня, хлібопекарня та в'язарня плетених кошиків. У правому корпусі розмістили жидів, які керували комбінатом. Монахиня Миколая (Баран) згадує, як її батько допомагав монастиреві. У 1939 р. з його ініціативи радянська влада дозволила відкрити державну хлібопекарню у монастирі.

Такі дії цілком притаманні радянському духові. Та вони мали ще далекоглядніші наслідки, адже й ті монахи, яким влада дозволила залишитися в обителі, щоб вижити, невдовзі мусили покинути її. До того ж, позбавлені всіх засобів до існування, монахи почали голодувати. Отож, навіть деякі світські люди допомагали насельникам обителі продуктами.

Ще коли прийшли перші більшовики, брати передбачали можливість конфіскації майна. Тому вони, а саме: Давид (Когут) та, мабуть, Амвросій (Шляхтянчин), створили

* АСУЛ – Ф.1. – Спр.2. – Т.6. – (тимчасово на відеоплівці). Спогади с. Миколаї (Баран) від 8-10.01.2003.

своєрідний тайник для церковних цінностей. Монахи вдало його прилаштували, а план для віднайдення реманенту поклали у бібліотечну книжку.

Загалом не можна говорити про якесь типове монаше життя тоді, адже розуміємо, що монастир і монашество планомірно і систематично знищували. Продовжив життя обителі ще на десять років лише “своєчасний” прихід німецьких окупантів. Ситуація ускладнювалася і тим, що ігумен Климентій (Шептицький), який і раніше, через свої обов’язки у митрополичій курії, часто проживав у Львові, тепер проводив там ще більше часу, адже був змушений допомагати своєму братові, митрополиту Андрееві, якого мучили постійні недуги. Окрім того, 17 вересня 1939 р. його таємно призначено апостольським екзархом (апостольським адміністратором) для вірних східного обряду Росії і Сибіру. Попри те, внутрішнє життя обителі не припинялося. Ченці і далі продовжували творити монастирський літопис. Спочатку до цього спричинився ієромонах Януарій (Федюк), потім – ієродиякон Даниїл (Тимчина) та ієромонах Кипріян (Шульган). Такий невеличкий факт доводив, що спільнота надалі є і з надією дивиться у майбутнє...

Душпастирство за радянських часів

Та незважаючи на таке складне становище, лавра і надалі духовно опікувалася вірними. Навіть через розпорощення монастиря іноки змогли розширити свою душпастирську працю, адже більшість ієромонахів стали парохіяльними священниками. Це було пов’язане з тим, що хоч офіційно Греко-Католицька Церква не була заборонена, але багато духовенства влада позаарештовувала, тому утворилися численні вакантні парохії, на які церковна влада була змушена давати ченців.

Лаврські ієромонахи надалі опікувалися парохією Унева. Це були, як і до 1939 р., вже немолоді ієромонахи Олек-

сандр (Мацейович) та Андрей (Абрагамович), які пізніше емігрували до Польщі. До парохіяльної праці залучалися всі священники лаври. Цікавим свідченням про діяльність тутешньої парохії є лист до митрополита Андрея, написаний від імени 106 парохіян 15 лютого 1941 р., з проханням повернути до Унева ієрм. Всеволода (Лецишина), молодого ієромонаха, адже він – справжній священник-герой, як це вимагає час.

Із 1939 р. 44-річний ієромонах Меланій (Пристанський) заопікувався парохією у с. Любешці, Перемишлянського району, де була своєрідна “місійна станиця” лаври. Разом з ним туди прибули на допомогу два монахи – ієродиякон Євтимій (Кузьмович) та схимонах Мануїл (Баран). Останній мав гарний голос, літні мешканці села ще до сьогодні пам’ятають його чудовий спів під час богослужень. Коли у тому ж році стала вакантною парохія у Кропивні, то нею протягом 1939-1941 рр. опікувався ієромонах Януарій (Федюк).

Ченці дочірних монастирів теж займалися душпастирською працею. Яке ж було їхнє становище, зокрема, у Львові? Лавру на Личакові та Студіон цілком розігнали. Лавру св. Йоана Хрестителя спершу використовувала радянська армія, потім її перетворили на один із львівських ресторанів. Звичайно, багато монахів продовжували працювати тут, провадячи з ієромонахом як із настоятелем монаше життя. Сиротинець, яким опікувалася лавра, розпустили.

Два приміщення Студіону перетворили на лікарні; бібліотека залишилася, проте багато книг зникло, а каталоги знищено. Монахи ж віднайшли притулок у будинках при катедрі. Деякі ченці працювали у радянській лікарні, що була на місці колишньої обителі. У цих складних умовах монастирі діяли й надалі.

Церква продовжувала висвячувати ченців на священників. За традицією первісного чернецтва, монахи майже ніколи не були священниками, адже священник дбає про спасіння інших, а інок усвідомлює свою негідність та плаче

над власними гріхами. (Недарма у сирійській традиції слово “abila”, тобто “плачучий”, стосувалося лише монаха). Навіть траплялося, що чернець, який мав свячення, ніколи не служив Літургії як пресвітер, усвідомлюючи свою гріховність. Але з часом монахи, особливо ті, що дотримувалися взірцевого аскетизму, почали частіше приймати священство, оскільки їх поважали люди, маючи за своїх сповідників. Другою причиною була духовна потреба співбратів. Особливо це виникало у нелегкі часи гонінь. Саме з цих причин у лаврі побільшало рукоположень. Отож, влітку 1939 р., у Римі висвячено ієромонаха Гедеона (Сироїда), що навчався там у Григоріянському університеті. Відразу після свого рукоположення, саме напередодні приходу більшовиків, він повернувся в Україну. Уже за радянської влади, 29 жовтня 1939 р., у Львові митрополит Андрей висвятив на ієромонаха Марка (Стека). А у 1940 р., 16 червня, у каплиці митрополичих палат, майже таємно, – пресвітера, ієродиякона Германа (Будзінського), який також навчався у Римі. Але знаючи про можливі переслідування, ієромонах Герман не бажав відразу відкрито служити і працював як світський чоловік бухгалтером у лічниці, на вул. Петра Скарги. Лише через рік, звільнившись із цієї праці, переїхав до Унівського монастиря, де розпочав священничу діяльність. Тоді ж, у 1940 р., рукоположено ієромонаха Мартина (Мартинюка), а в 1941р. – ієромонаха Вінкентія (Вовчика), якого відразу скерували на парохіяльну працю.

Отож, монастир певним чином намагався задовольнити духовні потреби як співбратів, так і пересічних вірних. Але така форма місіонерсько-просвітницької праці, активно проваджена до “золотого вересня” (місійні науки, реколекції) зі зрозумілих причин була припинена. Також у 1939 р. перестали видавати часопис “Ясна путь”, який виходив із 1935 р., та популярну щомісячну церковно-релігійну газету “Промінчик сонця любови”. А монастирська друкарня, яку очолював ієромонах Марко (Стек), ще діяла

до 1940 р., опісля ж і її закрили. Окрім того, незважаючи на всю складність ситуації, лаврське священноначалля контактувало з підпільними українськими організаціями. Зокрема, у березні 1941 р. до монастиря прибув спеціальний кур'єр проводу ОУН – “Легенда” (Іван Климів). Пробувши тут два тижні, він на одному з хуторів провів нараду мережі ОУН. Такою була ситуація у монастирі перед вступом Радянського Союзу у II Світову війну.

УНІВСЬКИЙ МОНАСТИР ПІД НІМЕЦЬКИМ РЕЖИМОМ

Радянський терор, який запанував на новоокупованих територіях, перервав на деякий час інший – нацистський режим. На тлі цих подій дуже багато українців, особливо галичан, сподівалися, що вони зможуть організувати власне незалежне життя. Тому вже 30 червня 1941 р. Організація українських націоналістів (бандерівці) проголосила у Львові відновлення Української державності. Проте цей акт залишився тільки проголошеним, адже німці теж не були зацікавлені у постанні ще якоїсь держави. Організаторів подій 30 червня відразу ж заарештували і ув'язнили. Натомість у Галичині, через яку дуже швидко пройшли військові дії далі на схід, було організовано деякі адміністративні одиниці, що у серпні 1941 р. ввійшли до Генерального губернаторства Польщі. Отож, говорити про якесь національне утворення, навіть під протекторатом Німеччини, не доводилося.

Німці почали відкривати в'язниці, у яких радянська влада катувала та вбивала наших людей. Особливо багато (близько 10 тисяч) їх загинуло між 22 та 29 червня, коли НКВС розстрілювало всіх в'язнів, не маючи можливості їх вивезти. Нацисти дозволяли викривати усі злочини сталінського режиму, але невдовзі самі розпочали терор як проти українців,

які були “неарійською”, нижчою нацією, так і проти євреїв, які користувалися особливою нелюбов’ю у Вермахту.

Потрібно сказати, що спочатку місцеве населення прихильно ставилося до німців. Їхній прихід радісно зустріли і в Уневі, адже люди надіялися на відновлення незалежності. Зокрема, як повідомляв “Перемишлянський вісник”, в Уневі відбулися два святкування: спочатку, в липні 1941 р., з нагоди проголошення Української незалежної держави, а пізніше, у вересні – свято з нагоди віднови товариства “Просвіта”. Ці два торжества організував ієромонах Герман (Будзінський). У першому святкуванні йому допомагав ієродиякон Даниїл (Тимчина). Потім під проводом ієрм. Германа відновлено і сільське самоврядування. Проведення всіх цих заходів благословив настоятель Святоуспенської лаври – ієромонах Йосиф (Шестюк).

Проте невдовзі нова влада спричинила розчарування, особливо, коли на початку 1942 р. розпочала насильно вивозити так званих “остарбайтерів” на примусові праці у Німеччину. Як згадують очевидці, з Унева теж забрали молодь.

Часткове відродження

Після приходу німців монаше життя у лаврі частково відновилося, адже нові окупанти не дуже втручалися у внутрішнє життя обителі. Зокрема, сюди повернулися багато монахів, яких вигнала радянська влада. Тоді повернувся схимонах Мануїл (Баран) разом з ієродияконом с. Любешки, де вони жили з ієромонахом Меланієм (Приставським), що виконував функції пароха цього поселення. Загалом у 1942 р. було 117 студійських монахів, а вже під кінець війни їх стало ще менше, а 1 січня 1944 р. – 23 ієромонахи, 7 ієродияконів та 76 монахів.

Також відновлено і новіціят. Його наставником став ієродиякон Даниїл (Тимчина). Люди по можливості повернули землі та маєтки лаври, skonфісковані попередньою

владою. Тому вже невдовзі схимонаха Давида (Когута) призначено керівником майстерень, а схимонах Онисим (Хавалко) відповідав за господарство і кухню. Економом був ієромонах Іларіон (Денищук), старший досвідчений монах ще зі Скнилівської лаври. Він відзначався великим хистом в управлінні монастирським господарством.

Обитель повільно налагоджувала своє життя, наскільки це було можливо у воєнних умовах, під незмінним керівництвом ще з 1939 р. її настоятеля – ієромонаха Йосифа (Шестюка). Отець-ігумен Климентій як офіціал Митрополитичого суду Львівської архієпархії часто відлучався до Львова, у справах керівництва Церквою.

В усіх дочірніх обителях лаври, відразу після приходу німців, налагодилося монаше життя. Але частина ченців, з благословення священноначалля, залишається на тих послушаннях, де вони вимушено опинилися за першої радянської окупації. Багато братів трудилися і в курії Львівської архієпархії, серед них монахи – Патрикій (Василишин) та Амвросій (Шляхтянчин). А брати: Вісаріон (Лепкий) та Єрофей (Дубик) були дяками катедрального собору святого Юра. Ієромонах Афанасій (Кольбенко) і надалі був келійником митрополита Андрея, який потребував догляду, оскільки його хвороба – артрит, дедалі більше прогресувала.

Харитативність

Важливо висвітлити і добродійність ченців. Адже Святе Письмо закликає: “Любі, любім один одного, бо любов від Бога, і кожен, хто любить, народився від Бога...” (1 Йо. 4,7). Отож, саме по такій любові, коли людина не просто обмежується словами, а наскільки це можливо, допомагає іншим, бачимо, наскільки вона є християнином. До того ж, допомагаючи ближньому, ми беремо безпосередню участь у Бозі, єднаємося з ним. Бо, як сказав свого часу преп. Мак-

сим Ісповідник: “Любов Бога і любов людей є двома аспектами однієї всецілої любови”

Саме тому ченці не могли відсторонитися від людських страдань. Вони переховували євреїв, яких нацистський режим винищував. Є дані, що у монастирях переховувалося близько 150 євреїв. Проте можна стверджувати, що стількох людей монахи не могли надійно заховати та ще й прогодувати. Але з певністю можемо стверджувати, що тут знайшло притулок багато євреїв. Також є згадки, що вони переховувалися у лісі, за монастирем, у землянках.

За розпорядженням митрополита Андрея в унівському сиротинці переховувалося троє дітей – сини львівського та познанського равинів. Також, як згадує мешканка Унева Лукія Лисицька, у сиротинці під час війни були інші діти-євреї. Згодом їх перевезли кудись, адже ці діти зовнішньо різнилися від місцевих.

Відомо, що з 1943 р., за благословенням настоятеля ієрм. Йосифа, схимонах Віталій (Матковський) допоміг переховуватися уродженці Перемишлян – євреїці Фаїні Ляхер, яка до того мала притулок в одного унівчанина. Пізніше вона стала християнкою і навіть монахиною Студійського уставу.

У 1942-1944 рр. у монастирі переховувався син львівського равина – Курт Левін, а стараннями ієромонаха Германа (Будзінського) врятовано життя єврея – доктору Давиду Кагане. Цікаво, що коли у 1967 р. ієрм. Германа втретє заарештувала радянська влада та засудила за “посібництво німецьким окупантам”, то саме завдяки Левінові та Кагане його помилували. Кагане письмово підтвердив, що Будзінський у важкі роки німецької окупації постійно і самовіддано допомагав євреям, неодноразово ризикуючи своїм життям. Багато сімей, які проживають тепер в Ізраїлі, зобов’язані йому як рятівникові.

Разом із Куртом Левіном було врятовано життя і його молодшому братові, ще малому Натанові Левіну, якого ієромонах Кипріян (Шульган) відвіз на парохію Підмихайлівців,

в Івано-Франківську область, до сестер-василіянок. Потім, коли Натан вивчив українську мову і звичаї, його перевезли до с. Бачів, у Львівській області, де його переховували парох цього села, лаврський ієромонах Платон (Будзінський) та схимонах Гервасій (Івасів). Згодом його перевезли до Львова, де переховували у притулку на вул. Павлінів, яким завідували монахи Студійського уставу, а настоятелем був ієрм. Кипріян. Там також переховували Херберта Хамайдеса, сина рабина Хамайдеса. З Божою допомогою, Натан, як і його старший брат, урятувався, хоч їхній батько – рабин Левін – загинув. Як бачимо, ченці, ризикуючи собою, докладали всіх зусиль, щоби допомогти євреям у цьому нелегкому періоді їхньої історії.

Монахів любило місцеве населення, отож, завжди приходило до них зі своїми проблемами. Зі спогадів Лукії Лищицької, у 1941 р. її мати звернулася за допомогою до ігумена Климентія щодо переведення дитини з дому, де був хворий на туберкульоз батько. Ігумен Климентій (Шептицький), як завжди, радо прийняв, вислухав та з глибокою вірою сказав: “Дитинко, не бійся того. На все є Божа воля. Як тебе чекатиме якесь нещастя, то ти ніде від нього не скриєшся. Іди до дому – і нічого тобі не буде”. Послухала мати священника, і нічого не сталося з дитиною.

У війну монастир і надалі надавав унівчанам медичну допомогу. Цим займалися монахи: лікар Віталій (Матковський) та фельдшер Гавриїл (Кондратович). А в сиротинці, де було 30 хлопчиків, працював ієродиякон Даниїл (Тимчина).

Ченці Унівської лаври контактували з національно-визвольним рухом (з ОУН, а згодом – з УПА), хоча й розуміли всю його безнадійність та не цілком погоджувалися з усіма його методами та засобами. Обитель була своєрідним “революційним осередком”. До того ж, у вересні 1944 р., в унівському лісі, поруч з монастирем, відбулися дводенні кровопролитні бої між регулярними радянськими частинами та українською армією. Тут полягло близько 200 осіб.

Тому в унівському лісі, неподалік від обителі, завжди переховувалися партизани. Не можна стверджувати про якесь надзвичайне націоналістичне спрямування обителі, проте партизанів тут сприймали як ближніх, що потребували допомоги. У монастирі їх лікували, надавали медичну допомогу, сприяли харчами і всім найнеобхіднішим.

Не можна не згадати і про духовну опіку, яку монахи надавали повстанцям, зокрема, ієромонах Гедеон (Сироїд) не раз згадував, як він перед Великоднем сповідав цілу ніч партизан. До слова, повстанці у монастирі часто сповідалися та причащалися.

Було багато братів, як правило, без вічних обітів, яких радянська влада ще у 1939 р. вигнала з монастиря. На початку війни вони пішли у партизанку. Це Ілля Моравський, Іван Симчишин, Микола Лиско, Юліян Семкович та інші. Більшість їх загинула. Ці люди, вступивши у лави УПА, вже не були іноками. Та серед них знаємо ієромонаха Рафаїла (Хомина), який ще за німецької окупації, залишаючись монахом, став капеланом УПА. Ієромонах Рафаїл мав довгу капеланську практику ще з часів, коли Галичина була у складі Польщі. Тоді на посаду душпастиря для українських політв'язнів у польських концтаборах Равіч, Вісніч і Вронки його призначив митрополит Андрей.

У квітні 1943 р. колишній брат, монах Трохим Хитра вступив до лав формування СС "Галичина" і пізніше загинув. А інок, ієромонах Всеволод (Лецишин), став тут капеланом. Про якусь підтримку цієї дивізії з боку монастирського священноначалля говорити не можемо, бо це радше була власна ініціатива монахів.

Духовна діяльність за німецької окупації

Знову, як і за першої радянської окупації, лавра не припиняла, а навіть ще більше розгорнула свою душпастирську працю.

У самому Уневі незмінним парохом був ігумен Климентій Шептицький, а настоятелем та духовним наставником монашої спільноти та парохії залишався ієромонах Йосиф (Шестюк). До еміграції у Польщу парохіянами опікувалися ієромонахи – Олександр (Мацейович) та Андрей (Абрагамович). Їм допомагав ієромонах Кипріян (Шульган), який теж іноді перебував у лаврі. Загалом можемо сказати, що душпастирську опіку парохіянами доручали всім священникам, які з якоїсь причини у цей нелегкий воєнний час опинялися в обителі.

У с. Пленикові, Унівського деканату, парохом був ієромонах Паладій (Копоть). Лаврські монахи продовжували опікуватися парохією у с. Любешка, Перемишлянського району. Тут у різний час служили ієромонахи – Меланій (Приставський) та Гедеон (Сироїд). Ієромонах Всеволод (Лещин) до того, як стати капеланом СС “Галичина”, приблизно у 1941-1943 рр. був парохом с. Печенія, біля Львова. А Брюховицькою парохією приблизно з 1944 р. опікувався ієромонах Мартин (Мартинюк), який до того працював катехитом у Бібрці. Вже через рік ієрм. Мартин став жертвою радянської влади. Також у Підмихайлівцях, Рогатинського району, на Івано-Франківщині, у 1942 р. парохом був ієрм. Кипріян (Шульган), який також виконував обов’язки духівника тутешнього монастиря сестер-василіянок, а потім його замінив ієромонах Матей (Мартин). Парохом Бачева (Львівщина) був ієромонах Платон (Будзінський). Тут його відвідували ієромонахи: Марко (Стек) та Никанор (Дейнега), майбутній підпільний архимандрит лаври та єпископ катакомбної УГКЦ.

Однією з цікавих ілюстрацій різнобічної пастирської опіки у цей час є приклад ієромонаха Германа (Будзінського). З початком німецької окупації, у листопаді 1941 р., для душпастирювання його переводять до Львова. Ієромонах Герман, згідно з указом митрополита Андрея, перейняв капеланство над хворими радянськими солдатами, німецькими полоненими, якими спочатку опікувався єпископ

Миколай Чарнецький. Згодом німецька влада заборонила відвідувати радянських в'язнів. Ієромонаха Германа перевели в містечко Гусятин, де він приблизно рік опікувався вірними Греко-Католицької Церкви. Через важку працю у Гусятині і постійні перешкоди нацистів та православного Кам'янець-Подільського єпископа о. Германа перевели до Фльоринки, що на Лемківщині. Тут, завдяки праці монахів Святоуспенської Унівської лаври, багато вірних греко-католиків навернулися з Православної Церкви. Не чекаючи на цілковите повернення радянської влади, ієромонах Герман повертається до Львова у 1944 р. і стає сотрудником священника Зарицького, що тоді обіймав дві парохії – в Рясному і в передмісті Львова, на вул. Шевченка. Отож, другу парохію перейняв ієромонах Герман.

Деякі отці у цей неспокійний час опинилися на парохіальній праці в горах. Наприклад, парохом сіл Коростів і Тисовець, Сколівського району, досить довго, і за німецької окупації теж, був ієромонах Сава (Савицький). У селі Ялинкувате, того ж району, служив ієромонах Вінкентій (Вовчик). А ієромонах Йоан (Петерс), німець за походженням, до 1942 р. був своєрідним представником наших ієрархів у Кракові, та служив тут капеланом церкви св. Норберта, а в 1941-1942 рр. був секретарем митрополита Андрея з політичних питань.

Досить важливим фактом, який акцентував на суті монастирського життя, а також розумінні того, що годі дочекатися сприятливіших часів для нього, були чисельні рукоположення монахів у пресвітерство. Мабуть, саме тоді рукоположено ієромонаха Юрія (Макара). Також 26 вересня 1943 р. митрополит Андрей рукоположив монаха-іконописця Ювеналія (Мокрицького), який служив у Відні, навчаючись тут в Академії мистецтв. Згодом він емігрував на Захід, а ієродияконом став монах Севастіян (Бень).

У цей воєнний час знаємо лише про декілька фактів складання вічних обітів. Відомо, що це були: Лука (Шиян)

і Єфрем (Михайлюк). Безсумнівно, постригів було більше, адже і в лихоліття, які ще більше зміцнили спільноту, лавра жила та розвивалася.

Взаємини монастиря з німецькою владою

Можемо ще раз наголосити, що німці не втручалися до нашого життя. Вони навіть допомогли відновити і більшменш налагодити господарство лаври. Обитель знову отримала ті приміщення (зокрема, гарбарню та господарські споруди), які радянська влада перетворила на промкомбінат. Німці наказали і навіть допомагали повертати землі та інвентар, що його “націоналізували” попередні “визволителі”. Та найголовніше, у монастирі вже не мешкали світські особи, і це сприяло встановленню ритму спокійного молитовного духа.

Щоправда, було і багато негативів німецької влади. Наприклад, нацисти часто перевіряли, чи в обителі переховуються євреї. Також підозрювали іноків у переховуванні партизан. Одного разу під час такого “візиту” вони спалили скит (невеликий монастирський будиночок), в якому проживали монахи, що хворіли на туберкульоз. Цей скит стояв за монастирем, у лісі, тому німці боялися, що він може стати схованкою для повстанців.

Вивозячи до Німеччини метал для переплавлення на зброю, вони конфіскували в монастиря один із трьох дзвонів, який, щоправда, мав тріщину. Два інші дзвони браття закопали у землю, ліворуч від монастирської галереї, коло входу до церкви.

Ще у 1939 р., коли німці бомбардували Львів, загинув монах Митрофан (Заремба), отож, його можна вважати першою, хоча й випадковою жертвою нацистської окупації. 11 грудня 1942 р. німці заарештували ієромонахів: Йоана (Петерса) та Никанора (Дейнегу). Їм інкримінували друк прокламаційних антинімецьких листівок. Окрім того,

ієрм. Йоана звинуватили у певних фінансових махінаціях з чехословацьким підприємством. Ієромонахів посадили у львівську в'язницю, на Лонцького, де з них жорстко знущалися. Через пів року, після другого чи третього особистого прохання митрополита Андрея, ієрм. Никанора відпустили. Ієромонаха Йоана, незважаючи на його німецьке походження, після семи місяців львівської в'язниці, відправили у концтабір Дахау, де він пробув два роки.

Спочатку, коли прийшли німці, було наведено добру дисципліну. Проте після поступового занепаду їхньої влади, внаслідок військових поразок на фронті, почалися і негаразди в тилу. Зокрема, у 1944 р. польська банда напала на монахів Володимира (Поберейка) та Давида (Когута), що в монашій одежі поверталися із Перемишлян до Унева. Бандити вбили з вогнепальної зброї брата Володимира, а братові Давиду, попри поранення, вдалося втекти. Коли про цю подію довідалася німецька залога, то прибула на місце злочину, проте вже нікого не знайшла. Загалом, під кінець війни, коли німці вже відступали, всюди був хаос.

Еміграція деяких ченців на Захід

Унаслідок таких подій частина монахів опинилася на еміграції. До цього спричинило багато передумов. Наприклад, невдовзі після приходу “перших советів” лавру вимушено покинути німці за національність – ієромонах Йоан (Петерс), про якого ми розповідали у попередньому розділі, та монах Антоній (Зайдель), що навчався у Римі і не зміг повернутися. Ще один чернець-поляк – ієромонах Августин (Жидово), вимушено виїхав до Польщі, де до кінця життя був помічником римо-католицького священника.

Потім, уже за німців, виїхали ієромонахи: Олександр (Мацейович), Андрей (Абрагамович), караїм за національністю, який помер пізніше, відсидівши у польському

концтаборі Явожно, та Никодим (Стецура), що душпастирював на Поліссі, а потім змушений був перейти на латинський обряд.

Також декілька монахів після змін ліній фронту та інших негод опинилися у Німеччині. Після війни (у 1946-1949 рр.) вони знову об'єдналися в тимчасовому монастирі в Буке, у дієцезії Падерборну. У 1949 р. дев'ятьох з них перевели до Бельгії, де вони перебували у бенедиктинському монастирі святого Крусіс де Амай в Шеветоні. П'ятеро з цих монахів разом з чотирма новими кандидатами утворили групу студитів, які в 1951 р. приїхали до Вудстоку, Онтаріо у Канаді. Найвідоміші з них – ієромонахи Марко (Стек) та Ювеналій (Мокрицький), ієродиякони Теофан (Шевага) та Йосиф (Миськів).

Незважаючи на ці численні негативи, які супроводжували час керування Третього Рейху на Україні, ченці все-таки могли бодай трохи прожити по-монашому та підготуватися до важчих переслідувань, а вкінці-кінців – до закриття і переходу у підпілля.

УНІВСЬКА ЛАВРА ПІСЛЯ ІІ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Коли у липні-жовтні 1944 р. радянські війська прийшли до Західної України, ніхто не сумнівався, що радянська влада зробить все для знищення Греко-Католицької Церкви. Особливо це відчули вірні УГКЦ після переставлення до Господа 1 листопада 1944 р. свого духовного батька – митрополита Андрея Шептицького, якого навіть комуністи не наважувалися заарештовувати. Всі розуміли: зближається час переслідувань. Увесь тягар Церкви тепер ліг на його наступника – митрополита Йосифа Сліпого, який у своїй інтронізаційній промові висловився, що це справді важкий хрест – бути провідником Церкви в СРСР. Уже наприкінці 1945 р. Львівський облвиконком зажадав від митрополита Йосифа “вияснення статусу” УГКЦ в Радянському Союзі. Митрополит і сам не менше бажав цього та старався якомога ліпше налагодити стосунки з владою, щоб цей статус був на правах свободної волі людини у “свобідній державі робітників та селян”. У зв’язку з цим була створена делегація, що мала їхати до Москви. Монахи Студійського уставу взяли активну участь у підготовці цієї делегації та її роботи у столиці СРСР. Поїзду очолив архимандрит Климентій (Шептицький). Як перекладача залучили ієромонаха Германа (Будзінського). У Москві делегати зустрілися з полковником Держбезпеки СРСР, Головою релігійних комітетів у справах Церков (окрім Православної) І. Полянським.

Архимандрит Климентій зачитав Статут нашої Церкви, написаний митрополитом Йосифом Сліпим. Після короткої розмови Полянський порадив їм повертатися додому, пообіцявши делегувати з відповіддю посланців.

Невдовзі Церкву, яка не вписувалася в програму радянської імперії, почали ліквідовувати. У квітні 1945 р. заарештували всіх ієрархів УГКЦ, а через деякий час – і більшість священників, що не визнали рішень самозваного Львівського собору 8-10 березня 1946 р. Собор, на якому не було жодного ієрарха Греко-Католицької Церкви, постановив: “відкинути постанови Берестейського собору з 1596 р., зліквідувати унію, відірватись від Ватикана і повернутись до нашої батьківської святої православної віри і Руської Православної Церкви”*. А РПЦ, яку довго, особливо у 1920-30-х рр., переслідувала радянська влада, на жаль, згодилася бути учасницею формування великодержавної ідеології. Отож, наша Церква опинилася поза законом, а її духовенство – у стані утискуваних та переслідуваних.

Початок випробувань

Усі перипетії політичного та церковного життя позначилися і на обителі. Вже з 1944 р. радянська влада спочатку “націоналізувала” все майно. В обителі знову відкрили промкомбінат, а від ченців відібрали гарбарню та все господарство. Ще у 1939 р. митрополит Андрей Шептицький у посланні “До монахів і монахинь та всіх, що живуть по євангельским радам” надав право настоятелям монастирів звільняти з обітів, навіть з вічних, тих монахів, які сумнівалися, що заховають їх у ці важкі часи**. Та більшість пам’ятали свою обіцянку – залишатися у монастирі аж до

* Діяння Собору Греко-Католицької Церкви у Львові 8-10 березня 1946. – Львів: Президія Собору, 1946. – С.128.

** Андрей Шептицький. *Письма-послання (1939-1944 рр.)*. – Львів, 1991. – С. 3.

останнього віддиху. Тепер урядовці поступово виганяли монахів, арештовували та ув'язнювали їх.

Після смерти митрополита Андрея новим архимандритом став ігумен Климентій, який тепер проживав в Уневі. Ігуменом на початку 1945 р. став настоятель лаври – ієромонах Йосиф (Шестюк), а настоятелем – економ, ієромонах Іларіон (Денищук). Спочатку заарештували ігумена, а потім – архимандрита. Провід над монастирем зосередився у руках о. Іларіона, уже немолодого монаха, який вступив до обителі ще у 1900 р. Він був першим настоятелем монахів Студійського уставу у Скнилові, а тепер – останнім легальним настоятелем в Уневі. Цих мужів чекали нелегкі випробування.

Невдовзі до лаври почали переселяти василіян з Жовківського монастиря та редемптористів з обителі на Збоїськах, у Львові. Ці монастирі радянська влада позакривала. Ченців Унева ніхто не попередив про підселення до них василіян та редемптористів, тому ті прилаштувалися під піддашшям. Потім монахів розселили в коморах, столярні, стайнях. Проте такий “монастир-в'язниця” протривав недовго, бо комуністи вирішили перетворити його спочатку на дім престарілих, а невдовзі – на пансіонат для психічно хворих людей. Рішення про це було прийнято 7 вересня 1950 р. Всіх іноків поділили на дві групи. Старших, хворих та тих, які добре розумілися на господарстві, залишили в Уневі, а інших вивезли за село і там залишили. Це був настільки великий шок для братів, яких “відпустили” без жодних засобів для існування, що двоє з них – Методій (Наконечний) та Мануїл (Баран) – збожеволіли.

Отож, незабаром у монастирі почав діяти дім інвалідів. Згодом його перетворили на інтернат для психічно хворих жінок. Ще у 1946 р. більшовики, щоб затерти в людській пам'яті всі сліди про славний колись монастир, навіть перейменували село з Унева на Міжгір'я. Здавалося, пам'ять про монастир кане у лету.

Але навіть і в такі часи лавра контактувала з церковним священноначаллям. Зокрема, наприкінці 2003 р., під час ремонтних робіт в обителі, між стіною та одвірком дверей, що вели на горище, знайдено згортку толі, а в ній – лист ув'язненого патріярха Йосифа Сліпого до архимандрита Климентія, датований 1947 р., за місяць до арешту архимандрита. У ньому патріярх-ісповідник укріплював братію, чаша терпінь якої щойно починалася...

Переслідування

Увесь цей час, поки лавра занепадала під більшовицьким режимом, комуністи інтенсивно арештовували, а іноді і вбивали монахів, формально прикриваючись тим, що іноки беруть участь в антирадянській діяльності.

Зокрема, 11 жовтня 1945 р. заарештовано новоприсяченого ігумена Йосифа (Шестюка). Його звинувачено в контактуванні монахів з ОУН-УПА, які ворожо працюють проти радянської влади. Невдовзі, 16 січня 1946 р., за посібництво в антирадянській діяльності заарештовано ієромонаха Кипріяна (Шульгана) та схимонаха Луку (Шияна), яких засуджено на десять, а ієромонаха Кипріяна – на сім років виправно-трудова робіт.

Після арештів усіх греко-католицьких єпископів Галичини влада спробувала перевести деяких наших монахів на “православ'є”. Саме для цього у квітні викликали до Львівського облвиконкому ієромонаха Германа (Будзінського). Після відмови перейти до РПЦ, ієромонахові пригрозили, що з ним розмовлятимуть в іншому місці. Вже наприкінці травня цього ж року його заарештували разом з схимонахом Віталієм (Матковським). Судовий процес тривав майже рік. Ієромонаха Германа засудили на 10 років виправно-трудова робіт, із конфіскацією майна, а схимонаха Віталія – на 7 років, які він відбув на Воркуті. Невдовзі заарештували і 78-річного архимандрита Климентія. Це трапилося 5 черв-

ня 1947 р., в Уневі. Про цей арешт, який демонстративно відбувся серед білого дня, збереглося багато спогадів унівчан.

Арешти лаврських монахів продовжувалися. Зокрема, 27 грудня 1947 р. був засуджений на 10 років виправно-трудоових робіт ієромонах Даниїл (Тимчина), який уже тоді, переховуючись від КДБ, змінив прізвище на “Єрешкович”. А 28 жовтня 1948 р. арештовано і засуджено на десять років ув’язнення схимонаха Ігнатія (Блистіва). Цей сумний список можна продовжити монахом Варлаамом (Білинцем), ув’язненим на 10 років, ієромонахами Гедеоном (Сироїдом) та Титом (Процюком). Останнього, десь у 1949-1950 рр. заслали у місто Белей, Читинської області. Також у січні 1950 р. заарештований і засуджений до 25 років виправно-трудоових робіт ієромонах Вінкентій (Вовчик), який до того душпастирював у Ялинкуватому, на Львівщині. А у місті Сколе, за досить загадкових обставин, помер ієромонах Сава (Савицький), якого перед тим досить часто викликали на допити емдебисти. 14 березня 1950 р. його знайшли у помешканні мертвим.

Слід зауважити, що радянська влада не “обмежувалася” лише ув’язненнями та тортурами. Деяких іноків убили, особливо на початках другого приходу більшовиків, у 1944-1946 рр. Така доля спіткала ієромонаха Мартина (Мартинюка), розстріляного у 1944 р., а 5 березня 1946 р. у застінках КДБ “від гострої серцевої недостатності” помер схимонах Вісаріон (Лепкий), який ще декілька місяців перед смертю, внаслідок допитів і знущань, був у такому стані, що, як констатував в’язничний лікар, не пересувався, тому навіть не міг приходити на допити. У тих роках загинув капелан УПА, високоосвічений та непересічний іконописець – ієромонах Рафаїл (Хомин).

Отож, як наголошено у “Наших звичаях”, “стреміти до святості, за святість боротися – це основне завдання монаха, яке не можна досягнути ні за один, ні за два роки. Боротьба за виконання його розтягається на ціле довге

життя. Для здобуття святості треба випросити собі у Бога постійності і витривалості. Святість – це дуже висока гора. Щоб вийти на її вершину, треба дуже багато труду і часу”*.

Дуже часто цей шлях може не вкладатися у наші уявлення і розуміння. Однозначним є лише те, що він буває різним, як це доводять життя та смерть ченців. А цінність свідчень наших ісповідників полягає у тому, що вони не пішли “шляхом меншого опору”, а показали сенс страждань за Істину, за Христа. Той сенс, який усупереч пануючій у світі брехні може відновити істину Божественної любові і відновити людину, її справжню гідність.

Плюндрування лаври. Спроби її порятунку

Розуміючи, що може очікувати монастирські цінності, іноки частково переховали їх. Ще у 1948-1949 рр. вони вирішили заховати ризи Унівської ікони Матері Божої. Це досить цікава історія, яка ілюструє те, як звичайні миряни спричинилися до збереження монастирського майна. Тому монахи передали шати для переховування старшому церковному братові Миколі Нудю. Передбачаючи можливість свого арешту, п. Микола розповів п. Катерині Лисицькій-Городецькій про ці ризи. На щастя, арешт його минув. Проте згодом ці шати переховувалися в унівчанки Анастасії Нудик. Вона замурувала у своїй хаті одне вікно, в яке вмурувала ці ризи. Врешті, шати опинилися в Івана Стацишина. Він зберігав їх до 1990 р.

Ще за німецької окупації, поблизу галереї Унівської лаври, заховано монастирські дзвони. Їх віднайшли, коли почала відроджуватися Церква. Після 1990 р., під час ремонту церковного даху, миряни розшукали ще заховані монахами єпископський скиптр, частину митрополичого срібного сервізу та інші речі.

* *Наші звичайі*. – Львів: Свічадо, 1992. – С.116.

Як виявилось, всі ці переховування мали сенс, бо перед закриттям монастиря, у вересні 1950 р., власті все генерально перевірили. У бібліотечній книзі вони віднайшли план заховання усіх раритетів. Отож, що було у сховку, все забрали. Також ліквідовано з розмовниці чудові картини, конфісковано основні бібліотечні книги та інші цінності. Згодом, у грудні 1952 р., у колишній церкві спалили залишки бібліотеки. Книги горіли декілька днів. Після цього вся церква всередині почорніла. Щоб зробити з церкви клуб, навесні 1953 р. спалили іконостас, замальовали фрески. Царські врата забрали до Львова. З монастирського музею церковних цінностей дещо забрали, все решта спалили. Надгробний пам'ятник Ванькові Лагодовському перевезли до Олеського замку, де він зберігається до сьогодні як музейний експонат.

Хоч радянська влада викрила тайник та поруйнувала лавру, але цінності, які переховували побожні миряни, збереглися аж до воскресіння обителі.

Лавра після закриття

У закритому монастирі не припинилося чернече життя. Престарілі або хворі монахи (80-річний Йосафат [Ковальчук], 76-річний Юстин [Потюк] та 67-річний Макарій [Лисак]) залишилися проживати тут, уже як мешканці дому інвалідів. З ними доживали віку і старші монахи Василянського чину. Інші дванадцятьеро братів стали працівниками дому інвалідів. Це були: монах Маркел (Подільський), що доглядав за виноградником, який він насадив ще до війни; монах Пантелеймон (Гарболінський), незрячий, однак старався в усьому допомагати. Він разом із підопічним інтернату Миколаєм Вовком та Андрієм Дрімайликом постійно вручну заготовляли дрова для опалення приміщень. Ще залишився жити в інтернаті монах Валерій (Тимчина), пасічник. Проте потім брат Валерій перевівся до інтернату на Майорівці, у Львові. Монах Доротей (Панчишин)

керував підсобним господарством, а брат Георгій (Олійник) ремонтував годинники. Його послугами користувалися не тільки працівники інтернату, а й приїжджі, навіть партійні керівники з райцентру. За освітлення в інтернаті відповідав монах Варлаам (Білинець), а сторожував – монах Спиридон (Ківань). Із насельників лаври в інтернаті залишилися ще монах Петро (Волошин), що попри хронічний туберкульоз працював на городі. У промкомбінаті працювали монахи – Давид (Когут) та Теодосій (Цибрівський), а згодом брата Давида перевели комірником інтернату. Його кухарем був монах Венедикт (Левицький), а монах Амвросій (Шляхтянчин) – бухгалтером.

Таким чином, в інтернаті утворилася своерідна обитель, де зберігалася підпільна чернеча спільнота. Проте невдовзі виникла проблема духовної опіки, до того ж, помер ієрм. Йосафат (Ковальчук), єдиний священник. І монахи, особливо залучені до господарської діяльності, часто не мали часу для зберігання повного чернечого правила. Але що найважче – монахи не могли сповідатися і причащатися. Инколи сюди таємно приїжджали священники-ченці і служили літургії. Окрім того, у сусідніх Перемишлянах проживав хворий ієрм. Юрій (Макар), майбутній архимандрит підпільної лаври, яким опікувалися сестри-студитки. Отож, він служив літургії, на які приходив з Унева монах Давид (Когут). Він брав Святе Причастя і приносив братам до інтернату. Таким чином, студійське чернецтво не загинуло. Воно й надалі жило на славу Христа та Церкви і очікувало свого часу, щоб воскреснути знову разом із рідним народом...

Доля дочірних обителей

Щоб якось уявити ті розрухи і нещастя, які принесла українському народові, Церкві, і, зокрема, студійському монашеству, комуністична влада, потрібно коротко зупинитися на історії лаврських дочірних обителей.

Однією з перших радянська влада ліквідувала обитель у Зарваниці. Тут напередодні війни було до 20 іноків. Монахи утримували чимале господарство, а також душпастирювали. Тепер, у 1946-1947 рр., монастир закрили, перетворивши його на промкомбінат, а ще перед тим зруйнували каплицю.

Монастир св. Іллі, у Дорі, під час першого приходу більшовиків майже не постраждав. У 1941 р. його настоятелем призначено ієромонаха Марка (Стека), а ще через два роки – ієродиякона Мирона (Деренюка), вихідця з перших скнилівських монахів. Під час війни монахи допомагали місцевому населенню продуктами харчування. Проте у 1944 р. трапився інцидент, який ледь не коштував життя всієї братії, коли під час відступу німецьких військ якийсь зловмисник вистрілив коло монастирського будинку по угорських солдатах, а сам втік. Угорський офіцер дав наказ арештувати монахів. Їх вели через Дору і Яремче, з піднятими руками, знущалися, били, три доби не давали нічого їсти. Ось-ось мали розстрілювати. Монахи безперервно молилися – і сталося чудо. Їх випадково побачив угорський генерал, розпитав про причину арешту і, не вагаючись, відпустив”*. Але за цей час обитель цілком пограбували. А в 1946 р. вже радянська влада дограбувала її та закрила, а ченців розігнала. Проте з Божою допомогою братам вдалося організувати неподалік старого монастиря ще одну обитель, цього разу – підпільну. Тоді ж ієродиякона Мирона таємно висвятили на священника.

Львівські монастирі – Свято-Іванівська лавра та Студіон – практично не мали шансів “вижити”, адже влада не потерпіла б під своїм боком осідку “мракобісся”. Тому монахів розігнали, майно конфіскували, сиротинець, що діяв при Студіоні, розформували, а бібліотеку та збірку іконописного мистецтва знищили. Останні настоятелі Свято-Іванівської

* Єрм. О. Приліп, схм. Т. Мартинюк. *Монахи студити на Гуцульщині*. – Львів: Свічадо, 1998. – С. 19.

лаври та обителі св. Йосафата – ієромонахи Іполит (Бенькалович) та Никанор (Дейнега) – вимушено пішли у підпілля.

За подібним сценарієм розгорнулися події і в монастирі, що при храмі св. арх. Михаїла у Фльоринці, на Лемківщині. Зокрема, 6 липня 1947 р., польська служба безпеки заарештувала останнього настоятеля цієї обителі – ієромонаха Андрея (Абрагамовича) за приналежність до УПА. Сам монастир, що проіснував трохи більше десяти років, знищено.

Про місійну станицю на Хуторах Мерлінських (Полісся) відомо те, що її теж знищено у 1945-1946 рр. А останнього настоятеля цієї обителі, ієромонаха Никодима (Стецуру), НКВС хотів заслати на Сибір. Лише чудом йому допомогли врятуватися поляки, з якими він був у добрих відносинах. Як згадував пізніше сам монах, його в шафі перевезли на Захід, на територію сучасної Польщі.

Місійні станиці на Підляшші, у Шістці і Заболітті поляки закрили ще у 1938 р., після смерти римо-католицького єпископа Сєдліців, владики Генрика Пжездзецкого, в юрисдикції якого були ці осередки. Його наступник, єпископ Чеслав Соколовський, сприймав греко-католиків як проміжний етап переходу вірних до Латинської Церкви у її польському варіанті, а студійські монахи як “український елемент” перешкождали йому в цьому.

Така ж доля чекала і на Скит св. Андрея, в Лужках. Тут у війну переховували євреїв, зокрема вже згаданого Курта Левіна, який перевдягнений на монаха прожив тут два роки. З приходом радянської влади, ще у 1944 р., всіх іноків було розігнано, а декого з них, наприклад, монаха Януарія (Вороновського), арештовано. Настоятель скита – ієродиякон Теофан (Шевага) із частиною братії ще раніше емігрували на Захід. Самі будівлі монастиря використовували під склад та нищили. Підсумовуючи історію всіх лаврських дочірніх монастирів після війни, можемо сказати, що вони розділили долю своєї матері – Унівської обителі.

УНІВСЬКІ МОНАХИ У ПІДПІЛЛІ

Видавалося, що з остаточним закриттям лаври і її розформуванням як обителі, швидко зникне і щонайменша пам'ять про неї, а монаша громада розсіється. Проте сподівання безбожного режиму не справдилися, тому що як Греко-Католицька Церква не зникла після горезвісного псевдособору у 1946 р., а перейшла у катакомби, так і ченці лише змінили монастирські мури на світське життя, внутрішньо залишаючись монахами. Носячи світську одягу та працюючи на роботах, вони не лише виживали та уникали реалій “соціалістичного раю” (наприклад, КДБ), а й надалі здійснювали свою місію. Також, попри всі негаразди, переслідування стали випробуванням для братії не лише відносно її відданості Церкві, а й у вірності монашому покликанню. Тут потрібно було показати, як монахи засвоїли слова свого духовного провідника, митрополита Андрея, який у “Типіконі” заповідав бути готовими на всі труди, якими можуть прислужитися великій справі Христа, відповідно до обставин, часу, й місця.

Оскільки ієромонахів було щораз менше, з 1950 р. ченцям почав допомагати ієродиякон Павло (Погорілець). Унівські ієромонахи були парохами сіл – Сивороги, Коросно, Лагодів, Якторів, Новосілки, Митулин та Мокротин. Ще Постановою Архиепархіального собору від 31 жовтня 1940 р. монахам заборонено складати вічні обіти

у складний час, отож, до нових покликань тепер не заохочували. До того ж, була загроза проникання до спільноти таємних агентів радянських спецслужб. Складалося враження, що тепер Студійський устав – це дім престарілих, який невдовзі зникне.

Студити до середини 1950-х рр. Початки стабілізації

Монахи як могли, надалі опікувалися вірними. Це вони здійснювали на нелегальних парохіях. Тепер їх праця зводилася до служіння літургій, здійснення хрестин, шлюбів, похоронів, а також утішення гнаних і переслідуваних.

В Уневі залишилися дві сестри-студитки з розігнаного жіночого монастиря. Перевдягнувшись у світський одяг, вони і опікувалися монастирським храмом аж до його закриття. Потім одна зі сестер – монахиня Йосифа (Дверницька) – залишилася жити в організованому тут домі престарілих.

Особливо важкими для монахів були часи до середини 1950-х рр., коли заарештували всіх провідників лаври, зокрема архимандрита Климентія та ігумена Йосифа, які зі свого ув'язнення не могли безпосередньо керувати тими ченцями, що залишилися на волі. Також ув'язнено більшість молодих активних ієромонахів та схимонахів. Ті ж монахи, що уникли арештів, опинилися в ізоляції один від одного, проживаючи у своїх родинах або ж самі. Часто вони не могли брати участь у Божественній Літургії, отож, приступати до Святої Євхаристії, яка є надзвичайно важливим актом злуки для кожного християнина. Відбулася своєрідна децентралізація, коли кожен інок робив те, що залежало від нього. Але часто наставало розчарування, тоді людина опускала руки, не бачачи за всіма негараздами Бога. Зважаючи на нові умови життя, братії не вдалося зорганізуватися у маленькі спільнотки. З кінця 1950-х рр. ченці жили по двоє-трьох у квартирах, підтримуючи один одного.

Таке важке становище тривало недовго, адже Бог ніколи не дає випробувань понад сили. 5 березня 1953 р., помер Йосиф Сталін. Тепер частково розвінчали культ його особи, стало трохи легше, вся радянська імперія хоча б поверхово змінилася. Амністували деяких в'язнів ГУЛАГу, серед них – і монахів.

Ще у 1952 р. з ув'язнення повернувся ієромонах Кипріян (Шульган). А в 1955 р. з виправно-трудових таборів звільнено ієромонахів – Вінкентія (Вовчика), Германа (Будзінського), монахів – Луку (Шияна) та Віталія (Матковського). Ще через рік вийшли на волю – ієромонах Даниїл (Тимчина) та монах Ігнатій (Блистів). До них приєднався молодий ієромонах Януарій (Вороновський), який теж відбув 10-річне ув'язнення. Тоді ж звільнено ігумена лаври – Йосифа (Шестюка). Така амністія сприяла тому, що прийшли нові іноки. Студити почали організовувати чернече життя в нових умовах.

Змінилося і керівництво ченців Студійського уставу. До цього спричинила смерть архимандрита Климентія. Він помер в опінії святости 1 травня 1951 р., у Владімирському централі. Новим архимандритом став ще відносно молодий ієромонах Никанор (Дейнега). Йому допомагав ієрм. Йосиф (Шестюк), який знову після ув'язнення став ігуменом. Тепер він був уже поважним старцем та після заслання проживав у своїй родині, на Тербовлянщині, у Тернопільській області. Та внаслідок багатьох непорозумінь, зумовлених різними причинами, і специфікою підпільного життя теж, протягом деякого часу дехто з братії вважав ігуменом не ієромонаха Никанора, а Іполита (Бенькаловича), який ще до радянської влади був настоятелем Свято-Іванівської лаври у Львові, а потім, у підпіллі, проживав у селі Опорець, Сколівського району, Львівської області, де працював бухгалтером лісництва. Та ієрм. Никанор був архимандритом, отож, старшим, і завдяки Божій допомозі розколу поміж

студійськими іноками не сталося. Адже внутрішні негаразди завжди страшніші від переслідування безбожного режиму.

Архимандрит Кир Никанор (Дейнега)

Ієромонах Никанор (Дейнега) розумів, наскільки важливою для монахів, що живуть розсіяно, є спільнота. Тому невдовзі після обрання архимандритом він розпочав організовувати своєрідні невеличкі обителі. За його сприяння у Рудно, біля Львова, було побудовано будинок. У ньому проживав ієрм. Никанор з трьома монахами. Але в 1963 р. архимандрит переїхав до Львова, до будиночка, на вулиці Терешкової (тепер Виговського), звідки й надалі керував усіма монахами Унівської лаври, водночас працюючи кочегаром. Настоятелем обителі у Рудно залишився ієромонах Паладій (Копоть). У Брюховичах також спорудили монастир. А на початку 1960-х рр. такий дім у самому Львові збудував монах Амвросій (Шляхтянчин).

Та не лише в межах столиці Галичини спорудили такі обителі. Наприклад, у Зарваниці, де за Польщі був студійський монастир, троє братів знову розпочали жити спільнотним життям. Спочатку вони мешкали у старенькій хатині, а потім переселилися у новішу, яку їм подарували побожні миряни. Особливо великий вплив на тутешніх людей мав ієродиякон Арсеній (Смоляник), який працював бухгалтером у колгоспі. Пізніше його рукоположено в священники, і тоді він щодня напівлегально служив Літургію, на яку приходило багато вірних.

Подібне трапилося і в Дорі, на Івано-Франківщині. Коли безбожна влада вигнала іноків з монастиря, то спочатку їх прихистила побожна сім'я мирян, а протягом 1955-1957 рр. ієромонах Мирон (Деренюк) та монах Порфирій (Чучман) (у великій схимі – Павло) збудували поряд зі старою закритою обителлю нову, вже підпільну, яка завжди була відкри-

та до людей, що приходили сюди зі своїми скорботами та зверталися за духовною підтримкою.

Також, приблизно у 1960-х рр., існувала родинна обитель, де дядько, ієромонах Януарій (Вороновський), був настоятелем, а його небожі – ієромонахи Володимир та Юліян (Вороновські) – насельниками. Часто траплялося, коли в одному будинку, але в різних квартирах, начебто як звичайні “випадкові” сусіди, проживали два інокі.

Продовжувала існувати монаша спільнота у приміщенні тепер уже колишньої Святоуспенської лаври. Настоятелем тут був незрячий, але надзвичайно духовний монах Пантелеймон (Гарболінський), якого незадовго до смерті ієромонах Володимир (Вороновський), за дорученням монастирського уряду, постриг у велику схиму.

Крім організації невеликих чернечих спільнот ієрм. Никанор намагався утримувати постійні взаємини поміж братією, щоб вони зі страху перед каральними органами не відчужувалися один від одного. Одним зі способів підтримки таких контактів були іменини, коли тезоіменного інока приходили вітати його співбрати. Крім таких приватних свят були і загальні, на яких якомога більше ченців збиралися разом, щоб відчутти себе спільнотою. Найкращими днями для цього були б Різдво та Пасха, проте саме тоді посилювали своє полювання органи міліції. Тому ченці обрали дні святкування пам’яті преподобного Теодора Студита (24 листопада) та священномученика Йосафата (25 листопада). Ще іншими нагодами для цього були офіційні радянські свята (1 січня, 1 та 9 травня, 7 листопада), коли комуністи дещо послаблювали свою пильність. Такі дні були зручними для чернечих постригів та рукоположень.

Наступним аспектом діяльності архимандрита Никанора було те, що від усіх братів він вимагав здобути середню освіту, а також, за можливістю, і вищу. Неосвіченість навіть могла бути перешкодою до рукоположення

в сан. Саме через це не висвячено в диякони схимонаха Венямина (Заплатинського). Це демонструє, що архимандрит Никанор дбав не лише про те, щоб з Божою допомогою Студійський устав вижив у важкі часи, але й гідно ніс Христове світло у світ, використовуючи здобутки тогочасної культури та освіти. Також він безпосередньо керував своєю підпільною семінарією, де готувалися до рукоположення монахи. Ієромонах Никанор викладав там моральне і догматичне богослов'я.

Якщо основним джерелом економічного фінансування монастирів у часи підпілля була світська державна праця, а також добровільні пожертви, то за правління ієрм. Никанора сюди додалися ще й "інтенції", тобто замовлені літургії "у намірі давших", які привозив із Литви своєрідний зв'язковий, ще достатньо молодий ієромонах Юліян (Вороновський). Завдяки цим інтенціям ченці більше могли працювати для духовного добра людей, менше зосереджуючись на пошуку засобів до існування.

Загалом можемо сказати, що попри всі негаразди, під керівництвом архимандрита Никанора до кінця 1960-х рр. монахи адаптувалися до нелегких умов радянської дійсності та викристалізували хоча й невелику, проте більш-менш монолітну спільноту. І як передав у таємному звіті до Рима єпископ Василій Величковський, що керував підпільною УГКЦ протягом 1963-1972 рр., навесні 1967 рр. було 62 студити (це навіть більше, ніж редемптористів).

А в 1972 р. трапилася ще одна подія, яка стала важливою для всіх іноків Студійського уставу. Владика Василій висвятив як владика-помічника Львівської архієпархії архимандрита Никанора на єпископа катакомбної УГКЦ. Архиерейські свячення відбулися у помешканні, на вулиці Солов'їній, у Львові, при трьох свідках: ієромонахах Володимирові і Юліянові (Вороновськими) та їхній матері – п. Ксенії. Піднесення до єпископської гідності дозволило Кир Никанорові, тепер вже владиці, самому рукополагати

дияконів і священників для потреб Церкви, а особливо – для монастиря.

Саме через владика Никанора спільнота контактувала з владою нашої Церкви. Тоді це було звичним, адже для попередження викриття та арешту ієрархів з ними традиційно контактували через “вищих настоятелів”. Проте були винятки, як скажімо, листування ієромонаха Германа (Будзінського) з Главою Церкви Йосифом Сліпим.

Можемо стверджувати, що архимандрит Никанор став справжнім Божим даром для монахів та гідно провадив їх крізь бурхливе море життєвих негод аж до своєї смерти – 8 листопада 1982 р.

Життя підпільних іноків у 1950-1990 рр.

Безсумнівним епіцентром життя кожного християнина, до того ж – монаха, є молитва, особливо спільнотна. У тих спільнотах, де були священники, крім добового кола, щодня служили літургію. У більшості цих спільнот проживали лише самі схимонахи. Це не створювало проблем у дотриманні богослужень добового кола, а Службу Божу якнайчастіше служили ієромонахи. Вони освячували значно більше частиць, ніж використовували на богослуженні. Отож, монахи могли приступати до Причастя навіть тоді, коли не було священника. Часто вони це робили під час трансляцій “Радіо Ватикану”. Монахи також відвідували нечисленні римо-католицькі храми в Галичині. Особливо ченці приходили до теперішнього катедрального костелу у Львові і там причащалися. Греко-католицькі священники, серед них були і студійські монахи, сповідали тут вірних. Цьому сприяв парох храму – отець Рафал-Владислав Керніцький (у майбутньому – римо-католицький єпископ).

Незважаючи на переслідування, дуже часто в таких богослуженнях брали участь не лише монахи, а й миряни. Це було в Дорі, на Івано-Франківщині, де монахи жили

“напівлегально”, а їхню обитель відвідувало багато людей. Таке ж відбувалося і в Уневі, де монах Давид (Когут) часто на цвинтарі служив молебні. Це було надзвичайно важливим для людей, які бачили, що попри гоніння, УГКЦ і далі живе. Досить відомою була постать ієрм. Германа (Будзінського), який не боявся молитися і приймати людей, нехтував численними заборонами і погрозами радянської влади, пояснюючи, що щоденна молитва – це не злочин, а борг перед Господом Богом.

Окрім цього, монахи священничого сану досить активно душпастирювали. Вони служили літургії по містах і селах, і не лише Галичини. Наприклад, ієромонах Мирослав (Кольбенко) їздив декілька разів до Москви. Ієромонахи хрестили, вінчали, сповідали і хоронили вірних. Частіше це не було “парохіяльне” душпастирство, тобто священник не обмежувався певною територією. Священники намагалися використати для духовних потреб будь-який час і місце, де б вони не перебували. Хоч інколи ієромонах мав за собою закріплену конкретну “парохію”, скажімо, ієрм. Сєргій (Стриганін) здебільшого обслуговував село Коросно, Перемишлянського району. Інші ж священники могли бути духівниками сестер-монахинь, як, наприклад, ієромонах Модест (Ворончак), який пізніше постригся у велику схиму з іменем Методій. А духівником сестер Студійського уставу був сам архимандрит Никанор, якому ще ієрм. Климентій (Шептицький) доручив духовне керівництво над ними.

Ще інколи доводилося приймати до церковного сопричастя священників, які без усякого до цього переконання, зі страху, не витримавши тиску тоталітарного режиму, перейшли до Російської Православної Церкви. І таких випадків було немало. Про один із них, коли до єдності з рідною Церквою перед смертю навернувся священник з села Пушковичі, згадує ієрм. Володимир (Вороновський), який висповідав його, запричашав та помазав елеєм.

Ще одним показником розвитку Студійського уставу були монаші покликання, постриги в інокі та священничі і дияконські рукоположення. За період 1947-1978 рр. до монастиря вступило четверо юнаків, родичів деяких монахів. Це був Михайло Кольбенко, майбутній ієромонах Мирослав, рідний брат ієромонаха Атанасія, який довго був келійником митрополита Андрея. Відповідно у 1958 та 1963 рр. на шлях чернечого подвигу стали рідні брати Юліан і Володимир (Вороновські), небожі Януарія. А дещо пізніше, приблизно у 1971 р., до монашої родини приєднався і Павло Гладій, майбутній ієромонах Петро.

Над монахами постійно чигала загроза, що у спільноту міг проникнути агент радянських спецслужб, тому всіх кандидатів ретельно перевіряли. Їх було небагато, отож, новіціят не створювали. Але щоб полегшити послушникам входження до іночества, їх “закріплювали” за якимось старшим монахом, який і ставав наставником кандидата на монашому шляху. Наприклад, у майбутнього єпископа Юліана (Вороновського) таким старцем був (щоправда, досить коротко, через свою передчасну смерть) ієромонах Митрофан (Павловський). А для Федора Гордійчука, майбутнього великосхимника Теодосія, який помер у 2006 р., таким провідником понад двадцять років був ієромонах Порфирій (Чучман). Починаючи з 1978 р., коли виникла більша потреба в молодих монахах, адже старші вже не витримували всіх навантажень підпільного життя, до монастиря було прийнято ще декілька нових кандидатів. Таким чином, до початку 1989 р. до студитів вступило ще восьмеро. Ці молоді люди, ще “не засвічені” в КДБ, мали поза спільнотою мінімальні контакти та дотримувалися конспірації.

Щодо постригів у монашество, то загалом важко встановити, скільки саме їх здійснено у підпіллі. Постригалися новоприбулі монахи. Також на початку 1980-х рр. пострижено в монашество монаха Дарія (Гриняджука), який вступив до лаври ще до війни. Проте внаслідок усіх лихоліть,

що його очікували, монах Дарій вимушено повернувся додому, на Гуцульщину. Тут він, не перестаючи контактувати з монастирем, допомагав людям, служачи панахиди та читаючи Псалтир за померлих, хоча постриг у мантію зумів отримати лише через багато десятиліть.

Приблизно тоді ж пострижено у велику схиму схимонаха Пантелеймона (Гарболінського), великого мужа молитви і Христового подвижника. Він був цілком сліпим і проживав в унівському інтернаті. Сучасники про нього згадували як про святу людину, яка ніколи не нарікала на своє каліцтво, не скаржилася і не нервувалася, а своєю працею допомагала, чим могла. 21 грудня 1983 р. брат Пантелеймон переставився до Господа. Його поховали на підпільному монашому кладовищі, в Уневі.

Також є відомості про священничі рукоположення монахів. Свячення відбувалися з благословення архимандрита Никанора, а пізніше, коли він став єпископом, то сам уділяв їх. Тоді ієромонахами стали: Арсеній (Смоляник), який у підпіллі був насельником Зарваницького катакомбного монастиря; Сергій (Стриганин), що проживав у Львові ще з одним монахом; Модест (Ворончак), який теж проживав у Львові і потім навіть з послуху до благословення архимандрита здобув вищу освіту. Також висвячено Патрикія (Василишина), Самуїла (Деркача), Єремія (Бучка), Терентія (Ступницького). З молодих монахів у 1968 р. владика Василій Величковський рукоположив Мирослава (Кольбенка) та Юліяна (Вороновського). А у 1980 р. Кир Никанор рукоположив монаха Петра (Гладія). Цікаве було свячення схимонаха Порфирія (Чучмана) з Дори. Це ініціював світський підпільний священник зі Закарпаття, майбутній єпископ Йоан Маргітич. Йому імпуонував запал, працьовитість і второпність енергійного монаха. Ця подія відбулася у липні 1966 р., на приватній квартирі у Львові. Чин свячень довершив підпільний Івано-Франківський владика Йоан Слезюк. Уже згодом, у 1980-ті рр., благодать священ-

ства уділено молодим монахам: Севастіянові (Дмитруху), Йосифові (Мілян), Никанорові (Єзерському) та Олександрові (Приліпу). Монастир і далі розвивався, незважаючи на всі спроби безбожного режиму розчавити його...

Переслідування за часів Хрущова і Брежнєва

Ні для кого не було таємницею, що навіть після смерти Сталіна безбожний режим і надалі вважав релігію своїм найголовнішим ворогом. Коли наприкінці 1950-х рр. навіть в “офіційній” РПЦ знову виникли значні проблеми, адже їхні храми почали масово закривати, а духовенство переслідувати, то що можна було очікувати від радянського уряду каткомбній УГКЦ, яку завжди всіляко утискали? Хоча, звичайно, ці гоніння вже не були такими жахливими, як попередні.

Першим 14 лютого 1957 р. знову заарештували ієромонаха Германа (Будзінського) (до слова, його у 1955 р. щойно звільнили). Арешт відбувся у Львові, де після звільнення чернець проживав та працював бухгалтером у лікарні. Його звинуватили у відновленні старих зв'язків з авторитетами Греко-Католицької Церкви і монахами. Справді, він не переставав контактувати з патріархом Йосифом Сліпим та єпископом Миколаєм Чарнецьким. Окрім того, оперуповноважений КДБ звинуватив його у тому, що він не припинив злочинної антирадянської діяльності і серед службовців 3-ої Міської лікарні поширював націоналістичні вигадки, зводив наклепи на радянську дійсність, вихваляючи при цьому порядки в колишній буржуазній Польщі.

Поступово справа поповнювалася. До неї, як підозрюваних чи свідків, долучали багатьох різних осіб, серед них і монахів. А 15 травня 52-річного ієрм. Германа засудили на 10 років ув'язнення та на 5 років заслання поза Україною. Ще до оголошення вироку ієромонах Герман розпочав голодування, протестуючи над тим насиллям, що чинило над ним радянське законодавство. Він листовно

звернувся до влади і сміливо викривав усю несправедливість цього режиму. Ієромонах сміливо сказав те, про що всі знали, але боялися відкрито висловити: вирок судів мало коли збігаються з вирокami суспільної думки. І навіть у такій ситуації ієрм. Герман не втрачав присутности духу і навіть жартував. Аргументуючи свою відмову перейти в РПЦ, отець висловив сміливу думку: “Хто ж має право сказати, що одна віра краща за іншу? У всякому випадку, не можуть цього казати безбожники. [...] для мене найкраща віра та, якої мене навчили батьки, віра моїх дідів, прадідів і прапрадідів”*.

Але пізніше ієрм. Германові пом’якшили вирок, а постановою пленуму Верховного Суду Радянського Союзу від 18 червня 1959 р. – реабілітували і через місяць звільнили з концтабору селища Явас, Мордовської АРСР. Проте й після цього монахові ще не раз доводилося зазнавати арештів від КДБ.

Аж двічі довелося пережити ув’язнення ієромонахові Порфирієві (Чучману). Вперше його заарештовано 15 лютого 1968 р., під час Божественної Літургії у Дорському підпільному монастирі та засуджено до двох років. Він відбував ув’язнення у Кременчуці, Полтавської області. Проте у листопаді 1969 р. ієрм. Порфирія достроково звільнено. Але за те, що він продовжував духовно допомагати людям та проповідувати їм Христа, його знову ув’язнили на півтора роки (1973-1974 рр.). Особливо комуністи переслідували його тому, що він прищеплював віру дітям як майбутнім будівничим міфічного “світлого майбутнього”. Другий термін 67-літній старець відбував у селі Райківець, на Хмельниччині.

А 12 лютого 1970 р. на території Крехівської сільради, під час богослуження, заарештовано ієромонаха Володи-

* АУСБУ ЛО – Спр. П-32011. – Т.2. Арк.114. Справа по обвинуваченню Будзінського Григорія Антоновича від 08.02.1957 р.

мира (Вороновського). Проте з Божою допомогою йому вдалося уникнути довготермінового ув'язнення: через 15 діб отця відпустили. Вдруге ієрм. Володимира викликали в КДБ у Великий піст 1979 р. Як він згадує, там його опромінили. Внаслідок цього, через тимчасову втрату пам'яті, він тиждень не міг служити ніяких відправ. Його брат, ієрм. Юліян, читав молитви, а ієромонах Володимир лише повторював їх, аж поки до нього не повернулася пам'ять. А під час похорону ієромонаха Арсенія (Смоляника), у Зарваниці, в 1987 р., він ледь уникнув арешту.

Щодо інших монахів Студійського уставу, то їх хоч не ув'язнили, проте не раз штрафували та викликали у відповідні органи.

Студити напередодні перебудови. Архимандрит Юрій (Макар)

На переломі 1970-х-1980-х рр. розпочали змінюватися монастирські керівники. Зокрема, 4 лютого 1978 р. у с. Малові, Тербовлянського району, на Тернопільщині, представився до Господа 84-літній ігумен Йосиф (Шестюк). Його таємно перевезли і поховали на унівському монашому кладовищі, яким опікувався монах Давид (Когут). Тепер напередодні тих змін, внаслідок яких Радянський Союз канув у небуття, Студійський устав очолив ієромонах Юрій (Макар), який від початку підпілля проживав із матір'ю, у родинному Лагодіві, а з 1979 р., відколи важко захворів та потребував постійного спеціального догляду, мешкав у Перемишлянах, у сестер-студиток, які ним опікувалися. Там він жив у спеціальній кімнаті-тайнику, де переховувався від пильного ока КДБ. А коли у 1982 р. помер архимандрит Святоуспенської Унівської лаври – владики Никанор, то ігумен Юрій заступив його на цьому місці. Господь зволив йому опікуватися студійським чернецтвом аж до легалізації УГКЦ. Вибори традиційно

відбулися у руднівській підпільній обителі. Ігуменом на-томість став ієромонах Юліян (Вороновський). До слова, незважаючи на підпілля, цей вибір підтверджено у Римі та передано до України.

Весь доперебудовний час в Унівській лаврі тією чи иншою мірою тісно пов'язаний з архимандритом Юрієм (Макаром) – поміркованою і врівноваженою людиною, попри його фізичні недуги. Важким і скорботним шляхом архимандрит наближався до Господа. Та йому, ще молодому ієромонахові, монастирський уряд доручав різні місії. Саме він у 1945 р. вручив ієрм. Йосифові (Шестюку) номінацію на ігумена. А приблизно у 1968 р. постригав у монашество ієромонаха Володимира (Вороновського). Архимандрит Юрій опікувався тими монахами, що залишилися проживати у колишній Унівській лаврі. Проте найбільший авторитет він мав не за адміністраторські здібності, а за те, що був надзвичайним мужем молитви. З його доручення у 1986 р. ієромонах Севастіян (Дмитрух) постригав у монашество о. Якова (Мадзеляна), у Білому Борі, в Польщі. Окрім того, коли митрополит Володимир Стернюк, який керував підпільною Церквою протягом 1972-1991 рр., запропонував рукоположити когось зі студійських монахів на єпископа (замість покійного кир Никанора), то архимандрит Юрій запропонував кандидатуру свого помічника – ігумена Юліяна (Вороновського). Свячення відбулися 30 вересня 1986 р., у Львові.

Також не без його благословення у 1987 р. проголосили про свій вихід із підпілля ієромонах Герман (Будзінський) та схимонах Феоктист (Яцишиш). Вони надіслали відкрити заяву на ім'я папи Івана Павла II, яку підписали ще два владики, численне духовенство, ченці та миряни (всього 211 осіб). Це були початки нових часів не тільки для лаври та Церкви, а для всієї держави. Ще за декілька років перед тим ієрм. Герман став одним з ініціаторів створення Комітету захисту прав віруючих в Україні, за що знову потрапив

під суд. Щоправда, тепер 80-літнього старця, зважаючи на похилий вік, не ув'язнили.

Помічником архимандрита у підпіллі був ігумен Юліян. Ієромонах, а потім і владика, він вирізнявся простою вдачею, працював кочегаром, адже незважаючи на вищу освіту, йому, як “неблагонадійному”, важко було знайти якусь світську роботу. Проте ця праця сприяла, що радянські спецслужби не так пильно зосереджувалися на владиці, що полегшувало ігумену Юліянові працю з монахами. Окрім того, Преосвященніший Юліян активно викладав у підпільній семінарії, вишколюючи не лише майбутніх ієромонахів-студитів, а й світських кандидатів до священства.

Ченці й надалі були душпастирями, зокрема, майже щотижня молодий ієромонах Севастіян (Дмитрух) приїжджав до Києва, обслуговуючи тут катакомбну парохію. Зі середини 1980-х рр. у Яремчі щороку організовували підпільні християнські табори для дітей та молоді, які назвали “сарепти”. В організації таборів багато допомагали черниці та миряни.

Щодо приміщень самої Унівської лаври, то тут і надалі був будинок для психічно хворих жінок, яких було до 400 осіб. Поступово вимирали старші монахи, які залишалися проживати при колишньому монастирі ще відтоді, як радянська влада перетворила його в дім інвалідів. Свідком існування тайної обителі було лише монаше кладовище на Чернечій горі, де між густими деревами були приховані від ока лікарняної адміністрації десятки поховань іноків. Ризикуючи власною безпекою, за ними доглядав монах Давид (Когут), який після закриття лаври залишився проживати в Уневі. Схимонах Давид дожив до часу початку воскресіння нашої Церкви та помер на початку червня 1990 р., переживши архимандрита Юрія. А за могилами самовіддано доглядала сестра-студитка Арсенія (Фуделя), яка все підпілля прожила у лікарняному будинку та протягом десятків років, до самої смерти, порядкувала на цвинтарі.

Архимандрит Юрій до кінця залишився у підпіллі. Він відійшов зі земного життя 3 червня 1990 р., як записав про це лаврський літописець, при повній свідомості та прийнявши Святе Причастя.

Монахи у вигнанні

Як уже згадувалося, частині ченців через різні обставини довелося емігрувати на Захід. Тому історія Святоуспенської Унівської лаври була би неповною, якщо б ми не згадали долі студійських ченців на еміграції. Тут вони спочатку поневірялися декілька років по Європі, аж поки не осіли в Буке-Альтбекені (Німеччина) та зорганізували монастир св. Андрея. У ньому було 12 іноків. Їх настоятель – ієромонах Йоан (Петерс), колишній в'язень концтабору Дахау. Також відкрили новіціят, а дехто з монахів, як наприклад: Філотей (Коць), студіювали в семінарії. Врешті, на запрошення владики Ісидора Борецького, єпископа Торонто, ченці переїхали за океан, до Канади. Там у 1951 р., у Вудстоку, на згадку про Унівську лавру вони заснували Монастир Успення Пресвятої Богородиці. Ця обитель до 1965 р. була осередком для всіх монахів-студитів діаспори. Першим настоятелем уже на новій батьківщині став ієромонах Марко (Стек).

Братам було досить важко пристосовуватися до життя у цілком нових для себе умовах; окрім того, ніхто з них не знав англійської мови. Тому у перші роки їм багато допомагав монах-бенедиктинець українського походження, архимандрит Димитрій Ковальчик. Він зобов'язався економічно забезпечувати обитель, та й потім, у скрутні часи, не раз виручав іноків. Братія ж традиційно взялася за сільське господарство, організувала пасіку. За цей час в обитель прибуло декілька нових кандидатів. Проте у 1979 р. над монастирем пронісся спустошливий ураган, унаслідок чого довелося три роки відновлювати те, що було зруйновано.

Також ієромонахи опікувалися парохією міста Вудсток, а ієрм. Ювеналій (Мокрицький), відомий іконописець, розписував українські храми в Італії, Канаді, США. На 1987 р. в обителі проживало шестеро ченців. Настоятелем був ієромонах Євтимій (Волинський).

Патріярх Йосиф Сліпий після сибірського ув'язнення виїхав до Рима. 1 жовтня 1965 р. він заснував новий монастир святого Теодора Студита та переніс сюди центральний осідок настоятеля. Сама обитель розташована в області Кастеллі Романі, на південь від Рима, неподалік від озера Альбано. Тут теж організовано новіціят, зібрано досить потужну бібліотеку. До слова, сюди на новіціят приїжджали і кандидати з Польщі, на що їх благословляли керівники Студійського уставу в Україні. А 1986 р. до новіціяту вступив конвентуальний францисканець, італієць, отець Лівіо Леонарді, в майбутньому студійський ієромонах Володимир, який полюбив Україну та українців і забажав присвятити їм своє життя.

Настоятелем монастиря спочатку став ієромонах Антоній (Рижак), а потім, з 1974 р. – ієрм. Любомир (Гузар), якого невдовзі патріярх Йосиф підніс до гідності архимандрита та висвятив на єпископа. На 1987 р. у Студіоні (так ще називалася римська обитель) було 5 монахів і 5 новиків. Важливим фактором для студитів було те, що їхній “Типікон”, написаний ще у 1936 р., у 1964 р. нарешті затвердила Конгрегація для Східних Церков у Римі, мабуть, не без сприяння патріярха Йосифа.

Було відкрито ще декілька місійних станиць, де при парохії жили два-три ченці. Першу відкрили в 1972 р., у м. Крефельді (ФРН). Вона діяла до 1984 р. Подібні станиці були у місті Пассейк (США) та навіть у такій екзотичній країні як Парагвай. Тут протягом 1974-1983 рр. подвизався ієромонах Ісидор (Васик), сотрудник при тутешній греко-католицькій парохії. Проте у 1984 р. цю станицю теж закрили.

У Німеччині протягом 1940-1980 рр. активну діяльність розгорнули три студійські монахи: архимандрит Йоан (Петерс), ієромонах Антоній (Зайдель) та ієродиякон Христофор (Куць). Особливо багато потрудився ієрм. Йоан, який таємно, через монаха Давида (Когута), постійно контактував із ченцями, що залишилися в Уневі. Також він у 1948 р., у м. Крефельд-Трар, заснував жіночий монастир студиток під покровом Марії Заступниці. При ньому було відкрито дім для літніх людей на 130 осіб. Монастир проіснував довше, ним дуже опікувався патріярх Йосиф, призначивши ігуменею матір Дарію (Дубляницю). Проте потім обитель розформували. Але ієромонах Йоан і надалі активно діяв на славу Божу, за це навіть патріярх Мелхітської Церкви Максим IV нагородив його титулом архимандрита.

Також потрібно згадати про долю студійських монахів на теренах Польщі. Зокрема, до 1947 р., у с. Фльоринка, на Лемківщині, існував монастир, в якому настоятелем був ієромонах Андрей (Абрагамович). Пізніше його арештувала польська комуністична служба безпеки та відправила до концтабору в Явожно. Після звільнення важкохворий ієрм. Андрей проживав у латинському монастирі братів-альбертинів, де і помер 17 березня 1959 р. Загалом згадують, що він був надзвичайно лагідною людиною і навіть у концтаборі один із наглядачів, що особливо знущався зі священників, лише ієрм. Андрея одного не зачіпав, відчуваючи в ньому щось особливе.

Щодо подальшої долі ієромонаха Олександра (Мацейовича), який теж емігрував до Польщі, то відомо, що він міг тільки служити у латинському обряді, при римо-католицькому монастирі Божого Тіла у Кракові як ксьондз Ян Антоні Мацейович. Невдовзі по тому вже немолодий 76-річний ієромонах помер.

Дещо по-инакшому склалося життя ієромонаха Никодима (Стецури), який ледве врятувався у час воєнних лихоліть, а потім, з 1947 по 1966 рр., служив у Польщі як

священник латинського обряду. Після виходу на пенсію, приблизно у 1978 р. він організував таємний студійський монастир, отримавши на це благословення архимандрита Кир Никанора (Дейнеги). Спочатку сюди зголосилося три особи, проте через рік облечини отримав лише один. Ієромонах Никодим керував цією невеликою обителлю, яка спочатку була у Білому Борі, а потім – у Циганку, до самої смерті, 7 липня 1990 р. Особливістю ж цього маленького монастиря було те, що він контактував як із керівництвом підпільної лаври, так і з Кир Любомиром, архимандритом монахів у діаспорі.

Лише двоє осіб тут отримали постриги у монашество. Як уже згадувалося, у 1986 р. це був ієромонах Яків (Мадзелян), а в 1990-му, вже після смерті ієромонаха Никодима, схимонах Мойсей (Спольський).

Сестри-студитки у підпіллі

Ще на час другого приходу радянської влади сестри мали декілька монастирів із центральним осідком у с. Якторові. Проте вже від 1944 р. влада почала закривати дочірні монастирі Якторівської обителі, сестер розганяти, а то й арештовувати. Вже в 1946 р. заарештовано ігуменю Йосифу (Вітер), а з нею ще чотирьох інокінь. Після цього провід над монахинями перебрала намісниця – с. Теодора, та невдовзі заарештували і її. У 1950 р., наприкінці серпня, радянська влада остаточно розігнала матірний монастир у Якторові та перетворила його на колгосп. Але у сестер-студиток не припиняється, хоча й не надто великий, проте постійний приплив покликань. Новий етап у розвитку жіночих обителей настав зі смертю Сталіна, коли у 1953 р. звільнено з ув'язнення ігуменю. Матері Йосифі вдалося приписатися у м. Скалаті, на Тернопільщині, але вона постійно нелегально проживала у Львові, звідки керувала таємними монастирями.

Здебільшого сестри працювали медиками або виховательками в дитсадках. Тут вони окрім своїх основних обов'язків, як могли, духовно опікувалися людьми. Інокнині разом збиралися на реколекціях, де відновлювали свої сили для подальшого життя у катакомбній Церкві. Було організовано новіціят у м. Скалаті, який провадила с. Анісія. Тут формувалися та ставали на вузький і тернистий шлях монашества молоді черниці, які працювали у різних місцях, але як тільки могли, приїжджали сюди на суботу та неділю. Також був новіціят у Львові, яким опікувалася сама ігуменя Йосифа.

Активно діяли підпільні обителі в Яремчі, Перемишлянах, у с. Любешці, Перемишлянського району, у м. Тернополі, а також три монастирі у Львові. Монахині жили тут по троє-п'ятеро, заховуючи монаше правило, а свою світську роботу сприймали як послушання. Особливо прославився монастир у Перемишлянах, де довго настоятелькою була с. Марія (Ляхер).

Усе підпілля студитками керувала ігуменя Йосифа, яка померла 15 листопада 1988 р. 84-літньою старицею. А на початку 1989 р. ігуменею стала 32-річна с. Анатолія (Івашків).

ВОСКРЕСІННЯ СВЯТОУСПЕНСЬКОЇ УНІВСЬКОЇ ЛАВРИ

Переходячи до опису історії Лаври у новітні часи, слід зауважити, що тут буде розповідь про життя не лише матірньої обителі, а всіх дочірних монастирів. Адже на сьогодні Унівська лавра – це своєрідне об'єднання декількох обителей різного рангу, де подвизається близько сімдесяти насельників. Та незалежно від того, де живе той чи інший чернець: у Підкаміньському, Зарваницькому чи в Унівському монастирі, кожен з іноків є монахом матірньої лаври.

Вже в 1980-х рр. минулого століття радянська система розпочала хоча й повільно, зате впевнено розвалюватися. Одними з перших, хто знову розпочав боротьбу за свої права, була многострадална УГКЦ. Уже в серпні 1987 р. під проводом єпископа Павла Василика заявила про свій вихід із катакомб значна кількість духовенства та мирян. Серед них були й ченці Студійського уставу. Невдовзі з підпілля вийшов керманіч Церкви – митрополит Володимир Стернюк, а також інші ієрархи, духовенство та вірні. Почалося масове повернення в лоно УГКЦ численних парохій та духовенства РПЦ. Після численних акцій, мітингів протесту та голодування інтелігенції у Москві, радянській владі нічого не залишалось, як легалізувати УГКЦ. Це трапилося 1 грудня 1989 р. Ця подія прискорила становлення Церкви.

Невдовзі Папа Римський визнав усі рукоположення ієрархів, які відбувалися, зважаючи на складні умови, без його благословення. Почалося вільне відродження і монашества, зокрема студитів.

Виклики нового часу

Після того, як 3 червня 1990 р. переставився до Господа архимандрит Юрій (Макар), змінилося керівництво студійських іноків. Вже у липні цього ж року титул архимандрита Святоуспенської Унівської лаври отримав ігумен, владика Юліян (Вороновський). А на його місце Загальна рада обрала 40-річного ієромонаха Петра (Гладія). Невдовзі, а саме 24 січня 1991 р., на цій посаді його замінив ієромонах Севастіян (Дмитрух). Під його безпосереднім керівництвом розпочалося відновлення поруйнованих обителей. Владика Юліяна спочатку призначено ректором у відновленій Львівській духовній семінарії Святого Духа, згодом йому доручено керування новоствореною Самбірсько-Дрогобицькою єпархією. Отож, він не міг повністю дбати про монастир, тому відновлення святині лягло на плечі тих осіб, які безпосередньо подвизалися у монастирі.

У самій Лаврі на початок 1990 р. і надалі був дім для психічно хворих. Незважаючи на всі зусилля ініціативної групи відродження села, яка вже пів року намагалася повернути для духовних потреб вірних хоча б монастирський храм, який комуністи перетворили на клуб, влада не згоджувалася на це. А про те, щоб передати колишню обитель ченцям, поки що навіть і не могло бути мови.

Самі ж монахи здебільшого проживали у Львові та на його околицях, у приватних помешканнях, працюючи на світських роботах. Але дуже швидко ситуація почала змінюватися. Зокрема, 25 березня 1990 р. було відкрито і передано ченцям Храм Премудрости Божої, у колишній Лаврі св. Івана Хрестителя (у Шевченківському гаю), який

ще до війни належав монастиреві. Це була насправду незабутня подія. З цієї нагоди по Львову, від храму Преображення Господнього до Шевченківського гаю, відбувся хресний хід чернецтва та мирян, в якому взяли участь до 30 тисяч осіб. Тоді влада передала невелику частину музейних приміщень для потреб братії.

Ще раніше, 28 січня 1990 р., у м. Яремче-Дора, монахам повернули храм св. пророка Іллі. Цього моменту дочекався сивобородий старець, ієромонах Порфирій (Чучман), що зі середини 1930-х р. здійснював монаший подвиг у Дорській обителі, переживши її розорення та закриття. Як згадують очевидці, коли відчинилися церковні двері, ієромонах Порфирій впав хрестом і голосно заривав, лежачи на порозі, при вході до храму. Переживаючи всі переслідування, дворазове ув'язнення, отець і близько ніколи не думав дожити до цього часу. Відкриття храму було насправді Божим чудом!

Проте й надалі була потреба в монастирі у Львові, адже у Шевченківському гаю монахи отримали лише декілька кімнат. Отож, у березні 1991 р. ченцям передано приміщення колишнього римо-католицького монастиря кармелітів, заснованого у 1614 р. Монастир був обнесений потужним оборонним муром, проте у часи реформ імператора Йосифа II його, як і Унівську архимандрію, закрили. З приходом комуністів у самих приміщеннях колишньої обителі організували гуртожиток, а у храмі – склад. Останніх вісім років в одній частині обителі були служби КДБ (отож, деякий час монахи мали досить цікавих сусідів, оскільки співробітники цієї спецслужби не відразу покинули монастирські приміщення). А 24 березня 1991 р. освячено храм та відправлено першу Божественну Літургію, яку очолив архимандрит Кир Юліян. Поступово все приміщення передали монастиреві.

Та все ж таки стрижневим питанням було повернення головної святині – Унівської лаври. Щоб не віддати обитель

законним власникам, адміністрація лікарні спробувала зареєструвати тут автокефальну парохію. Медперсонал власноруч демонтував погруддя Леніна, яке стояло на подвір'ї колишньої обителі, а натомість встановив хрест. Проте опитування селян публічно довело, що більшість людей бажає тут греко-католицької парохії. Отож, її зареєстрували на початку 1990 р. Парохом став ієромонах Петро (Гладій). На жаль, влада повернула лише храм, а на місці обителі організувала фіктивне господарство для Перемишлянського профтехучилища. Врешті, у 1991 р. монахам віддали і три колишні келії. Таким чином, після деякої перерви знову завирувало монаше життя у стінах славної обителі, де постійно перебувало декілька ченців, які відразу розпочали ремонтно-відновлювальні роботи. Наступного року, протягом літа, остаточно закрили лікарню, а її пацієнтів розселили по відповідних закладах інших місцевостей. Врешті-решт, давню обитель було повернено її законним власникам. І хоча попереду ще непочатий край роботи, проте завдяки Божій допомозі та численним добродіям, віднова монастиря була уже питанням часу.

Поступово кількість ченців у Лаврі збільшувалася, адже сюди вступали молоді кандидати, а також приходили ті монахи (як правило, уже літнього віку), які пережили підпілля і мешкали по катакомбних монастирях. Отож, з часу переслідувань залишилося ще близько двадцяти монахів, що отримали постриг перед війною. До монастиря почали повертатися інокі, що опинилися поза Галичиною. Наприклад, у листопаді 1992 р. із Воркути повернувся схимонах Віталій (Матковський), який жив там ще з ув'язнення (він став насельником монастиря св. Йосифа*, у Львові). Наступного року з римського Студіону приїхав ієромонах Володимир (Леонарді), а ще через деякий час, із Кривого Рогу – схимонах Микита (Високінський).

* Так до 2004 р. називався сьогоднішній монастир св. Михаїла.

Поступово у Лаврі розвинулося монаше життя. У 1993 р. сюди перемістили новіціят, організований на початку цього ж року в Яремчі. Окрім того, в обителі, у приміщенні колишніх Митрополичих палат, виставлено експозицію збірки ікон. Це продовження традиції, яку започаткував ще у довоєнному монастирі митрополит Андрей Шептицький. Також під опікою братів відкрито сиротинець для хлопчиків.

Негайно почало налагоджуватися літургійне життя, адже у підпіллі не було змоги відкрито правити Літургію чи правило Часослова у храмах, а тогочасні офіційні московські храми ченці відвідувалися зрідка. У цьому неоціненну допомогу братії надавав тодішній архимандрит Студіону в Римі, владика Любомир (Гузар). Він, як згадує тогочасний літописець, “вчить нас користуватися Посною Тріоддю, Октоїхом і Мінеєю. Вчить молитися Часи у Великий піст, Вечірню і Повечір’я. Вивчене закріплюємо, засвоюємо під час молитви”*. І це для ченців було важливо, адже ще брати Шептицькі, які відновили студійський монастир, у “Наших звичаях” акцентували на тому, що нам треба любити Схід і те, що східне, найперше – в обряді, тобто у богослуженнях. Тому в обителі щодня служать повне добове коло. Все правило (окрім Літургії) відправляють церковнослов’янською мовою. А інший насельник Студіону – монах Олександр (Кіляр) – деякий час провадив для братії науки зі східної духовности та аскетики. Окрім того, монахи відразу організували господарство. Зокрема, почали обробляти поля, що неподалік від Лаври, розвивати тваринницьку ферму. Також було відновлено традиційні чернечі промисли: виготовлення свічок та вугілля до кадила.

Щоб історію монастиря могли знати майбутні покоління, організовано Архів Святоуспенської Унівської

* АСУЛ – Ф. 3. – Спр. 3. – Т.1. – [Арк. 33 (зворот)].

лаври (АСУА). Його самовіддано упорядкував схимонах Іриней (Волошин). Він є і оператором-постановником художньо-документального фільму “Лавра”, присвяченого життю матірної обителі та ісповідницькому подвигу її насельників. Для монашої традиції літургійного співу важливе і видання декількох компакт-дисків зі записами піснеспівів братського хору. Вони побачили світ стараннями ієромонаха Онуфрія (Кіндратишина). Варто зазначити, що протягом 2001-2002 рр. професор Юрій Ясіновський опрацював колекції рукописів та стародруків лаври та сформував каталог цієї збірки. На 2001 р. тут налічувалося 220 одиниць рідкісних українських та інших слов'янських видань XVII-XX століть. Багато цих видань побачило світ ще у давній друкарні Унівської архимандрії. А вже у 2017 р. професор Ясіновський видав каталог стародруків, рідкісних видань та рукописів лаври, де налічується 2363 одиниць зберігання.

Від виходу з підпілля монахів побільшало. На тепер у самій Лаврі та дочірних монастирях під керівництвом ігуменів Венедикта (Алексійчука), Теодора (Мартинюка) та Іллі (Мамчака) здійснюють свій чернечий подвиг близько 75 осіб. За останніх 30 років здійснено вісім постригів у великий ангельський образ (велику схиму) та 66 – у малу схиму (вічні обіти). Особливо багато постригів було у рік святкування Ювілею 2000-ліття Різдва Христового – аж дев'ять. Таким чином, на сьогодні близько 2/3 монахів мають вічні обіти. Окрім того, на ієродияконів рукоположено 26 ченців, а на ієромонахів – 24 інокі. Серед ченців переважають українці (90%). Проте є громадяни й інших держав: Словаччини (3 ченці), Польщі (2), Білорусі (1), Латвії (1) та Сполучених Штатів (1). Також монастир втратив багатьох своїх співбратів. Зокрема, за цей час переставилося до Господа 23 монахи. Теж інші ченці продовжили своє служіння у Церкві в інший спосіб: або ж як єпископи (3 ченці), або як члени інших чернечих інститутів.

Молоді іноки формуються у новіціяті. Спочатку його хотіли організувати у Польщі, проте вибрали околиці Львова (Бірки, Брюховичі, Рудно). На даний час новики перебувають у самій Лаврі. Хоча східній традиції притаманне старчество, проте наразі його неможливо відновити, оскільки старців треба виплекати. Тому тепер функцію старця в Унівській лаврі виконує наставник (тобто старець) новіціяту, опіці якого поручені молоді послушники. Він може навчити послушника лише за умови внутрішньої прозорости, такої прозорости, яка дозволила би світлу Самого Христа пролитися через нього (старця) і дійти до учня.

Старцем новіціяту з 1990 р. став ієромонах Никанор (Єзерський). Природно, що перед спільнотою, яка перейшла на цілком інший рівень життя, в легальні умови, постали нові виклики. Але очевидним є і те, що саме таке спільне, підпорядковане розкладові життя, найшвидше і найближче згуртовує братів, творить родину. Та враховуючи всі умови виходу з підпілля і відсутність потрібних приміщень у Львові, не вдалося зорганізувати новіціят краще. Пізніше, у січні 1993 р., його перенесли до Яремчі, на Гуцульщину. Тут формувалися молоді іноки – 15 юнаків, які забажали стати ченцями. Їх провадив молодий ієромонах Орест (Козак), але вже в травні всі брати, як уже згадувалося, переїхали до матірньої обителі – Унівської лаври. А з 1999 р. наставником новіціяту став ієромонах Ілля (Мамчак). Пізніше його замінили ієромонах Макарій (Дутка), ієромонах Йона (Максім) та сьогоднішній наставник – ієромонах Аліпій (Федун). Завдання молодого інока у цьому вишколі – здобути міцний фундамент для подальшого здійснення чернечого подвигу.

Поступово Унівська лавра знову стає паломницьким центром для численних прочан, які прямують сюди, щоб поклонитися чудотворній іконі Пресвятої Богородиці. Зокрема, 16 травня 2004 р. відбулася Божественна Літургія,

яку відслужив патріарх Любомир разом з двома владиками. Ця Літургія стала завершенням XI молодіжної пішої прощі, у якій взяло участь декілька тисяч осіб. Близько 2 тисячі їх прийняли Причастя. Цікаво і те, що на цій прощі побував Адам-Даніель Ротфельд – віце-міністр закордонних справ Польщі, адже у II Світову війну йому як євреєві лаврські монахи врятували життя. Традиційно тут відбуваються прощі і на монастирське свято – Успення Пресвятої Богородиці. Вони збирають тисячі прочан.

Окрім того, у Лаврі споруджено ще один храм – блаженних Леонтія та Климентія, який також служить для потреб прочан. А своєрідним вінцем канонічного розвитку обителі стало те, що Лавра набула статусу ставропігії, згідно із декретом Блаженнішого Любомира (Гузара), який вступив у дію 4 травня 2008 р. Отже, ставропігійним є монастир патріаршого права, який не належить підпорядкуванню місцевого єпископа, а безпосередньо підлягає Главі Церкви.

Життя у дочірних монастирях

Окрім Унева, на сьогодні Лавра має ще декілька обителей, переважна більшість яких розташовані в Галичині. Також є одна обитель у Київській області, в м. Обухові. Усі монахи, що проживають у дочірних обителях, не мають окремої “спеціалізації”, а ставлячи насамперед перед собою мету досягнути християнської досконалости, роблять те, що найнеобхідніше саме тепер – у конкретний день, тиждень, місяць, рік. Також маємо надію, що у майбутньому, якась із цих дочірніх обителей виросте у самодостатній монастир та здобуде повноправну автономію у гроні обителей Студійського уставу.

Отож, у Львові є дві чернечі обителі. Більша з них – монастир св. Михаїла (так із 17 серпня 2004 р. називається колишній монастир св. Йосифа Обручника). У ньому є 14

монахів. Ченці моляться у храмі повне церковне правило, а приватно у келії – Ісусову молитву, акафісти і виконують різні служіння. Священники і диякони працюють як душпастирі: уділяють Святи Таїнства, є духівниками спільнот при храмі, катехизують молодь. Схимонахи допомагають ієромонахам у душпастирстві, студіюють у вищих навчальних закладах (в Академії мистецтв), пишуть та реставрують ікони у майстерні, що при обителі, навчають дітей у катехитичній школі.

Також при обителі є парохія св. арх. Михаїла. При ній діє чотири хори: “Благовіст”, який вперше співав Літургію 21 листопада 1991 р. і відтоді став відомим не лише в Україні; молодіжний хор “Аксіос”, який хоч і створений відносно нещодавно – 2 вересня 2003 р., але попри це бере активну участь у літургійному житті парохіяльної громади, у ньому співає понад 30 молодих людей, воістину відданих справі хорової молитви. Третій хор – “Мироносиці”, який недавно відсвяткував своє п’ятнадцятиліття. Крім того, при парохії діє катехитична недільна школа, яку відвідують понад 200 учнів, та біблійна богословська школа. Тут також є різні товариства і організації, кожна з яких виконує свою харизму. Деякі з них об’єднують дорослих прихожан, інші – молодь, а ще інші – дітей. Також є відоме товариство “Розвій”, яке виготовляє предмети церковного вжитку. Діє видавництво “Свічадо”, що виникло наприкінці 1980-х рр. у Польщі. А з 1992 р. воно співпрацює зі студійськими ченцями, випускаючи щомісяця по 3-5 найменшуваних книг з духовности, психології тощо. Особливо можна виділити серію “Джерела християнського Сходу”, завдяки якій широке коло читачів має нагоду пізнати традицію нашого християнства. Видавництво поступово розширюється, зокрема, 4 травня 2004 р. патріарх Любомир освятив нові приміщення “Свічада”. Також функціонують паломницький центр “Рафаїл” та гостинний дім при духовному і культурному центрі “Архистратиг”.

Інша дочірня обитель – св. Йоана Хрестителя у Шевченківському гаю. Тут є декілька іноків, що обслуговують храм Премудрости Божої.

Окрім того, у Львівській області є ще одна обитель: Хрестопрісхожденська – у селищі Підкамінь, на Бродівщині. Специфікою цього монастиря є те, що він розташований у колишньому латинському кляшторі, який у радянські часи був закритим та зруйнованим. З 1946 р. підкаміньський монастир був в'язницею, а через десять років, як це було “традиційно” для комуністів, його перетворено на психоневрологічний інтернат закритого типу. З храму спочатку зробили конюшню, а потім – гараж для сільськогосподарської техніки. І лише у 1997 р. храмові споруди та частину келій передали монахам. На тепер тут проводять реставраційні роботи, оскільки споруди надзвичайно поруйновані.

У Карпатах, на Івано-Франківщині, у передмісті м. Яремче – Дорі – діє, як і до війни та в часи підпілля, монастир св. прор. Іллі, який особливо прославився через подвижницьке життя блаженних старців – покійних ієромонахів Мирона (Деренюка) та Павла (Чучмана). Ієромонах Павло, як уже відомо, допровадив обитель до свободи та пострижений у велику схиму переставився до Господа у 2001 р. Окрім того, у самому місті, на місці колишньої дачі обкому КПРС, організовано реколекційний будинок, де щороку відбуваються дні духовної обнови для ченців, а влітку приймають дітей на відпочинок. Другою обителью Івано-Франківщини є Скит св. Андрея, розташований в урочищі Лужки, поблизу Осмолоди. Його освячено 13 грудня 2000 р. І хоча нещодавно, у серпні 2019 р., основні приміщення скита були зруйновані пожежею, проте тут, у горах, посеред лісів, і надалі проживають ченці, які з Ісусовою молитвою на устах дотримуються споглядального способу життя.

На Тернопільщині, у славній відпустовій Зарваниці, є обитель – монастир Св. Тройці. Ще до війни радянська

влада її закрила, а дерев'яний храм – спалила. І ось, після довгорічних переслідувань, 11 липня 1993 р., недалеко від цілющого джерела, на горі, було освячено місце під новий Свято-Троїцький монастир. Тепер тут зведено монастирський будинок та чудову дерев'яну церкву Різдва Пресвятої Богородиці, яку освячено на празник Пресвятої Тройці, 24 червня 2002 р.

Студити мали і місійну станицю у Києві, засновану у березні 2004 р., поблизу каплиці, де пізніше постав патріярший собор Воскресіння Христового. Насельники цієї станиці відправляли у капличці щоденні богослуження. Пізніше було засновано повноцінний монастир прп. Антонія Печерського у м. Обухів Київської області та зведено храм, який недавно освятив Предстоятель нашої Церкви Блаженніший Святослав.

ПІСЛЯСЛОВО

“Крім згаданих трьох обітів монах зобов’язується перед Господом ще й до того, що постійно і ревно має стреміти до святости. Це є найважливіше завдання монаха”*. Саме ці слова можуть стати лейтмотивом життя для кожного студійського ченця. Основним завданням цієї книги було проілюструвати, як протягом століть це прагнення вдавалося здійснювати монахам Унівської лаври. Святість, як відомо, не є ознакою якоїсь надзвичайної людини. Це природний стан кожного з нас.

Наступним завданням монахів Студійського уставу є збереження, передання і розвиток традиції нашої духовности і нашого обряду. Саме тому такою важливою є присутність монахів, сформованих ще до війни, або ж у час підпілля, які незважаючи на нелегкі випробування та тернисту долю, безнастанні злеті і падіння, непорушно зберегли єдине бажання – прагнення ступати слідом за Христом.

Найкращий висновок для кожного з нас, незалежно від того, хто ми – чернець чи мирянин – бачачи надбання і упадки інших, запалити у собі бажання стати святими. Адже насправду, між грішним і святим відмінність лише у рішучості. Обидва вони грішать, тобто падають, але перший не згоджується з тим і встає знову. А грішник мириться з таким станом...

* *Наші звичай*. – Львів: Свічадо, 1992. – С. 109.

Бібліографія

1. АПЦ.
2. Анатоль М. Базилевич. *Введення у твори митрополита Андрея Шен-тицького*. – Торонто, 1965.
2. Archbishop Tiran Nersoyan. *Armenian Church Historical Studies*. – New York City: St. Vartan Press, 1996.
3. Артикули Берестейської унії від 1/11 червня 1595 року // *Analecta Ordinis S. Basilii Magni*. – Vol. XV (XXI). – Romae Simptibus PP. Basiliano- rum, 1996.
4. Архімандрит Лазар. Про монашество // *Лавра*. – 1999, № 8.
5. АСУЛ.
6. АУСБУ ЛО.
7. Берест Р. Археологічне дослідження давнього монастирського комп- лексу в Уневі у 2000 р. // *Археологічні дослідження Львівського універ- ситету*. – Львів, 2002. – Випуск 5.
8. Блажейовський Д. *Ієрархія Київської Церкви (861 – 1996)*. – Львів: Ка- меняр, 1996.
9. Блажейовський Д. *Київська Вселенська Церква в діаспорі (1751- 1988)*. – Львів: Каменяр, 1999.
10. Blazejowskyj D.. *Ukrainian Catholic Clergy in Diaspora (1751-1988) / Ro- me, 1988*.
11. Буцманюк І. *Унії і єго монастирі*. – Жовква: Печатня ОО. Василян, 1904.
12. *Бюлетень Агенції Релігійної Інформації*. – 31 травня 2004. – № 5 (342).
13. Великий А. Г., ЧСВВ. *З літопису християнської України*. – Рим: Ви- давництво ОО. Василян, 1968. – Т. 1.
14. Вуйцик В. Іконописна школа при монастирі Студитського Уставу у Львові, її організація і діяльність // *Лавра*. – 1998, №1.
15. Гірський Б. *Історія села Якторів*. – Львів, 2005.
16. Глистюк Я., Турій О. Греко-католицьке чернецтво в релігійному жит- ті України, 1939-2001 роки // *Ковчег. Науковий збірник із церковної історії*. – Львів: Інститут Історії Церкви ЛБА. 2001. – Число 3.
17. Голованов С.В. *Мост между Востоком и Западом*. – Омск. 2001.
18. Голубинский Е. *История Русской Церкви*. – Москва: Крутицкое Па- триаршее Подворье, 1997. – Т. 1. – Кн. 2.
19. Грушевський М. *Історія України-Руси*. – Нью-Йорк: Книгоспілка, 1955. – Т. V.
20. Гургула І. *День над нічю*. – Львів: Свічадо, 2004.
21. Гудзяк Б. Київська ієрархія, Берестейські синоди і укладення Берес- тейської унії // *Історичний контекст, укладення Берестейської унії і перше поунійне покоління: Матеріали перших “Берестейських чи- тань”*. – Львів: Інститут Історії Церкви ЛБА, 1995.

22. Гудзяк Б. *Криза і реформа: Київська митрополія. Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії*. – Львів: Інститут Історії Церкви ЛБА, 2000.
23. Gorski OSPPE. Kaplanstwo w monastycyzmie starożytnym // *Vox Patrum*, 1993-1995, №24-29.
24. Dąsel Olszewski. *Dzieje chrześcijaństwa w zarysie*. – Kraków: Znak, 1996.
25. Дворников О. А это было так // *Лавра*. – 1999, № 12.
26. Диакон Василий (Фон Бурманн), ЧСВВ. *Леонид Федоров. Жизнь и деятельность*. – Рим, 1966.
27. Данилюк А. Храм студитської Лаври Йоана Хрестителя // *Лавра*. – 1999, №7.
28. *Діяння Собору Греко-Католицької Церкви у Львові 8-10 березня 1946*. – Львів: Президія Собору, 1946.
29. Дмитрієв М. Концепції унії в церковних і державних колах Речі Посполитої кінця XVI ст. // *Історичний контекст, укладення Берестейської унії і перше поунійне покоління: Матеріали Перших “Берестейських читань”*. – Львів: Інститут Історії Церкви, ЛБА, 1995.
30. *Энциклопедический словарь*. – Москва: Большая Российская энциклопедия, 1995. Т. 2.
31. Евдокимов П. *Етапи духовної життя: від отців-пустинників до наших днів*. – Москва: Святофіларетовська Московська вища православно-християнська школа, 2003.
32. Евдокимов П. *Православие*. – Москва: Біблейско-Богословський Інститут св. Апостола Андрея, 2002.
33. Єрм. Петро (Гладій). *Збудуй мені святиню. Зарваниця 1240-1995*.
34. Єрм. О. Приліп. Схм. Т. Мартинюк. *Монахи студити на Гуцульщині*. – Львів: Свічадо, 1998.
35. Єрм. Севастіян Дмитрух. *Духовне формування монаха студита у світлі писань о. Кліментія Шептицького*. – Львів: Свічадо, 1997.
36. Єп. Любомир (Гузар). Він творив подвиг в ім'я Боже і народу // *Архимандрит Кліментій (Шептицький)*. Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського уставу. – б.м., б.р. – Вип. 6.
37. Зарин С. М. *Аскетизм по православно-християнському учению*. – Москва: Паломник, 1996.
38. Заява Папі Римському Іванові-Павлові III // *Український вісник*. – 1987, Вип.7.
39. З життя спільнот // *Архистратиг*. – червень 2004. – № 4.
40. *Żywoty Ojców Jurajskich*. – Kraków: Tyniec, 1993.
41. З “Літопису” Львівської студитської обителі св. Священномученика Йосафата // *Лавра*. – 1999, № 11.
42. Иеромонах Габриэль Бунге. *Скудельные сосуды*. – Рига: Международный Благотворительный Фонд им. Александра Меня, 1999.

43. Игумен Иларион (Алфеев). *Вы – свет мира*. – Клин: Христианская жизнь, 2001.
44. Игумен Марк (Лозинский). *Отечник проповедника*. – Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1997.
45. Игумен Серафим (Кузнецов). *Мужской общежительный устав*. – Москва: Изд-во им. Святителя Игнатия Ставропольского, 2000.
46. Иеромонах Иларион (Алфеев). *Таинство веры. Введение в православное догматическое богословие*. – Москва-Клин: Братство Святителя Тихона, 1996.
47. Издательский отдел Московского Патриархата, 1993.
48. Иоанн Мейендорф. *Византийское богословие*. – Москва: Когелет, 2001.
49. Иван Павло II. *Богосвячене життя. Апостольське післясинодальне повчання*. – Львів: Місіонер, 1997.
50. Иван Павло II. *Світло Сходу. (Апостольський лист)* Львів: Місіонер, 1995.
51. Иеромонах Марко (Стек) Студитського Устава. Переємники прадідної традиції// О. А. М. Амман – Иеромонах Марко. *Ченці Студитського Устава*. – Едмонтон, 1955.
52. Иеромонах Марко. *Ченці Студитського Устава*. – Едмонтон. 1955.
53. Казимира Б. *Успіхи і труднощі у великому замірі*. – Рим: Богословія, 1969.
54. *Календар “Світла” на Божий 1994 рік*. – Торонто: Видавництво ОО. Василян. – 1993.
55. Kurt I. Lewin. *A Journey Trough Illusions*. – Santa Barbara Fithian Press, 1994.
56. Климентій (Шептицький), ігумен студитів. Митрополит Андрей і обновлення східньої чернечої традиції // *Лавра*. – 1998, №1. – С. 41-52. Климентій (Шептицький), ігумен студитів. *Посліднє слово//Лавра*. – 1998, № 1.
57. Кметь В. Юрисдикційний статус та організаційна структура Галицької (Львівської) єпархії (XII – середина XVI століття)// *Ковчег. Науковий збірник із церковної історії*. – Львів: Інститут Історії Церкви ЛБА, 2001. – Т. 3.
58. Ks. Henryk Dybski. *Monastycyzm w Palestynie i Syrii w świetle źródeł patrystycznych IV I V wieky // Vox Patrum*, 2002, № 42-43.
59. Лаба В. *Нарис історії села Унів та Унівського монастиря від найдавніших часів до 1939 року*. – Львів, 1997.
60. Лендик В. *Визначні постаті Української Церкви: Митрополит Андрей Шептицький і Патріярх Йосиф Сліпий*. – Львів: Свічадо, 2001.
61. Лесик О. В. *Замки та монастири України*. – Львів: Світ, 1993.
62. Летельє Ж. *Монаше місто // Лавра*. – 1999, №1.
63. Lubomir Bienkowski. *Kościół w Polsce*. – Kraków, 1969. – Т. II.

64. *Літопис нескореної України. Документи, матеріали, спогади.* Книга 1. – Львів: Просвіта, 1993.
65. Лурье В. М. *Призвание Авраама. Идея монашества и ее воплощение в Египте.* – Санкт-Петербург: Алетея, 2000.
66. Люта Т. Документи про юрисдикційний статус та економічне становище Святософіївської митрополичої катедри і Києво-Печерської архимандрії в перші роки після Берестейської унії // *Ковчег. Науковий збірник із церковної історії.* – Львів: Інститут Історії Церкви ЛБА, 2000. – Т. 2.
67. Мартинюк С. Скляна гута кінця XVI – початку XVII століть в околицях лісових угідь Унівської Свято-Успенської Лаври // *Археологічні дослідження Львівського університету.* – Львів, 2002. – Випуск 5.
68. Митрополит Андрей, архимандрит Климентій. *Типікон.* – Львів: Свічадо, 1996.
69. Митрополит Андрей Шептицький: *Життя і Діяльність. Церква і Церковна Єдність. Документи і Матеріали 1899 – 1944.* – Львів: Свічадо, 1995. – Том I.
70. *Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії. Документи і матеріали, 1899-1917.* (Упорядкували Юрій Авакумов і Оксана Гайова). – Львів: Український Католицький Університет, 2004. – Кн. 1.
71. Митрополит Йосиф Сліпий. *Історія Вселенської Церкви на Україні // Богословія.* – 1995. – Т.59.
72. Митрополит Кир Йосиф (Сліпий). *Святий Дух подасть і нашій Церкві світло і силу... // Патріярхат.* – 2004, № 1 (4-383).
73. Митрополит Сурожский Антоний. *Человек перед Богом.* – Москва: Паломникъ, 2000.
74. Мицько І. *Історія Унівської Архимандрії від її заснування до скасування* (машинопис). – Львів, 1955. – Т. 1.
75. Мицько І. *Свято-Успенська Лавра в Уневі (кінець XIII ст. – кінець XX ст.).* – Львів: Свічадо. 1998.
76. *Міжінституційна співпраця у сфері формування. Директива.* – Львів: Секретаріат Синоду Єпископів УГКЦ, 2000.
77. *Monumenta Ucrainae Historica* (Collegit metropolita Andreas Septyckyj). Romae, 1967. – Vol. IV.
78. *Монастирі Студитського Уставу. Із проповіді єпископа Юліана Вороновського // Віра батьків.* – 1990, № 4.
79. Мулен Лео. *Повседневная жизнь средневековых монахов Западной Европы. X-XV вв.* – Москва: Молодая гвардия – Классик, 2002.
80. *Наші звичай.* – Львів: Свічадо, 1992.
81. Новіцький А., ЧСВВ. *Реформа монашого життя у з'єдиненій Церкві та його подальша доля // Преображення у Господі: Матеріали Конференції монашества УГКЦ.* – Львів: Свічадо, 2004.

82. О. Мирослав Михайло Кобелько // *Віра батьків*. – 1990, №4.
83. О. Михайло Волошин, ЧНІ. *Муж духовній* // О. Йосиф Схрейверс, ЧНІ. *Ангел України*. – Львів: Місія Христа, 1997.
84. О. Николай Садовский. *Про чернече житє в Студитській Лаврі в Сквилові*. – Львів: Основи, 1909.
85. О. Софрон Мудрий, ЧСВВ. *Нарис історії Церкви в Україні*. – Рим, 1990.
86. *Отечник*. (составленный Святителем Игнатием Брянчаниновым). – Москва: Правило веры, 1996.
87. Панас К. *Історія Української Церкви*. – Львів: НВП Трансінтех, 1992.
88. Пекар О. А., ЧСВВ. Митрополит Андрей Шептицький як монах-василіянин // *Analecta Ordinis S. Basilii Magni*. Vol. XV (XXI). – Romae: Simptibus PP. Basilianorum, 1996.
89. Повстанський Мартиролог. (Зібрав і впорядкував Григорій Дем'ян) // *Сколівщина*. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 1996.
90. Полонська-Василенко Н. *Історія України*. – Київ: Либідь, 1993. – Т. 1.
91. *Правила Православної Церкви съ толкованіями Никодима, епископа Далматинско-Истрійскаго*. – С. – Петербургъ: Изданіе С. Петербургской Духовной Академіи, 1911. – Т. I.
92. Преосв. Архиеп. Кир Мирослав Марусин. *Монаший Устав святого Теодора Студита на Україні* // *Богословія*. – 1995. – Том 59.
93. Преподобный Исаак Сирин. *О божественных тайнах и о духовной жизни: Новооткрытые тексты*/Пер. с сирийского, предисловие, примечания и послесловие епископа Илариона (Алфеева)/. – Санкт-Петербург: Алетейя, 2003.
94. Приселков М. Д. *Очерки по церковно-политической истории Киевской Руси X-XII вв.* – Санкт-Петербург: Наука, 2003.
95. Протоиерей Александр Мень. *Трудный путь к диалогу*. – Москва: Фонд имени Александра Меня, 2001.
96. Прот. Процюк Ю. *Історія Унівської Архімандрії від її заснування до скасування* (машинопис). – Львів, 1955. – Т.1.
97. Робертсон Р. *Восточные Христианские Церкви*. – Санкт-Петербург: Высшая религиозно-философская школа, 1999.
98. Романенко Е. *Повседневная жизнь русского средневекового монастыря*. – Москва: Молодая гвардия, 2002.
100. Святотроїцький монастир у Зарваниці // *Архистратиг*. – червень 2004. – № 4.
101. Священник Анри Каффарель. *В присутствии Бога: Сто писем о молитве*. – Москва: Истина и жизнь, 1998.
102. Священникъ Григорій Дьяченко. *Полный церковно-славянскій словарь*. – Москва: Издательский отдел Московского Патриархата, 1993.
103. Свящ. Михайло Гаврилів. *Кожна людина – це перш за все історія*. – Рим: Українська Пресова Служба, 1987.

104. Сенік С. Українська Церква в XVII столітті // Ковчег. Збірник статей з церковної історії. – Львів: Інститут Історії Церкви, 1993.
105. Сидоров А. И. *Древнехристианский аскетизм и зарождение монашества*. – Москва: Паломник, 1998.
106. Слободян В. Святоандреївський скит // *Лавра*. – 1999, № 3.
107. Сороковський А. Стан Української Католицької Церкви в Україні // *Збірник праць Ювілейного Конгресу*. – Мюнхен, 1988/1989.
108. *Schematyzm Archidiecezji Lwowskiej*. – Lwów, 2003.
109. Сталін // *Українська Радянська Енциклопедія*. – Київ, 1983. – Т.10.
110. *Студійський пом'яник*.
111. Субтельний О. *Україна: історія*. – Київ: Либідь, 1993.
112. Cyril Korolevsky. *Metropolitan Andrew (1865-1944)* / L'viv: Stauropegion, 1993.
113. Сурмач О. Структурна реорганізація УГКЦ в роки німецької окупації // *Історія релігій в Україні: праці X-ї міжнародної наукової конференції*. (Львів, 16-19 травня 2000 року). – Львів: Логос. 2001. – Кн.1.
114. “С терпением мы должны нести крест свой...”. *Документы и материалы о жизни и деятельности блаженного священномученика экзарха Леонида (Федорова)*. (Составитель Павел Парфентьев). – Санкт-Петербург: Керигма, 2004.
115. Схм. Марко. Подяки // *Ясна путь*. – 1938, № 5-6.
116. Схм. Хризантія (Гнатів). Історія Святопокровського монастиря Студійського Уставу на основі спогадів її учасників і про першу ігуменю мати Йосифу Вітер // *Лавра*. – 1999, № 10.
117. Схм. Хризантія (Гнатів). Монахині Святопокровського монастиря – у советських тюрмах та на засланні // *Лавра*. – 1999, №11.
118. Схм. Хризантія (Гнатів). Пом'яник Святопокровського монастиря Студійського Уставу // *Лавра*. – 1999.
119. *Типікон*. (Уложили Слуги Божі Митрополит Андрей і Архимандрит Климент Шептицькі – Студити). – Львів: Свічадо, 1996.
120. Тожецький Р. Митрополит Андрей Шептицький // *Ковчег. Збірник статей з церковної історії*. – Львів: Інститут Історії Церкви, 1993. – Т. 1.
121. Tomasz Piotr Terlikowski. *Zachodni ryt wschodniego chrześcijaństwa // Przegląd powszechny*. – 2003, № 7-8.
122. Федорів Ю. *Замойський синод 1720 р.* – Рим, 1972.
123. Федорів Ю. *Організаційна структура Української Церкви*. – Торонто, 1990.
124. Фрейшин-Чировський М. *Нарис політичної історії України*. – Львів, 1997.
125. Хольц Л. *История христианского монашества*. – Санкт-Петербург: Издательство Святого Хреста, 1993.
126. Хоружий С. *К феноменологии аскезы*. – Москва: Издательство гуманитарной литературы, 1998.

127. ЦДДАУ у Львові.
128. Церковні події // *Архистратиг*. – червень 2004. – № 4.
129. Шабуров Н. Религия и поиски “новой национальной идеологии” в России // *Диа-Логос: Религия и общество 1998-99*. – Москва: Истина и жизнь, 1999.
130. *Шематизм греко-католицького духовенства Апостольської Адміністрації Лемковщини 1936 р.* – Львів, 1936.
131. *Шематизм духовенства Львівської Архієпархії на 1938 рік.* – Львів: Митрополіча консисторія, 1938.
132. *Шематизм духовенства Львівської Архієпархії на 1939 рік.* – Львів, 1939.
133. *Шематизм духовенства Львівської Архієпархії на 1944 рік.* – Львів: Митрополіча консисторія, 1944.
134. *Шематизм духовенства Української Католицької Церкви в Німеччині.* – Мюнхен-Пазінг: Заграва, 1947.
135. Шептицький А. *Письма-послання (1939-1944 рр.)*. – Львів, 1991.
136. Шкраб'юк П. *Крехів: дороги земні і небесні.* – Львів: Місіонер, 2002.
137. Шмайна-Великанова А. Мать Мария (Скобцова), Дитрих Бонхеффер. Симона Вейль: апостольство в безрелигиозном мире // *Христіанос-IX. Альманах*. – Рига: ФІАМ, 2000.
138. Що сказали о. Никанор про мовчання // *Ясна путь*. – 1936, № 7-8.
139. Юдин А. Постигая тайну новомучеников XX века // *Новая Европа*. – 2003. № 16.
140. Яковенко Н. *Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI-XVII ст.* – Київ: Критика, 2002.
141. Як постали студити // *Лавра*. – 1998, № 1.
142. *Ясна путь*. – 1935, № 5; 1936, № 9-10; 1937, № 8-10.
143. Ян К. Шептицький. *Отець Климентій Шептицький: життєпис на підставі архівних матеріалів родини Шептицьких.* – Львів: Свічадо, 1996.
144. Ясіновський Ю. Колекція стародруків бібліотеки Унівського монастиря//*Ковчег. Науковий збірник із церковної історії*. – Львів, 2001.
145. Ясіновський Ю. *Бібліотека Унівської Свято-Успенської лаври*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017.

ЗМІСТ

Передмова	5
Витоки монашества	8
Покликані до посвяченого життя	9
Розвиток чернецтва від раннього етапу до новіших часів	12
Монашество на Київських землях	16
Унівська архимандрія – від заснування до закриття .	18
Етимологія назви. Перші кроки обителі	18
Монастир під опікою ктиторів	25
Надання статусу архимандрії	28
Унівська архимандрія і рід Балабанів	35
Невдалі спроби відродження Унева	40
Віднова обителі. Прийняття Берестейської унії	47
Унівський Спасо-Преображенський жіночий монастир ..	55
Останні роки обителі	57
Монастир у час закриття	62
Друге народження Унівської обителі та монастирів	
Студійського уставу	65
Віднова студитських монастирів	66
Вихід з небуття Унівської обителі	71
Отці-редемптористи в Уневі	72
Лавра – матірня обитель студійських ченців	73
Дочірні обителі	78
Блаженні преподобномученики	82
<i>Екзарх Леонтій</i>	83
<i>Архимандрит Климентій</i>	85
Сестри Покровського монастиря і новітнє монашество ..	87
Студійська лавра і перша радянська окупація	90
Взаємини монастиря і радянської влади	91
Монаше життя у лаврі	92
Душпастирство за радянських часів	94

Унівський монастир під німецьким режимом	98
Часткове відродження	99
Харитативність	100
Духовна діяльність за німецької окупації	103
Взаємини монастиря з німецькою владою	106
Еміграція деяких ченців на Захід	107
Унівська лавра після II Світової війни	109
Початок випробувань	110
Переслідування	112
Плюндрування лаври. Спроби її порятунку	114
Лавра після закриття	115
Доля дочірних обителів	116
Унівські монахи у підпіллі.	119
Студити до середини 1950-х рр. Початки стабілізації . . .	120
Архимандрит Кир Никанор (Дейнега)	122
Життя підпільних іноків у 1950-1990 рр.	125
Переслідування за часів Хрущова і Брежнєва	129
Студити напередодні перебудови.	
Архимандрит Юрій (Макар)	131
Монахи у вигнанні	134
Сестри-студитки у підпіллі	137
Воскресіння Святоуспенської Унівської лаври	139
Виклики нового часу	140
Життя у дочірних монастирях	146
Післяслово	150
Бібліографія	151

Науково-популярне видання

ІЕРОМОНАХ МАНУЇЛ
(Микола Пишкович)

ІСТОРІЯ
СВЯТОУСПЕНСЬКОЇ УНІВСЬКОЇ ЛАВРИ
ТА СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА

*Видання 2-ге,
виправлене і доповнене*

Літературний редактор
Ірина Мартин

Обкладинка
Ольга Шингур

Графіка
Андрій Тирпич

Технічна редакція та верстка
Ростислав Рибчанський

Підписано до друку 12.12.2019. Формат 60x90/16.
Папір книжковий. Друк офсетний. Гарнітура «Warnock Pro».
Умовн. друк. арк. 11,0. Обл.-вид. арк. 8,8.

Друк: ТзОВ «Компанія «Манускрипт»»
вул. Руська, 16, м. Львів, тел.: (+38032) 235-51-40
Свідоцтво про реєстрацію ДК 3628 від 19.11.2004